



T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL İNŞACILIK ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DİASPORA ARAYIŞLARI:
ALMANYA ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

Mehmet BÜYÜKUYSAL

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Levent YİĞİTTEPE

KARAMAN – 2021



T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL İNŞACILIK ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DİASPORA ARAYIŞLARI:
ALMANYA ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

Mehmet BÜYÜKUYSAL

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Levent YİĞİTTEPE

KARAMAN–2021



TEZ ONAY SAYFASI FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	1/1

SOSYAL İNŞACILIK ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DİASPORA ARAYIŞLARI: ALMANYA ÖRNEĞİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 09 / 02 / 2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 29 / 01 / 2021 tarih ve 09157 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.



Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

“Diaspora” kavramı, günümüzde anlam değişiminin de etkisiyle etnik ve/veya dini topluluklar anlamında kullanılmaktadır. Bu topluluklar, anavatanları olan ülkeyle bağlantılı olarak ortak hafızaları bulunan ve çoğunlukla nesiller boyunca sürdürülen bazen travmaya dayalı bir göç geçmişi tarafından şekillendirilen yapılanmalarıdır. Ulusaşırı bağlılıkları, ilişkileri veya yönelimleri diaspora gruplarını diğer etnik ve dini azınlık topluluklarından ayırmaktadır. Bu çerçevede, diğer ulus devletlerde olduğu gibi Türkiye’de diaspora arayışlarına girmiştir. Türkiye özellikle nüfus açısından büyük bir topluluğa sahip olan Almanya’da bu kapsamda birtakım faaliyetler yürütmektedir. Bu durum hem Türkiye-Almanya ilişkilerin hem de uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde önem arz etmektedir. Öncelikle, ele alınan çalışmanın her aşamasını vakit ayırımı yapmaksızın inceleyen, yöneten ve yüksek lisans tezi haline gelmesinde üzerimde emeği büyük olan başta danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Levent Yiğittepe’ye teşekkür etmek istiyorum. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki yararlı öneriler ve yapıcı eleştirileriniz için çok teşekkür ederim. Yine araştırmamın teorik kısmı konusunda engin bilgilerinden ve tecrübelerinden faydalandığım Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı hocam Prof. Dr. Ali Ayata’ya teşekkür etmek istiyorum. Bununla birlikte tez jürisinde bulunan değerli hocalarıma çalışmaya katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca sabır, ilgi ve yardımseverlikle yanımda olan öğrenci arkadaşlarım Meliha Edem ve Arif Kılıçoğlu’na da teşekkür ederim. Yine yüksek lisans sürecinde, üzerimde emekleri olan ve bilgilerinden istifade ettiğim hocalarıma da teşekkür etmek istiyorum. Son olarak, çalışmalarımı destekleriyle mümkün kılan ve her zaman bana kulak veren aileme özellikle de babama teşekkür etmek istiyorum.

Mehmet BÜYÜKUYSAL

Karaman, 2021

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Almanya'daki Türk Toplumunun faaliyetlerinin mevcut durumunu ortaya koymak, diaspora faaliyetlerinin gelişimi için yapılan çalışmaları incelemek ve ihtiyaç duyulan argümanları araştırmaktır. Çalışma, metodolojik olarak daha çok alanda yazılmış literatür taramasından yola çıkılarak yapılmıştır, sosyal inşacılık çerçevesinde Almanya'daki Türk diasporasının oluşumu, unsurları ve geleceği diaspora olgusu üzerinden analiz edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikle Batı Avrupa'ya, yetmiş yıl önce vermiş olduğu kitlesel göçle birlikte bölgede başlayan toplumsal hareketlilik, diasporanın günümüzde gündeme gelmesine neden olmuştur. Son yıllarda, sosyal bilimlerde güncel bir konu olan diaspora faaliyetlerinin (özellikle de Avrupa'daki Türkler konusunda) ve diaspora kavramının yumuşak güç (soft power) olarak önemini koruduğu görülmektedir. Bu çalışma tematik olarak düzenlenmiş çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Diaspora faaliyetlerinin farklı yönlerini ve önemini anlamak için farklı noktalara değinilmiştir. Öncelikle, Diaspora olgusunun tanımı yapılarak genel bir çerçeve belirlenmiştir. Sonrasında bu olgu, kuramsal yaklaşımlarla karşılaştırılmış ve sosyal inşacı yaklaşım ekseninde, kimlik aidiyet gibi kavramlarla analiz edilerek derinleştirilmiştir. Çalışmada 1960 sonrasında Türkiye'den Almanya'ya doğru yaşanan göç sonucu Almanya'daki Türk toplumunun demografik ve kültürel yapısı gibi temel konulara yer verilmiştir. Son olarak Türkiye'nin kurumları ve Almanya'da faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşlarının durumu incelenerek, Türkiye'nin ve Türk sivil toplum kuruluşlarının diaspora faaliyetlerini geliştirmeye yönelik çalışmaları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Baskı Grupları, Diaspora, Kimlik, Sosyal İnşacılık, Türkiye, Yumuşak Güç

ABSTRACT

The aim of this study is to show the current situation of the activities of Turkish society in Germany, to examine the studies carried out for the development of diaspora activities and to examine the necessary arguments. The study is based on literature research and statistical data compiled in more areas than methodology. The emergence, elements and future of the Turkish diaspora in Germany in the context of social construction were analyzed using the phenomenon of the diaspora. The Republic of Turkey, particularly in the Western Europe, began mass migration in the region seventy years ago, and social mobility has given rise to today's diaspora. In the recent years it has been shown that diaspora activities (particularly in relation to the Turks in Europe) and the concept of diaspora, which are a hot topic in the social sciences, retain their importance as soft power. This study consists of several thematically arranged sections. Different points are mentioned in order to understand the different aspects and importance of diaspora activities. First, a general framework was established by defining the phenomenon of the diaspora. Later this phenomenon was compared with theoretical approaches and deepened by analyzing it with concepts such as identity, belonging on the axis of the social constructivist approach. Works from Turkey after 1960, which immigrated to Germany in response to the results, deal with fundamental questions such as the demographic and cultural structure of the Turkish community in Germany. Finally, the Turkish institutions and the study of the situation of the Turkish non-governmental organizations operating in Germany, Turkey and the Turkish efforts to develop the activities of civil society organizations of the diaspora were analyzed.

Keywords: Germany, Interest Groups, Diaspora, Identity, Social Constructivism, Turkey Soft Power.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİASPORAYA KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	9
1.1.Diasporaya Kavramsal Yaklaşımlar	9
1.1.1. "Diaspora" Kavramının Tanımı	9
1.1.2. Diasporanın Tipolojileri.....	17
1.1.3.Diasporanın Tarihsel Arka Planı.....	25
1.2. Diasporaya Kuramsal Yaklaşımlar	27
1.2.1. Kuramsal Yaklaşımlar	28
1.2.2. Kimlik Çerçevesinde Diaspora Topluluğu.....	28
1.2.3. Küreselleşmenin Bir Sonucu Olarak Ulusaşırı Diaspora Yapılanmaları.....	34
1.2.4. İnşacı-Sosyal İnşacı Yaklaşım ve Diaspora Toplumu	40
1.2.5. Sosyal İnşacılık	44
1.2.6. Yumuşak Güç Stratejisi ve Diaspora Toplumu	46

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇÜN TARİHİ VE ALMANYA'DA ETKİN

TOPLULUKLAR.....	53
2.1. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Almanya İlişkileri.....	53
2.2. Türkiye'den Almanya'ya Göçün Tarihsel Gelişimi	58
2.3. Almanya'nın Demografik Yapısı	68
2.4. Almanya'da Etkin Olan Topluluklar	71
2.4.1. Leh veya Polonya Toplumu	72
2.4.2. İtalyan Toplumu.....	75
2.4.3. Rus Toplumu.....	78
2.4.4. Türk Toplumu	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN ALMANYA'DA DİASPORA ARAYIŞLARI VE BEKLENTİLER..... 85

3.1. Almanya'da Faaliyet Gösteren Kurumsal Girişimler.....	85
3.1.1. Türkiye'nin Oluşturmuş Olduğu Kurumlar	86
3.1.1.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB).....	86
3.1.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)	89
3.1.1.3. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK).....	92
3.1.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)	93
3.2. Almanya'da Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları	95
3.2.1. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)	98
3.2.2. İslâm Toplumu Millî Görüş (İTMG)	102
3.2.3. Almanya Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu (ADÜTDF).....	104

3.2.4. Avrupa Türk İslam Birliği (ATİB)	108
3.2.5. Avrupa Türk kültür Dernekleri Birliği/Nizam-i Alem (ATB).....	110
3.2.6 Sosyal Demokrat Halk Dernekleri Federasyonu (HDF).....	111
3.3. Türkiye'nin Almanya'da Diaspora Arayışları ve Beklentiler.....	112
3.3.1. Türkiye'nin Almanya'da Diaspora Arayışlarının Gerekçeleri ve Dayanakları	113
3.3.2. Türkiye'nin Diaspora Arayışında Engeller ve Zorluklar	115
3.3.3. Türkiye'nin Diaspora Arayışlarındaki Engellere Yönelik Çözüm Yolları	120
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	123
KAYNAKÇA	128

KISALTMALAR LİSTESİ

ADÜTDF	: Avrupa Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu
ATB	: Avrupa Türk Birliği
ATİB	: Avrupa Türk İslam Birliği
CDU	: Hristiyan Demokrat Birliği
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
HDF	: Sosyal Demokrat Halk Dernekleri Federasyonu
İTMG	: İslâm Toplumu Millî Görüş
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SPD	: Almanya Sosyal Demokrat Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Çok kültürlülüğün yaşandığı bir göçmen ülkesi olan Federal Almanya Cumhuriyetindeki¹ Türk toplumu, Almanya'nın en büyük etnik topluluğunu oluşturmaktadır. Almanya İstatistik Kurumunun son verileri kapsamında, yaklaşık üç milyon Türk kökenli nüfus Almanya'da yaşamaktadır. Bu çerçevede günümüzde, Almanya toplumunda azınlık olarak yaşamlarını sürdüren Türk kökenlilerin yarısı Almanya Federal İstatistik Ofisi verilerine göre Almanya vatandaşıdır (STATISTA, 2019). Bu bağlamda, Almanya'da yaşamlarını sürdüren Türk azınlık nüfusu diğer azınlıkların nüfusuna kıyasla fazla olmasına rağmen Almanya toplumundaki diğer toplulukların oluşturduğu diaspora yapılarına kıyasla, diğer azınlıklar kadar etkili bir yapılanma oluşturamamıştır. Türk topluluğunun oluşturmuş oldukları dernekler ve vakıflar aracılığıyla gerçekleştirmiş olduğu diaspora faaliyetleri diğer baskı gruplarıyla kıyaslandığında pek etkili olduğu söylenememektedir. Bu duruma bağlı olarak, daha çok konunun kuramsal çerçeve temelinde oluşturulmuş gerekçeleri ve nedenleri üzerinden gidilerek çalışma ele alınmıştır.

Çalışmada kimlik kavramı, göçmenler açısından göç edilen ülkede kabul görebilmek için önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, kavram içeriği itibariyle göç edilen ülkede var olan topluluk içinde göçmen kökenliler, diğer azınlıklarla kimlikleri göz önünde bulundurularak özdeşleştirilir, karşılaştırılır veya baskın olan topluluk tarafından toplumdan ayrıştırılmaya çalışılır. Bu bağlamda Türk kökenliler, sahip oldukları kimlikleri nedeniyle diğer azınlık gruplarına göre farklı algılanmış, göç etmiş oldukları ülkelerde yapılanmalar kurarak kolektif anlamda kimliklerini korumaya çalışmışlardır. Ayrıca

¹ Bundan sonra sadece Almanya olarak bahsedilecektir.

Almanya’da, kurmuş oldukları dernek ve vakıflar aracılığıyla gerçekleştirmekte oldukları lobi faaliyetleri, toplum içinde kimliklerin farklı olmasından kaynaklı olarak diğer azınlık topluluklarına kıyasla farklı bir şekilde algılanmıştır.

Türkiye’den Avrupa’ya işgücü anlaşmalarıyla göç eden vatandaşların kısa süre içinde döneceği düşünüldüğü için bir diaspora politikası oluşturma gereği duyulmamıştır. Bu çerçevede, Batı Avrupa’ya göç etmiş olan Avrupa Türklerinin, başta kimlik faktörü olmak üzere deneyimlemiş oldukları çeşitli zorluklar nedeniyle ve aynı zamanda o dönem için Türkiye Cumhuriyeti’nin² bir diaspora arayışında olmaması gerekçesinden kaynaklanan nedenlerle günümüzde diğer azınlıkların oluşturmuş oldukları yapılanmalar gibi etkin ve güçlü bir Türk diasporası bulunmamaktadır.

Bu durum, son yıllarda göçmen kimliğini geride bırakan Avrupa Türklerinin toplum içinde sosyal statü, refah düzeylerinin artışı ayrıca daha eğitilmiş olmaları sebebiyle geçmişe kıyasla değişmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin bu konuya destek vermesi dolaylı olarak diaspora faaliyetlerinin durumunda olumlu değişiklikler yaşanmasını teşvik etmiştir. Bu çerçevede göçmen olarak gittikleri yeni vatanlarında, Türk toplumunun yararı için Türk kökenli vatandaşlar tarafından kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları, kamuoyunu geçmiş yıllara göre daha fazla etkilemektedir.

Bu çalışmada, günümüzde Almanya’da göçmen statüsünün çok ötesine geçmiş olan ve dolaylı olarak sahip olduğu göçmen kimliğini geçmişte bırakan Almanya’da yaşayan Türklerin, Almanya vatandaşı olarak, anavatanları Türkiye için yumuşak güç çerçevesinde güçlü bir diaspora oluşturulmasının mümkün olup olmayacağı analiz edilmiştir.

² Bundan sonra sadece Türkiye olarak bahsedilecektir.

Geçmiş yıllarda, Türk kökenlilerin kurmuş oldukları sivil toplum kuruluşları daha çok kolektif anlamda kimliklerini korumaya yönelik olmuştur. Bu bağlamda günümüzde, küreselleşmeyle beraber değişen şartlar, yapısal anlamda değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

Son yıllarda, sosyal bilimlerde güncel bir konu olan diaspora faaliyetlerinin özellikle Avrupa'daki Türklerle alakalı olarak, diaspora faaliyetlerinin yumuşak güç (soft power) olarak önemi giderek artmaktadır (Gültekin ve Budak, 2007: 3). Göçmen kimliğini geride bırakan Türk kökenlilerin Almanya toplumu içerisinde kabulleri günümüzde giderek artmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ile Almanya ilişkilerinde olumlu veya olumsuz gelişmelerde Almanya Türkleri tarafından kurulan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri de zaman içerisinde ayrı bir önem kazanmaktadır.

Konunun Amacı

Türkiye sosyal ve ekonomik durumlarından kaynaklanan nedenlerle, tarihsel göç geçmişi içerisinde özellikle Batı Avrupa'ya çok fazla göç verdiği görülmüştür. Almanya'ya kitlesel olarak gerçekleşen göç sürecini ortak hafızalarında bulunduran Almanya Türkleri, artık 4. kuşak denilen göçmen statüsünde olmayan Almanya toplumunda yaşamlarını sürdüren Almanya vatandaşlarını temsil etmektedirler. Türkiye ile Almanya'nın 1961'de imzalanmış oldukları İşgücü Antlaşması'yla günümüzde Almanya Türklerinin yaşadıkları ilk ve en yoğun ülkenin Almanya olmasını sağlamıştır (Yaman, 2017: 93). Bu bağlamda çalışma, en fazla Avrupa'da Türk kökenlinin yaşadığı Almanya kapsamında kısıtlanmıştır. Bu ayrıcalıklı etkenler, çalışmanın Almanya'da yaşayan Türkler özelinde yapılmasında en büyük faktördür.

Bu çalışmada, Almanya Türklerinin anavatanları Türkiye için yumuşak güç çerçevesinde daha güçlü bir diaspora oluşturulması için gerekçeler analiz edilecektir. Çalışma, 1960'lı yıllardan itibaren sosyal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan nedenlerden dolayı Almanya'ya göç eden ve göçmen statüsünde olan Türk işçi ailelerinin zaman içinde kendilerinden sonra gelen ve gittikleri bu ülkenin vatandaşı olan yeni kuşakları ile birlikte sosyal inşacılık ve yumuşak güç çerçevesinde etkin bir Türk diasporasını oluşturabileceklerini konu almaktadır. Bu çalışma, Türkiye'den Almanya'ya “göçmen işçi” olarak gelen Türk kökenlilerin ve sonraki kuşakların bir diaspora oluşturmak ve geliştirmek için ne gibi faaliyetlerde bulundukları ne tür zorluklar yaşadığı, kimliğin bu konularda ne gibi avantajlar ve dezavantajlar sağladığıyla ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, çalışma kapsamında Almanya Türklerinin kimliklerini korumak aynı zamanda diaspora faaliyetleri oluşturmak için kurmuş oldukları yapılanmalarda geçmişte ve günümüzde ne gibi zorluklar yaşandığı analiz edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Almanya toplumundaki Türk kökenli Almanya vatandaşlarının diaspora çalışmaları sırasında yaşadıkları çeşitli zorlukları verilerle sunmak ayrıca Türk diasporasının gelişim sürecini geçmişle kıyasla ne gibi bir gelişim sağladığını göstermektir. Özellikle, zorlukları ve avantajları bir arada değerlendirerek bir çıkarım elde edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin özellikle Batı Avrupa'ya yetmiş yıl önce vermiş olduğu kitlesel göç bu konunun günümüzde gündeme gelmesini sağlamıştır. Çalışmanın konusunu, Almanya'daki Türk toplumunun ve Türk diasporasının mevcut durumunun analizi oluşturmaktadır.

Konunun Önemi

Diaspora toplulukları her ülkede, üyelerine destek sağlamaya ve yaşamış oldukları yabancı toplumun oluşturduğu engellere karşı kendilerini göstermeye çalışmaktadır (Cohen, 2019: 214). Bu bağlamda, Batı Avrupa'daki Türk toplumunun geçmişten bu yana Almanya'da kurmuş olduğu dernekler ve vakıflar diaspora ile alakalı lobi faaliyetlerinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu vakıf ve dernekler orada yaşamlarını sürdüren Türk toplumu için birçok noktada bir dayanak haline gelmiştir.

Tarihsel olarak, Almanya ve Avrupa'ya göçün temel nedenleri arasında ekonomik ve politik sebepler önemli bir rol oynamıştır (Yaman, 2017: 29). Türkiye'deki zayıf ekonomik durum ve Almanya'nın geçmişte olan işgücü talebi, 1960-1980 yılları arasında özellikle Türkiye'den Almanya'ya göçün yaşanmasına neden olmuştur (Yaman, 2017: 167; Migration Institute, 2017). Bu bağlamda, Türkiye'nin özellikle Batı Avrupa'ya yetmiş yıl önce vermiş olduğu kitlesel göç Almanya'daki Türk varlığını oluşmasındaki en büyük faktördür.

Almanya'daki Türk toplumunun kurmuş olduğu yapılanmalar, Almanya'da etkin olan diğer toplulukların kurmuş olduğu diaspora yapılanmalarına kıyasla kimlik sebebiyle farklı bir gelişim göstermektedir. Bu çerçevede, Türk toplumunun hangi diaspora tipolojisinde inceleneceği konusunda karşılaştırmalı bir analiz edilecektir. Almanya'daki Türk toplumunun geleceği tarihsel ve kuramsal çerçevede ele alınacaktır. Yine Almanya'daki Türk toplumunun, yumuşak güç (soft power) olarak önemi çalışmada sunulacaktır.

Bu çalışmada, geçmişte yapılan çalışmalardan farklı olarak objektif bir perspektifle diğer etkin diasporaların benzerliklerini görmezden gelmek yerine, benzer ve farklı

diasporaların özellikleri vurgulanarak geleneksel diaspora topluluklarının tipolojisinin üzerinde durulmuştur.

Metodoloji

Bu çalışmada daha önce yayınlanmış Türkçe ve yabancı dildeki kaynaklardan ve güncel yayınlardan istifade edilmiştir. İlk olarak, mevcut literatür incelenmiş ve istatistiksel veriler analiz edilmiştir. Bu veriler, güncel verilere dayanmaktadır. Bu bağlamda, belirli raporların ve verilerin farklı dillerde olması sebebiyle farklı devletlerin ve enstitülerin yayınları tercüme edilerek çalışmaya konulmuştur.

Bu çalışmanın Almanya özeline indirgenmesinin sebebi, nüfusça en fazla Avrupa Türkünün Almanya’da yaşamını sürdürüyor olmasıdır. Bu çerçevede Almanya’da, Avrupa Türklerinin göç sürecinin, diğer Batı Avrupa ülkelerine kıyasla daha eski tarihe dayanması, Almanya Türkleri ile ilgili daha kapsamlı veriler bulunmasına olanak sağlamaktadır.

Konunun Hipotezi

Son yıllarda, Almanya Türklerinin toplum içinde sosyal statü, refah düzeyleri ve buna bağlı olarak eğitim seviyelerinde yaşanan artış sayesinde toplum içinde daha etkin olmaları ve aynı zamanda Türkiye’nin diaspora politikası için çalışmalarını artırması sayesinde diaspora faaliyetleri güçlenmektedir.

Çalışmada önce diaspora ve kimlik konusu, sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde ele alınacaktır. Kimlik birçok toplulukta olduğu gibi Avrupa’daki olası bir Türk Diasporanın yapısını ve geleceğini şekillendirmektedir. Göç eden topluluğun kimliği göç edilmiş olan ülkede, diasporanın gelecekte ne şekilde yapılanacağı konusunda önemli bir faktördür.

Almanya'daki Türk toplumunun mevcut ve gelecekteki durumu, Türkiye ile Almanya'nın gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri ne şekilde şekilleneceği konusunda önemli bir faktördür. Bu çerçevede, çalışmada aşağıdaki araştırma sorularının doğrulanıp doğrulanmadığı incelenecektir.

Almanya'da yapılanmış olan Türk toplumunun, diğer diasporalara kıyasla ne şekilde gelişim göstermektedir?

Kimlik faktörü, göç edilen toplumda ne gibi avantaj veya dezavantajlar sağlayabilmektedir? Sosyal inşacılığın olguları üzerinden Türk toplumunun nasıl bir diaspora oluşturabilir?

Türk diasporasının, yumuşak güç olarak yapmış olduğu çalışmalar gelecekte Türkiye-Almanya ilişkilerinin derinleşmesini ve genişlemesini ne kadar etkileyebilecektir?

Bu çalışma konu bütünlüğünü sağlamak için üç bölümden oluşturulmuştur. Çalışmada diaspora kavramı ve faaliyetleri, derinlemesine anlaşılması açısından farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Giriş kısmında genel olarak tez çalışmasının kısa bir değerlendirilmesi yapılmış ve çalışmanın amacı, önemi, hipotezleri ve metodolojisi ortaya konmuştur. Bu çalışmanın temelini oluşturan ilk bölümde, "diaspora" kavramının bir tanımını yapılarak teorik çerçeve belirlenmiştir. Bu bölümde kavramın farklı tipolojileri açıklanmış aynı zamanda örnekler verilerek çalışmaya eklenmiştir. Kavramın genel olarak tarihsel arka planı bu bölüme dâhil edilmiştir. Diaspora kavramı farklı kuramlar çerçevesinde analiz edilmiştir. İkinci bölüm genel olarak Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Almanya ilişkileri incelenmiştir. Bu bölümde Türk toplumunun Almanya'daki durumunu daha iyi kavrayabilmek için göçün tarihsel gelişimi, Türkiye ile Almanya siyasi, ekonomik ve askeri anlamda geçmişten günümüze

ilişkisi, Almanya'nın genel olarak demografik yapısı ve bu ülkede etkin olan topluluklar yer almaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin bu yapılanmalardan diaspora arayışları ve beklentileri analiz edilmektedir. Bu bölümde Türkiye'nin kurumsal olarak girişimlerinin yanı sıra Almanya Türklerinin oluşturmuş oldukları yapılanmaların faaliyetleri ortaya konulmuştur. Türkiye'ye bağlı olan kuruluşların ve Almanya'da etkin olan Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK)³ bugüne kadar yapmış oldukları çalışmaları sunulmaktadır. Türk diasporasına olan ihtiyacın gerekçeleri ve dayanakları ortaya konularak bu yapılanmalar sürecinde yaşanan engeller ve zorluklar belirtilecektir. Son olarak bu engelleri ve zorlukları aşma konusunda çözüm arayışlarındaki yaklaşımlar ortaya konulacaktır. Çalışma araştırmada elde edilen çıkarımların, bulguların ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

³ Bundan sonra STK olarak bahsedilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİASPORAYA KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Küreselleşmeyle diaspora kavramı, kitlesel göç, uluslararası ilişkiler gibi konularla sıkça gündeme gelmektedir. Kavram, ulus devletlerin ötesinde şekillenen dini ve/veya etnik toplulukların incelenmesi çerçevesinde önemli bir yer edinmektedir. Diasporalar, anavatanları olarak gördükleri ülkelerinin siyasi ilişkilerinin şekillenmesinden, ekonomik kalkınmasına kadar önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Diasporaya Kavramsal Yaklaşımlar

“Diaspora” kavramı, günümüzde anlam değişiminin de etkisiyle etnik ve/veya dini topluluklar anlamında kullanılmaktadır. Bu topluluklar, anavatanları olan ülkeyle bağlantılı olarak ortak hafızaları bulunan ve çoğunlukla nesiller boyunca sürdürülen bazen travmaya dayalı bir göç geçmişi tarafından şekillendirilen topluluk yapılarıdır. Ulusaşırı bağlılıkları, ilişkileri veya yönelimleri diaspora gruplarını diğer etnik ve/veya dini azınlık topluluklarından ayırmaktadır.

1.1.1. "Diaspora" Kavramının Tanımı

Diaspora kavramı Türk Dil Kurumuna göre, herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer ayrıca Yahudilerin ana yurtlarından ayrılarak yabancı ülkelerde yerleşen kolları, kopuntuları olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020a). Kavram lengüistik köken olarak Yunancaya dayanmaktadır. Bu bağlamda, köken olarak "saçılma, tohum saçma" veya "zerreler halinde dağılma" anlamına gelmektedir (Durmaz, 2018: 85).

Bu çerçevede saçılma anlamına gelen diaspora kavramı, ilk olarak Yunanistan coğrafyasında yaşanan Peleponezya Savaşı'ndan sonra Ege toplumunun sürgününü anlatmak

için kullanılmıştır. Tarihsel bağlamda, Yahudi diasporası bu kavramın referans noktasını oluşturmaktadır (Safran, 1991: 83). İbranice karşılığı "Galut" olan kavram, Babil döneminde sürgün edilen Yahudiler anlamına gelmektedir (Münz ve Ohlinger, 2003: 2). Küreselleşmeyle beraber kavram, tarihsel gelişmelerle birlikte benzer tecrübeleri edinmiş etnik veya dini toplumlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım çerçevesinde kavram, anlamının dışında değişimlere de uğramıştır.

Tarihsel çerçevede kavram, ilk olarak Yahudi halkının sürgün edilmesi buna bağlı olarak ise onların kutsal olarak gördükleri ezeli anavatanlarının dışında yaşayan topluluklarının parçalarını belirtmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda, sosyal bilimler alanında ilk olarak Yahudi toplumunun anavatanları dışındaki parçalarını belirtmek için uzun bir süre kullanıldıktan sonra, zamanla kendi anavatanlarından yabancı bir ülkeye göç eden ve/veya sürülen topluluklar için kullanılagelmiştir (Cohen, 2019: 6). Tarihsel süreçle anlam değişimlerine uğrayan kavram, birçok sosyal bilimci tarafından farklı kavramsal çerçevelerde tanımlamaları yapılmıştır. Küreselleşme süreciyle sürekli olarak değişimde olan kavramın anlaşılması, paradigma değişiminden kaynaklanmaktadır (Strohmeier, 2018: 82). Bu bağlamda, küreselleşmeyle yaklaşımların değişmesi, geleneksel anlamda yaklaşımların yetersiz kalması, açıklamasının zor oluşu, kavram çerçevesinde araştırma yapan sosyal bilimcilerin diaspora çalışmalarıyla bağlantılı olan araştırmaları yorumlamasını zorlaştırmaktadır.

Diaspora üzerine ilk epistemolojik çalışma yapanlardan olan Gabriel Sheffer, "Modern Diasporas in International Politics" adlı çalışmasında diaspora kavramının yalnızca Yahudi toplumu için kullanılmasının doğru olmadığını belirtmektedir. Bu çerçevede, daha eski uygarlıklardan olan Nebatiler, Fenikeliler ve Asurlular gibi birçok topluluk, Yahudi toplumundan önce sürgün edilmiştir. Bu tarihsel gerçek bağlamında, geleneksel anlamda

diaspora kavramının referans dayanağı olan Yahudi diasporası yaklaşımının doğru olmadığını belirtmektedir. Bu duruma benzer şekilde, Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında Yunan veya Çinliler gibi Yahudi diasporasıyla pek çok benzerliği olan topluluklar benzer geçmişlere sahiplerdir (Berthomière ve Yemini, 2005: 263). Bu çerçevede, geleneksel olarak tanımlanan kavramı eleştirerek bir topluluğun diaspora olarak adlandırılması için üç kriterin olduğunu belirtmektedir:

- “Diaspora olarak kabul edilmiş topluluklarda” topluluğun kolektif kimliğinin korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir.
- Anavatan olarak görülen veya göç edilmiş olan ülkede mevcut anlamda bulunanlardan farklı olarak işlerini sağlayan bir yapılanma bulunmalıdır.
- Anavatan ile önemli temaslar sağlanmalıdır. Bu konuya örnek olarak seyahat havaleleri veya Pessah (Paskalya) duasının sonunda “Kudüs'te gelecek yıl” cümlesindeki gibi sembolik öğeler bulundurulmalıdır (Berthomière ve Yemini, 2005: 263-264).

Bu çerçevede, dini veya herhangi bir etnik azınlığın diaspora olarak adlandırmasının doğru olmadığı sonucu çıkarılabilir. Diaspora olarak adlandırılmanın belirli kuralları bulunmaktadır. Bu nedenle, kimlik temelinde ki semboller veya öğelerin diaspora toplulukları açısından anlamları önemlidir.

Diaspora yapılanmalarını geleneksel anlamda inceleyen bu yaklaşım çerçevesinde ilk çalışmaları yapan William Safran, bu kavramı Yahudi tipolojisine indirgemıştır. Diaspora kavramının kavramsal çerçevede tanımlanması konusunda Yahudi toplumunu referans noktası olarak ele aldığı tanımında altı temel özelliğin bulunması gerektiğini belirtmektedir:

- Diaspora olarak tanımlanacak topluma dâhil olan bireyler veya gruplar; anavatanları olarak gördükleri bölgenin dışında iki veya daha fazla yabancı bölgeye dağılımlarının olması gerekmektedir.
- Diasporaya dâhil olan bireylerin, grupların anavatanları hakkında ortak bir hafızası bulunmalıdır.
- Anavatanlarından uzak olanların göç etmiş oldukları yeni anavatanlarında, toplumun çoğunluğunu oluşturan aynı zamanda ev sahibi konumunda olan toplum tarafından tam olarak kabul edilmediklerine veya belki de kabul edilemeyeceklerine inanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda diasporaya dâhil olan bireyler veya gruplar, ev sahibi konumunda olan toplum tarafından kısmen yabancı olarak algılanmış ve/veya ötelenmiş olduklarına inanmaları gerekmektedir.
- Diaspora yapılanmasına dâhil olan bireyler veya gruplar sürgün edildikleri atalarının anavatanlarını gerçek/ ideal yuvaları olarak benimsemelidir. Bu çerçevede, kendilerinin ya da diasporaya dâhil olan sonraki kuşakların anavatanlarını, şartlar uygun olduğunda geri dönecekleri ülke olarak görmelilerdir.
- Diasporaya dâhil olanlar bir felaket sebebiyle gruplar halinde terk etmek zorunda oldukları anavatanlarının bakımına ve gelişimine önem vermektedirler. Bu nedenle, terk etmek zorunda oldukları anavatanlarında yaşamlarını sürdüren aynı zamanda kimlik temelinde dolaylı olarak diasporaya dâhil olan bireylerin güvenlik ve refah içinde yaşamaları gerektiğine inanmalıdırlar.
- Kavramsal çerçevede yapılanmış olan topluluğa dahil olanlar kişisel olarak ya da dolaylı olarak terk etmek zorunda oldukları anavatanlarıyla farklı düzeylerde ilişki kurmaya devam etmektedirler. Bu bağlamda Safran tarafından tanımlanan geleneksel

olarak tanımlanan yaklaşım çerçevesinde, Ermeni, Mağribi, Türk, Filistin, Küba, Yunan ve Çin diasporaları veya Polonya diasporası bu şekilde algılanmaktadır. Bu tanımlamaya göre, yine de hiçbir örnek tam olarak geleneksel ve ideal referans noktası olarak belirtilen Yahudi diaspora yapılanmalarının "ideal tipine" uymamaktadır (Safran, 1991: 83-85).

Geleneksel temelde çalışma yapılan yaklaşımın tarihsel arka planına kavramsal çerçevenin incelendiği bu kısımda yüzeysel olarak değinmekte fayda vardır. Diaspora kavramının tarihsel geçmişiyle alakalı olarak, uzun süredir sosyal bilimler çalışmalarında temel oluşturan algıya değinmek gerekmektedir.

Bu nedenle kavramsal çerçevede tanımlaması çok tartışmalı olan buna bağlı olarak farklı tanımlamaları yapılan diaspora kavramı, geçmişten beri, Yahudi toplumunun kutsal olarak gördükleri Babil'den sürgün edilmesi temel olarak alınmaktadır. Diaspora çalışmalarında, etnik veya dini temelli bir topluluğun diaspora topluluğu olarak adlandırılabilmesi için Yahudi toplumunda da olduğu gibi felaket veya travma deneyimlerine dayanan kolektif anlamda bir ortak hafızası olması için buna benzer bir geçmişe sahip olması gerekmektedir. Toplumsal temeldeki deneyimler sonucunda oluşan ortak kimliğin, travma veya zorla yerinden edilme gibi sebeplerle mağdur olan toplulukların müşterek his veya geçmişle oluştuğu algılanmaktadır (Cohen, 2019: 3; Durmaz, 2018: 100). Bu bağlamda diaspora çalışmalarında, Yahudi diasporasının kavramsal açıklamalarda referans noktası olmasını sağlamaktadır (Safran, 1991: 83). Diaspora çalışmalarında ki bu yaklaşım, günümüzde diaspora çalışmalarının yeni oluşturulmuş kimlikler çerçevesinde incelenmesini sağlamıştır. Küreselleşmeyle beraber değişen şartlar, günümüzde yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

Diaspora çalışmalarının, küreselleşme süreciyle beraber değişen şartlara bağlı olarak uluslararası düzeyde incelenmesi geleneksel yaklaşımların da eleştirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, geleneksel olarak William Safran tarafından yapılan kavramsal çerçeveyi eleştiren James Clifford, günümüzde Yahudi Diasporasına dâhil olanların bu çerçevede belirtilen özelliklerin temel niteliklerini sahip olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, küreselleşme süreciyle birlikte günümüzde Yahudi diaspora topluluğuna dâhil olanlarda son üç özellik bulunmamaktadır. Diaspora yapılanmalarının geleneksel kavramsal çalışmalarında, ideal referans noktasını oluşturan Yahudi toplumu temelinde oluşturulan bu özellikler, her göçmen toplum için kullanılabilir olacağından dolayı diasporaların temel özelliklerinin ona göre sınırları olmalıdır (Clifford, 1994: 306-307).

Clifford, genellikle diaspora kavramının “ulus-devlet” merkezli bakış açılarına karşı olan kavramlarla yan yana durmasına odaklanmıştır. Diaspora kavramı ona göre, uluslararası hareketlerin öncüsü durumundadır (Clifford, 1994: 308). Bu sebeple kavram uluslararası bakış açısıyla incelenmelidir. Bu yaklaşım çerçevesinde, diaspora kavramının uluslaşma sürecini tamamlayan toplumlarda var olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda (Clifford, 1994: 310), *“Kabile kültürleri diaspora değildir; topraklardaki kök salmışlık duyguları tam olarak diaspora halklarının kaybettiği şeydir”* demiştir. Bu nedenle kavramı, uluslararası düzeyde bağlılıklar ve aidiyetler çerçevesinde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda, bağlılıklar ve aidiyetler temelinde ki özelliklerle, kriterleri tanımlamak veya açıklamak zor olsa da diasporayı tanımlamak için daha ayırt edici özellikler olmalıdır. Clifford’a göre, aksi takdirde, anavatanını terk eden her toplum diaspora olarak algılanması gerekmektedir.

Bu yaklaşımlara bağlı olarak kavramın, farklı yaklaşımlar çerçevesinde güncellendiği daha çok kurumsallaştığı görülmektedir. Diaspora topluluklarının

araştırılması konusundaki geleneksel yaklaşımların yetersiz oluşu kavramın kurumsallaşma çerçevesinde açıklanma ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Diaspora konusunda kurumsallaşma gerekliliğini “Global Diasporas: an Introduction” adlı kitabında savunan Robin Cohen, geleneksel olarak sosyal bilimler çalışmalarında referans alınan "Yahudi tipolojisinin" aktarılabılır bir model olmasa bile bir düşünme temeli oluşturabileceğini iddia etmiştir. Bu bağlamda, Safran'ın geleneksel olarak savunduğu tanımını geliştirerek ve güncelleyerek diasporaların sahip olmasına inandığı dört ek temel özellik ile benimsemektedir:

- Agresif veya gönüllü temelli dağılma gruplarını içermesi gerekmektedir.
- Geçmişle güçlü bir bağ veya asimilasyon için bir engel oluşturmalıdır.
- Diasporalar negatif değil pozitif olarak tanımlanmalıdır.
- Diasporadaki insanlar, sömürge yerleşimcileri, yabancı öğrenciler, mülteciler ve ekonomik göçmenler gibi diğer ülkelerdeki ortak etnik üyelerle ortak bir kimlik paylaşmaktadırlar (Cohen, 2019: 1-3).

Bu çerçevede, Almanya’da çok kültürlülüğün hâkim olduğu toplum yapısı farklı toplulukların benzer yapılar oluşturabilmesini sağlayabilmektedir. Diaspora toplulukları tarafından oluşturulan bu yapıların, pozitif bağlamda anavatanları ve/veya ortak kimlikleri paylaştığı topluluklarla etkileşim halinde olmaktadır.

Kavramsal çerçevede, anavatanlarından göç etmiş oldukları yeni vatanlarında kendilerini bir diasporanın parçası olarak gören bireyler ve/veya gruplar genellikle köken, tarih, din ve/veya kültür yoluyla birbirlerine bağlı hissetmektedirler. Bu nedenle, ortak geçmiş veya kültür çerçevesinde paylaştıkları ortak kimlikler sebebiyle kolektif hafızaları

bulunmaktadır. Kimlikler bağlamında oluşan ortak hafızaya bağlı olarak, aidiyet duygularının genellikle aile içinde olduğu kabul edilerek kuşaklar arasında aktarılmaktadır. Bu aidiyet duygusunun içeriği, yakınlığı ve kapsamı bağlamında ki özellikleri durumsal nedenler ve tarihsel değişikliklere tabi olarak değişkenlik göstermektedir (Cohen, 2019: 21). Diaspora yapılarının yapılanması bağlamında önemli bir faktör olan aidiyet duygusu, ortak geçmiş ve kimlikler yapıların incelenmesi konusundaki temel faktörleri oluşturmaktadır.

Diaspora yapıları, ortak bir hafıza çerçevesinde kimliklere sahip olan genelde anavatanlarıyla çeşitli düzeylerde bağları olan kurumsallaşmış ulusası etnik ve/veya dini topluluklardır. Kurumsallaşmış olan topluluk yapılanmaları, ortak bir hafızadan süregelen gelenek ve göreneklerini nesiller boyu sürdüren ve kendi kimliksel karakterlerini bazen travmalı bir göç geçmişinden karakterize eden, çoğunlukla göç etmiş oldukları anavatan ile ilişkileri sürdüren etnik veya dini topluluklardır. Küreselleşme süreciyle ulusası bir aktör olan yapılar, gerçekleştirmiş oldukları kitlesel göç sürecinin ardından oluşan ulusası sadakatleri, ilişkileri veya yönelimleri, diaspora gruplarını diğer etnik ve/veya dini azınlık türlerinden ayırmaktadır (Cohen, 2019: 3). Bu bağlamda, Almanya'daki Türk toplumu açısından bu bağlılıkların temelini oluşturan kimlik faktörü çalışmanın sosyal inşacılık çerçevesinde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Diaspora kavramını diğer topluluklardan farklılaştıran ana unsur, toplulukların kuşaklar arasında, ortak hafızaya bağlı olarak oluşan kimlikler çerçevesinde kalıcı olan anavatanlarındaki gelenek ve göreneklerini çeşitli dini, etnik, coğrafik veya kültürel sebeplerle göç etmiş oldukları yeni vatanlarında kurdukları bağ oluşturmaktadır (Cohen ve Fischer, 2019: 238). Bu yaklaşım çerçevesinde, küreselleşme süreciyle ekonomik sebeplerle göç eden bazı topluluklar günümüzde hala anavatanları olan ülkeyle bağlılıkları sürmektedir.

Küreselleşme süreciyle birlikte, diaspora çalışmalarında ulusaşırı bağlılıkları kimlik temelinde incelebilmektedir.

Kavramsal çerçevede göçmen kökenli olan topluluklar, günümüzde diaspora kavramının gerektirdiği bazı veya tüm özelliklerine sahip olmuşlardır. Bu bağlamda, göç etmiş oldukları yeni vatanlarında belirli bir yapılanma gerçekleştirdikten sonra baskı grupları ve/veya lobi faaliyetleri aracılığıyla kendi topluluklarına ve/veya anavatanlarına yarar sağlamaktadırlar.

1.1.2. Diasporanın Tipolojileri

Diaspora kavramının, kavramsal çerçevesinin tartışmalı olduğu görülmektedir. Bu duruma bağlı olarak, tipolojisine yönelik açıklamalar da bir yandan eksik diğer yandan da tartışmalıdır. Bu çerçevede kavramsal içeriklerin de analiz edildiği çalışma, tarihsel olarak kabul edilen geleneksel diaspora topluluklarının tipolojik açıklamalarıyla sınırlandırılmamaktadır.

Küreselleşme süreciyle birlikte, kavramın içerik olarak farklılaşmasından kaynaklı olarak yeni ve dolayısıyla farklı diasporaların bulunduğu uluslararası sistemin koşullarının değişimi farklı yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, geleneksel anlamda analiz edilen bu konu hakkındaki kavramsallaştırma çalışmaları yeterli olmamaktadır.

Geleneksel veya küreselleşme süreciyle temel alınan yaklaşımın, bazı sosyal bilimciler tarafından tarihsel dönemler temelinde analiz edilmesi, kavramın derinlemesine içeriğini aynı zamanda da diaspora topluluklarının farklı anlamdaki niteliğini, tarihsel süreç ve küresel anlamda yaşanan gelişmelerle birlikte analiz edilmesinin daha açıklayıcı olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda Michael Reis, diaspora kavramının küresel anlamda yaşanan gelişmelerle üç tarihsel dönem bağlamında değiştiğini belirtmektedir. Bu konuda çalışmalar yapan Michael Reis, diaspora oluşumunu üç tarihsel aşamada açıklamaktadır:

- Antik Yunan, Yahudi ve Ermeni diasporalarıyla; Klasik Dönem
- Afrikalı diasporası ve ekonomik göçmenlerle; Çağdaş Dönem
- Gönüllü veya istemsiz göç nedeniyle, çok daha geniş bir diaspora topluluğunu barındıran; Modern Çağ (Reis, 2004: 44).

Bu kapsamda kavramın, sosyal temeldeki değişimlere paralel olarak değiştiği görülmektedir. Tarihsel temelde bir değişim sürecini başlatan; sanayi devrimi, küreselleşme süreci, küresel savaşlar gibi gelişmelerin sosyal anlamda ki yansımaları kavramı yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda kavramın, sosyal yapıların değişimlerinden kaynaklanan sebeplerden etkilenerek değiştiği düşüncesi, günümüz diaspora tanımlamalarını yorumlamayı kolaylaştırmaktadır.

Diaspora topluluklarının küreselleşmeyle beraber aidiyet ve bağlılıklarının farklılaşması, kavramsal çerçevede farklı yaklaşımları da gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, topluluğun ulusaşırı düzeyde yapılanmasını sağlayan etmenlerinde önemli olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, kimlik faktörü sosyal alanlar inşa etme süreçlerini açıklamaya yardımcı olacak önemli bir olgudur.

Bu çerçevede Alain Medam yapmış olduğu çalışmalarda, diaspora topluluğunun yapılanmalarına bağlılık derecesine ve dinamizmine dayalı bir tipoloji sınıflandırılması gerektiğini savunarak farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu bağlamda, bağlılık derecesi ve dinamizmin temelinde oluşturduğu tipolojileri “kristalize diasporaları” ve “değişken diasporaları” olarak iki kısımda incelemektedir. İlk tür olarak adlandırdığı kristalize

diasporalarında, ulusaşırı ilişkilerinin verimliliği çerçevesinde karakterize edilen bazı dinamik diasporalarından örnekler vermektedir (Berthomière ve Yemini, 2005: 264). Bu bağlamda, Medam'a göre kristalize diasporalarda, Çin diasporası gibi ulusaşırı ilişkiler düzeyinde, dinamik temelde karakterize edilen topluluklar yer almaktadır.

Bir başka yaklaşım ise, diaspora topluluğunun aidiyet ve bağlılık konusunda hangi temelde yapılandığıyla alakalıdır. Bu bağlamda, aidiyet ve bağlılık temelinde oluşturduğu kimlik yapısı topluluğun ulusaşırı düzeyde yapılanmasını şekillendirmektedir.

Bu nedenle Michel Bruneau gibi sosyal bilimler araştırmacıları, diaspora topluluğunu ne şekilde organize edildiğini çerçevesinde tipolojilere ayırmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde, diaspora topluluklarının yapılanmalarını organizasyon temelinde analiz ederek üç ana başlıkta diasporayı tanımlamıştır:

- Girişimsel Diasporalar (Çin veya Lübnanlı)
- Dini Diasporalar (Yahudiler veya Yunanlılar)
- Siyasi Diasporalar (Filistinliler, Tibetliler) (Berthomière ve Yemini, 2005: 264).

Bu bağlamda diaspora toplulukları, farklı yapıları ve özellikleri temelinde, amaçları ve gereksinimleri doğrultusunda kimlikler oluşturarak şekillenmişlerdir. Diaspora topluluklarının yapıları, organizasyonun oluşumu konusundaki temel faktördür.

Diaspora topluluklarının tipolojileri çerçevesinde, Cohen tarafından tekrar yorumlanan geleneksel diasporası tipolojisinin yapısına da değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda, küreselleşme süreciyle beraber değişen aidiyet ve bağlılıklarının değişimi ortaya yeni tipolojileri de beraberinde getirmektedir. Böylece bu çalışmada, günümüzde de sosyal bilimler çalışmalarında işçi, emperyalist ve ticari diaspora tipolojilerine değinilecektir.

Cohen, kavramsal çerçevesini oluşturmuş olduğu çalışmalarda, Safran'ın oluşturmuş olduğu çalışmalar üzerine düzenlemeler yaparak aynı zamanda diaspora topluluklarının tipolojisini de geliştirmiştir. Bu bağlamda, mağdur, kurban, İşçi, Tüccar, Emperyalist ve yıkıcı diasporayı birbirinden ayırmıştır. Diaspora topluluklarını, kurban diasporası olarak Yahudileri ve Afro-Amerikalıları; işçi diasporası olarak Türk ve Hintli işçileri; sömürge İngiliz yerleşimcileri örnek vererek Güney Afrika'da var olan emperyalist diasporayı; göçmen bir diaspora olarak Lübnanlı veya Çinli tüccar azınlıkları ve göç geçmişi olan ancak anavatanları olmayan bir diaspora olarak Karayip toplumunu belirtmiştir (Cohen, 2019: 6). Bu bağlamda, her topluluğun deneyimleri ve özellikleri bağlamında farklı oluşumların farklı tipolojiler çerçevesinde incelenmesini gerektirmektedir.

Genel olarak yapılan temel çalışmalarda, diaspora kavramı geleneksel anlamda belirtilen temel özelliklere sahip olduğu sürece geçerli olmaktadır. Geleneksel olarak Yahudi topluluğuna indirgenen bir yaklaşımla yapılan çalışmalar, küreselleşme süreciyle gerçekleşen değişime bağlı olarak eleştirilmektedir. Bu bağlamda, her topluluk nihayetinde kendi koşulları ve deneyimleri ile şekillenmektedir. Dolayısıyla da farklı deneyimlere sahip diğer topluluklarla tam anlamıyla bir karşılaştırma neredeyse imkânsız hale gelmektedir (Durmaz, 2018: 90). Diaspora çalışmalarının kavramsal çerçevesini de oluşturan tipolojilere, özellikleri ve deneyimleri bağlamında birçok açıdan farklı yaklaşılması diaspora tipolojilerinin de farklı bir şekilde yorumlanmasında etkili olmaktadır. Sonuçta, her toplum etkilendiği tarihsel süreçten dolayı farklı deneyimlere sahip olmaktadır.

Kavramsal çerçevede diaspora kavramı, olması gerektiği kurumsal anlamdan farklılaşarak aynı anavatandan gelen, göç etmiş veya sürgün edilmiş oldukları anavatan ile az çok yakın ilişkileri sürdürmeye devam eden göçmen gruplara yönelik kullanılmaktadır. Bu durum, kavramın kullanımının sorunlu olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu

bağlamda kimlik faktörünün, diaspora topluluklarının anavatanlarıyla olan ilişkilerinde tartışıldığı ve küreselleşme süreciyle kavramın ulusaşırı düzeyde sosyal alanlar inşa ettiği söylenebilir.

Bu bağlamda kavramın, genişliği ve derinliği sebebiyle diasporanın tam bir açıklaması bir sosyal çalışma bağlamında zorlukla tanımlanabilmektedir (Durmaz, 2018: 90). Bu nedenle, konunun çok geniş aynı zamanda da derin olmasından kaynaklanan sebeplerle çalışma açısından yararlı varsayılan birkaç tipolojiyle sınırlandırmak gerekmektedir. Cohen tarafından oluşturulan tipolojiler şu şekildedir:

Mağdur (Kurban) Diasporası

Bu tipolojide Yahudi diaspora yapılanması temel alınmaktadır. Buna bağlı olarak, kavramsal çerçevenin açıklandığı ilk bölümde de belirtildiği gibi, Yahudi diasporası bu kategorideki tipolojiler açısından ideal referans noktasını oluşturmaktadır (Safran, 1991: 83). Cohen, geleneksel diaspora yapılanmalarının kavramsal çerçevesini oluşturan William Safran'ın benimsemiş olduğu geleneksel diaspora yaklaşımını kısmen benimsemektedir. Bu nedenle, mağdur diaspora olarak sınıflandırılabilen tüm topluluklar, Yahudi diasporasının travma ve felaket deneyimlerine az veya çok bir noktaya kadar aktarılabilen/ karşılaştırılabilen, yerinden olma veya zulüm unsurunu/ unsurlarını içermelidir.

Cohen'e göre Filistin diasporasını oluşturan topluluk, 1948'de Filistin'de İsrail'in Yahudi devletinin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Filistin'deki Arap nüfusunun yaklaşık üçte ikisi anavatanlarını bu süreçte kaybetmiş buna bağlı olarak ise mülteci konumuna gelmiştir. Bu nedenle, sürgünde olan Filistin toplumu dahil olduğu diaspora yapılanması mağduriyet çerçevesinde felaket ve travma içeren deneyimi ortak hafızalarında kimlik temeline indirgemıştır. Bu çerçevede Filistin toplumu, Yahudi

toplumunun kimlik temelinde ortak hafızalarında yer alan mağdur diasporanın travma deneyimlerini barındırmaktadır (Cohen ve Fischer, 2019: 4). Kavramsal çerçevede, İsrail devletinin mağdur ettiği Filistin diasporası, İkinci Dünya Savaşı sürecinde mağdur olan Yahudi diaspora topluluğunun durumuna getirilmiştir.

Bu bağlamda, günümüzde benzer mağduriyetleri yaşayan birçok topluluğun travma ve felaket unsurları içeren deneyimleri, kimlik temelinde diaspora yapılarını şekillendirmektedir. Geleneksel diaspora yapılarında, ortak hafızalarını oluşturan travma veya felaket temelli ortak geçmiş, dini veya etnik toplulukları bir araya getirmektedir.

Bu nedenle, travma ve felaket unsurları çerçevesinde ortak hafızalarıyla bir araya gelen ve yapılanan topluluklar, tarihsel deneyimlerine bağlı olarak mağdur diasporalardır. Geçmişte yaşamış oldukları travma deneyimleri, diasporanın spesifik renklendirmesini ve ifadesini oluşturmaktadır (Cohen, 2019: 5). Bu tipolojide yer alan diaspora toplulukları, diğer topluluk yapılanmaları ve tipolojilerle de benzerlikler gösterebilmektedir. Bu çerçevede incelenen diaspora topluluklarının sadece ortak hafızalarında var olan yerinden olma veya zulüm unsurunu içeren nedenler sebebiyle şekillendiği anlamına gelmemelidir.

İşçi Diasporası

İşçi diasporası topluluğu kapsamında incelenen topluluklar, sanayi devrimi sonrasında ekonomik nedenlerle başka bir ülkeye zorla veya gönüllü olarak göç etmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda geçmişte, İngiltere'nin sömürgesi oldukları dönemde Hindistan veya Pakistan ülkelerinde yaşamlarını sürdüren dini veya etnik toplulukların, sömürge döneminin öncesinde ve sonrasında ucuz işgücü olarak İngiltere'ye göç etmeleri sonucu oluşturdukları yapılanmalar gösterilmektedir. Bu bağlamda, mağdur diaspora kapsamında incelenen toplulukların aynı zamanda sömürge diasporası kapsamına dâhil

edilebileceği görülmektedir. Bu nedenle, Hindistan veya Pakistan diasporasında olduğu gibi benzer süreçleri yaşayan diaspora topluluklarını tek bir tipoloji çerçevesinde incelemek uygun olmadığı gibi bu ve benzeri topluluklar bir ve/veya birçok tipoloji kapsamına girebilmektedir.

Bir diğer örnek ise Fransa'nın Kuzey Afrika'yı sömürgeleştirdiği dönemde Fas kökenlilerin oluşturmuş oldukları diaspora yapılanmalarıdır. Diaspora topluluğuna dâhil olan üyeler, sömürge süreci sonrasında ekonomik sebeplerle Fransa'ya kitlesel olarak göç etmişler ve yapılar ihdas etmişlerdir. Bu bağlamda, kitlesel anlamda gerçekleşen göç süreci sonrasında ise yeni vatanlarında lobcilik şeklinde yapılanmışlar buna bağlı olarak ise yeni anavatanları ve kendi toplulukları için baskı grupları oluşturmuşlardır. Bu diaspora tipolojisine bir başka örnek ise geçmişte yaşamış oldukları mağduriyet sebebiyle İrlanda diasporası da gösterilmektedir. Bu diasporanın kökeni 1845'ten 1852'ye dayanan göçe dayandırırmaktadır. Bu diaspora hakkında çalışma yapan sosyal bilimciler, o dönemde ortaya çıkan kıtlık sebebiyle bir diğer diaspora çeşidi olan mağdur diasporalarına benzer travma deneyimleri olduğunu öne sürmektedirler (Cohen, 2019: 4). Bu bağlamda, bir diaspora topluluğunun iki tipoloji içerisinde yer almasının nedeni, o dönem çerçevesinde İngiltere hükümetinin topluluk üyelerinin yaşadıkları mağduriyet çerçevesinde tetikleyici bir etken olmasından, aynı zamanda göç sürecinin doğrudan kıtlıktan gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede, diaspora tipolojileri arasında bir geçirgenlik bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bir diaspora grubu benzerliklerden yola çıkarak mağdur, işçi veya sömürge diasporası tipolojisinde kapsamında incelenebilmektedir. Bu bağlamda, tipoloji kapsamına Türkiye-Almanya arasında 1961'de imzalamış olduğu işgücü antlaşması sebebiyle Almanya'ya ekonomik sebeplerden dolayı göç eden Almanya Türkleri de

gösterilebilmektedir (Durmaz, 2018: 144). Genel olarak, işçi diasporası kapsamında çalışmalar yürütülen Türk yapılanmaları geçmişte yaşamış olduğu ekonomik anlamdaki mağduriyetleri sebebiyle mağdur diasporalar tipolojilerinde de gruplandırılmaktadır.

Sömürge Diasporası

Bu diaspora tipolojileri kapsamına, sömürgecilik dönemlerinde İngiltere, Portekiz, İspanya ve Hollanda gibi ülkelerin sömürge imparatorlukları kurduğu dönemlerde, oluşturduğu kolonilerde kendi ülkelerinden olan dini veya etnik diaspora topluluklarına incelenmektedir (Durmaz, 2018: 90). Bu bağlamda, günümüzde anavatanlarından asırlar önce göç etmiş olan bu toplulukların, terk etmiş oldukları anavatanlarıyla bir bağları kalmadığından aynı zamanda da kavramsal olarak belirtilen bir lobcilik faaliyetinde bulunmadıklarından dolayı bir diaspora olarak analiz edilip edilemeyeceği sosyal bilimler çalışmalarında tartışmalıdır.

Tüccar Diasporası

Bu diaspora tipolojisinin tarihsel kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Tarihte, Venedikli tüccarların Osmanlı İmparatorluğunda ticari faaliyetlerde bulunmak için dil öğrenip Osmanlı İmparatorluğu topraklarında diaspora faaliyetlerinde bulunması bu tipoloji kapsamına alınmaktadır (Durmaz, 2018: 90). Bu nedenle, yapmış oldukları ticari faaliyet diaspora olarak adlandırılmaktadır. Günümüzdeki iş adamlarının ticari faaliyetleri gerekçeleriyle başka bir ülkeye göç etmiş olmaları aynı zamanda göç etmiş oldukları anavatan ile yeni vatanları arasında ticari faaliyet açısından bir köprü vazifesi görmeleri bu tipoloji kapsamına alınabilmektedir. Türkiye’den dış ülkelere ticaret amacıyla göç eden iş adamları bu tipoloji kapsamında örnek olarak gösterilebilmektedir.

Postmodern Diaspora

Bu kapsamda, anavatanları olmayan etnik ve/veya dini azınlıkların yapmış oldukları diaspora yapılanmaları incelenmektedir (Durmaz, 2018: 91). Karayip toplumunun çoğunluğu, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Birleşik Krallık ve Hollanda gibi ülkelerde ikamet etmektedir. Bu bağlamda, anavatanları olmayan Karayip toplumu bu tipoloji kapsamında incelenmektedir.

1.1.3.Diasporanın Tarihsel Arka Planı

Diaspora çalışmalarının temel ideal referans olarak analiz ettiği Yahudi toplumunun oluşturmuş oldukları diaspora yapılanmaları, anavatanlarının dışında şekillenmiştir. Bu bağlamda, geçmişte bu toplumun oluşturmuş olduğu diaspora yapılanmaları kavramın tarihsel süreç kapsamında çıkış noktasıdır. Bu kavram çerçevesinde, geleneksel olarak incelenen Yahudi toplumunun diaspora çalışmalarında, topluluğun ortak hafızalarına dayanan kolektif kimlik temelli deneyimler temel olarak alınmaktadır. Bu nedenle, diaspora toplumlarının ilk tarihi çalışmaları, Yahudi toplumunun tarihinde var olan geçmiş kolektif ortak tecrübelerin odak noktası olarak görülmektedir.

Tarihsel arka plana değinilmeden önce, birinci bölümde yer alan kavramsal çalışmalarda da değinildiği gibi; yerinden edilme, sürgün gibi travma ve felaket unsuru içeren olaylar geleneksel olarak sınıflandırılan diasporalarda ortak kolektif hafızaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda örnek olarak, Yahudi toplumunun geleneksel olarak her yıl kutladıkları veya andıkları günleri ortak hafızaları olarak kültürel bir hafızanın oluşturulmasını sağlamaktadır. Diaspora olarak adlandırılan Yahudi topluluğunun Fısıh göçünü anması, "Gelecek yıl Kudüs'te görüşürüz" atasözü, Çardaklar Bayramı, Purim gibi

gelenekler örnek olarak gösterilebilmektedir (Tiesler, 2006: 159). Bu bağlamda, ortak hafızalarını oluşturan gelenek ve görenekler sembolik bir biçimde kendini göstermektedir.

Bu çerçevede, ilk geleneksel diaspora toplumu olarak incelenen aynı zamanda birçok diaspora yapılanmalarında referans noktası olan Yahudi toplumunun, ortak hafızalarında bulunan travma ve felaket unsurları içeren olaylar kutsal kitaplarında değinilmektedir. Sembolik hale gelen bu unsurlar, kolektif geçmişleri kültürel anlamda onların ortak bir hafızası veya bu topluluğu birleştiren bir faktör haline gelmiştir. Bu bağlamda, Yahudi diaspora toplumunun kutsal kitaplarına göre, Fısıh bayramının temeli İsrail oğullarının Mısır'dan göçünü anlatmaktadır (Tiesler, 2006: 159). Yahudi toplumunun kimlik temelinde birleştiren, travma ve felaket unsuru içeren ilk tarihsel sürgün deneyimi, Babil sürgününe dayanmaktadır.

Sosyal inşacılığın en önemli olgularından kimliğin tarihsel süreç içerisinde Yahudi diasporası tarafından çok sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle, Yahudi diaspora toplumu tarafından kimlik çerçevesinde kutsal olarak gördükleri Yahuda Krallığı, Pers ordusu tarafından fethedilmiştir. Bu olaylar onlar açısından sembolik olarak kutsallaştırılmıştır. Yahudi Diaspora toplumu, krallıklarını kaybettikten sonra, kutsal kaynaklarına göre bu fetih sürecinde onların ilk tapınak olarak varsaydıkları Kudüs'teki Yahudi Tapınağı ateşe verilmiştir. Fetih sonrasında, Yahudi halkının büyük çoğunluğu orada kalmıştır ancak rahipleri, mahkeme görevlileri ve topluluğun üst sınıfını oluşturan kesimin büyük bir kısmı Babil'e sürülmüştür (Ember, 2004: 193). Yahudi diaspora toplumuna göre, Yahuda'nın yenilgisi, Tanrı'nın zayıflığıyla ilgili bir durum değildir. Onlara göre, bu durumun sonucu Yahudi halkının Tanrı'nın emirlerini yerine getirmemesinden kaynaklanmaktadır (Ehrlich, 2009: 6). Yahudi diaspora toplumu, bu olayı ortak hafızalarında yeniden canlandırarak kutsallaştırmışlar ve kolektif kimlikleri haline

getirmişlerdir. Geleneksel diasporalarda da görüldüğü gibi, önemli gördükleri gelenekler, tapınaklarından ve anavatanlarından uzak olmalarına rağmen olarak ortak hafızalarında yer edinmiştir. Bu yaşanmışlıkları kimliklerinin bir parçası sayarak benimsemişlerdir.

Tarihsel olarak Yahudi toplumunun Babil'e sürgün edildiği dönemde, Tefutsot kelimesi diaspora kavramına bir benzetme olarak oluşturulmuştur. Yahudi toplumu araştırmalarında Galut terimi çoğunlukla, Yahudilerin MS 135'te İmparator Hadrian tarafından Kudüs'e yerleşmesinin yasaklanması ile 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması arasındaki sürgün oldukları dönemini ifade etmektedir (Ember, 2004: 192). Yahudi diaspora toplumunun tarihine genel olarak bakıldığında Orta Çağda, Modern dönemde ve özellikle 20. yüzyılda Yahudilerin travmalı deneyimleri bulunmaktadır. Bu nedenle deneyimlere bağlı olarak oluşan bu kimlikler, sosyal inşacılık bağlamında aidiyetler oluşturmaktadır. Bu deneyimler; anti-semitik düşünceler temelinde zulüm, sürgünler, dışlanma ve gönüllü/gönülsüz asimilasyon olmak üzere tarih boyunca yabancı topluluklar tarafından kabul edilmemişlerdir. Shoah, Holokost ve İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonraki dönemde de Yahudi diasporası farklı şartlar altında da faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bundan sonraki bölümde çalışmanın sosyal inşacılığın unsurları üzerinden gidilerek çalışmanın teorik zemine oturtulması amaçlanmıştır.

1.2. Diasporaya Kuramsal Yaklaşımlar

Diaspora çalışmalarında, ulusaşırı düzeyde bir yapılanma olan topluluklar, kimlik çerçevesinde incelenmektedir. Bu toplulukların, aidiyetlerini ve bağlılıklarını oluşturan öğeleri daha derinlemesine analiz edilebilmesi açısından, kimlik temelindeki yaklaşımları bu çalışmada incelemek önemlidir.

1.2.1. Kuramsal Yaklaşımlar

Diaspora topluluklarının yapılarını, küreselleşme sürecinin getirdiği yenilikleri anlamak açısından, bazı kuramları incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda, küreselleşme süreciyle kimlik çerçevesindeki değişimlerin, uluslararası yapılanmaların önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle, bu bölüm çalışmanın genel olarak kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışma özellikle kimlik, inşacılık/sosyal inşacılık ve yumuşak güç stratejisi kuramlarıyla ele alınarak bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Kuramsal analizler yapılırken de ele alınan kuramın öncü düşünürlerinin fikirlerinden faydalanılmıştır.

1.2.2. Kimlik Çerçevesinde Diaspora Topluluğu

Kimlik kavramı, sosyal bilimlerde diaspora çalışmalarında sıkça kullanılan bir kavramdır. Türk Dil Kurumuna göre kavram, “toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren, belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” kapsayan veya herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” olarak açıklanmıştır (TDK, 2020b). Kapsamı geniş aynı zamanda da tanımlaması zor olan bu kavramın, sosyal bilim alanlarında farklı tanımlamaları olduğu için kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Uluslaşma sürecinde önemli bir faktör olan kavram, günümüzde devletlerin dış politikalarını etkilemektedir (Ayata, 2018: 45-49). Bu çerçevede inşacılığın öngördüğü kimlik anlayışı bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Günümüzde "kimlik" kavramı, sosyal bilimlerde sürekli olarak tartışılmaktadır. Bu tartışmalardaki temel argüman, sosyal düzeni oluşturan geleneksel anlamdaki eski kimliklerin gerilediğidir. Bu gerileme, yeni kimliklere yol açmaktadır (Hall, 1992: 274). Yeni kimlik arayışları, küreselleşmenin etkisiyle beraber hızlanmaktadır. Bu bağlamda, diaspora yapılanmalarının da temelini oluşturan kavram, küreselleşmeyle sürekli olarak değişmektedir.

Diasporaya dâhil olan bireylerin aidiyet duygusunun bir ifadesi olan kimlik, genelde benlik kavramıyla karıştırılmaktadır. Kimlik ve benlik kavramları, kökenleri farklı ama birbirinin zıttı olmayan aynı geleneklerden kaynaklanan benzerlikleri olan ve bir o kadarda farklı olan kavramlardır. Genel olarak 'kimlik', kişinin başkaları tarafından nasıl algılandığını ifade etmek için kullanılır. 'Benlik' ise genellikle kişinin 'kim olduğum ve ne olduğum' duygusunu belirtmek için kullanılmaktadır (Taylor, 2004: 2). Bu bağlamda kimlik kavramı, diaspora topluluğuna dahil olan bireylerin kültür temelinde ifade ediliş biçimi şeklinde ifade edilebilir.

Bu çerçevede, bireyi diğer topluluklardan farklılaştıran etmenler kültür temelinde ele alınmaktadır. Kültürel kimlikler, tarih ve kültür söylemleri dâhilinde yapılan özdeşleşme noktalarıdır (Hall 1990: 395). Stuart Hall'a göre kültürel kimlik, kişinin soyunu, kökenini, konumunu tanımlanabilir kılmak, bireyin başka bir kişiyle ya da gruplarla paylaştığı ortak özellikler ya da amaçlardır (Hall ve Koivisto 2004: 168). Bu nedenle birey, sahip olduğu bu özellikler sayesinde diğer topluluklardan farklılaşmakta veya farklılaştırılmaktadır.

Bu bağlamda kültürel kimlik, bireyin kültür temelinde bir topluluğa ait olmasını sağlayan özelliklerinin toplamıdır. Kültürel kimlik, bireyin aitlik anlayışının ve algısının bir parçasıdır ve milliyet, etnik köken, din, sosyal sınıf, nesil, yerellik veya kendine özgü farklı bir kültürü olan herhangi bir sosyal grupla dâhil olmakla ilgilidir (Voicu, 2014: 16). Bu çerçevede kültürel kimlik, bireylerin benlik duygusu ve başkalarıyla nasıl ilişki kurdukları açısından önemlidir. Kültürel kimliği paylaşan topluluklar, birden fazla kültürlerle de özdeşleşebilirler. Bu bağlamda, kimlikler soyut olarak inşa edilmektedir.

Hall, “Kültürel Kimlik ve Diaspora” adlı makalesinde (Hall, 1996: 225) diasporanın kolektif kimlikleri bağlamında post-kolonyal diasporalar temelinde kültürel kimlik

kavramını tanımlamaktadır. Post kolonyal geçmişleri olan diaspora toplulukları bağlamında, kültürel kimlik kavramını iki şekilde birbirinden ayırmaktadır: İlk olarak, geleneksel anlamda kimlik, tarihsel olarak ortaya çıkan ve esas olarak ortak köken tarafından oluşturulan otantik, istikrarlı, kolektif bir referans noktası olarak ifade edilmektedir. İkinci tanımlamada ise, kimliği somut bir birim olarak değil daha soyut bir temelde açıklamaktadır. Bu tanımlamada kimlik kavramını, kırılmaları ve çeşitliliği olan temsil yoluyla üretim olarak tanımlamaktadır. Bu temsil anlayışı, değişim ve evrim (özellikle sömürgecilik ve yerinden edilme ile ilgili olarak) içermektedir. Bu kimlik anlayışını ortak hafıza, anlatım ve hayal gücü aracılığıyla bir inşa süreci olarak açıklamaktadır (Hall, 1996: 224). Bu bağlamda, Almanya'ya ekonomik sebeplerle göç eden günümüzde yeni anavatanlarının vatandaşı olan bireylere, toplumun büyük kısmını oluşturan topluluk tarafından göçmen kimliği çerçevesinde olumsuz anlamda yapılan söylemler buna örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda, diaspora topluluklarının geçmişte yaşamış oldukları olumsuz deneyimler kültürel kimlik temelinde yeni bir kimlik ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkmış olan bu yeni kimlik anlayışı, diaspora topluluğunun içsel veya dışsal nedenlerine dayanabilmektedir.

Kültürel kimlik, tarihsel, kültürel ve siyasi nitelikteki anlamların ve konumların süreç temelinde değişkenliğinde oluşmaktadır. Bu nedenle, kültürel kimlikler bir yerden gelmektedirler ve geçmişleri bulunmaktadır. Bu çerçevede, kültürel kimlikler tarihsel olan her şey gibi dönüşüm geçirmektedirler. Bu durum kavramın, sürekli olarak üretiminden ve aynı zamanda da konumunun değişiminden kaynaklanmaktadır. Kültürel kimlikler, kendimizi geçmişin anlatıları tarafından konumlandıran ve buna bağlı olarak da oluşan farklı yollara verilen isimlerdir (Hall, 1996: 394). Bu bağlamda, diasporaların oluşmasında bir etken olan ortak hafıza, bazı toplumlarda ortak travmaya dayalı deneyimler ve özellikle sömürge geçmişi, Hall'in paradoksal olarak adlandırdığı durumu oluşturmaktadır (Hall,

1996: 16). Bu bağlamda, sömürge geçmişi olan toplulukların tarihsel ve kültürel yapıları aynı olmasa da sömürgecilik geçmişine dayalı deneyimleri ortak hafıza temelinde birleştirici bir etki oluşturmuştur.

Bu özelliklerin tamamı, kolektif kimlik çerçevesinde açıklanmaktadır. Kolektif kimlik, ortak geçmiş veya kültür gibi diğer topluluklardan farklılık barındıran ortak sembol ve özelliklere dayanmaktadır. Bu ortak sembol veya özellikler, kolektif kimliği diğer kimliklerden ayırmaktadır. Bir toplumda var olan dışlamaya dayalı etkileşimler, bir kolektif topluluğa ait olmakla sonuçlanmaktadır (Tatter, 2008: 107). Bu bağlamda, ötekileştirme yalnızca baskın olan toplum tarafından gerçekleştirilmemektedir. Ötekileştirme temelinde oluşan bu yapı, aynı zamanda "öteki" olarak adlandırılan toplum tarafından içselleştirilmektedir. Bu nedenle, "ötekilik" dışlanan diaspora toplumu tarafından içsel bir zorlama haline gelmektedir (Uzarewicz, 1998: 58). Bu çerçevede, kolektif kimliğin toplum içinde başka bir topluluğu inşa ettiği, sonucuna varılabilmektedir.

Hall, kimlik temelli yapılanmaların dil, din, coğrafya, etnik köken, cinsiyet gibi farklı bileşenler arasındaki karmaşık ilişkilere dayandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, bileşenler birbirlerini etkileyebilir veya birbirleriyle çatışabilmektedir. Bu bileşenler, bireyin sahip olduğu sosyal rollerle de karşılaştırılabilmektedir (Kühn, 2012: 78). Kolektif kimlik denilen kavram, tek bir özelliğe dayanmamakta birkaç kimliğin özelliklerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Bu özellikler tarihsel süreçte değişebilmektedir ve durumsal olarak da yapılandırılmış ve kültürel olarak kodlanmışlardır (Griese, 2006: 57).

Kolektif kimlikli bir topluluğun özellikleri, ortak geçmiş, ortak köken veya sosyal farklılıklar nedeniyle oluşabilmektedir. Bu topluluğun bazı özellikleri, başka kolektif toplumlar tarafından oluşturulması yoluyla, farklılaşan özellikler bulundurabilmektedir.

Dışlamaya dayalı etkileşimlerin bir sonucu olarak, toplulukta dışlama temelli ifadeler barındıran önyargılar ve stereotipiler⁴ oluşturulmuştur (Tröster, 2003: 73). Bu bağlamda, topluluğa karşı önyargılar ve stereotipiler temelinde farklılaştırma yaklaşımları, ne tür dışlama süreçlerinin gerçekleştiği ve hangi temelde edildiği çerçevesinde topluluğa ait farklılık barındıran ayırt edici özellikler eklenmiştir (Zinn-Thomas, 2010: 72). Bu sebeple, topluluğun büyük bir kısmı tarafından oluşturulan önyargılar ve stereotipiler topluluk içinde yeni bir kolektif kimliğin oluşmasına neden olmuştur.

Bu tür etkileşimler, bireyler düzeyinde farklılaştırma temelinde topluluğun içinde bir veya birkaç kolektif kimliğin oluşmasını da sağlayabilmektedir (Ladilova, 2001: 35). Bu sebeple, aidiyet hissine sebep olan olumlu veya olumsuz temelli yaklaşımlar kolektif kimliğin sosyal alanlar inşasında önemli bir faktördür.

Kolektif toplumlarda, topluluk dışından yapılan etkileşimlerin ve toplumun sahip olduğu özellikler kimliğin inşasında özel bir rol oynadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, diaspora topluluklarının bağılıklarını, kimlik süreçlerini şekillendiren ve etkileyen üç faktör bulunmaktadır: Birincisi diaspora topluluğunun kendisi, ikincisi ev sahibi durumunda olan toplum ve son olarak da gerçek veya sanal olan anavatanıdır (Kühn, 2012: 80). Bu çerçevede, göç kökenli olan topluluk üyeleri içsel veya dışsal faktörlere dayanan nedenlerle kimlik gelişimleri oluşmaktadır.

Kolektif kimlik temelli, tarihsel ve sosyo-dilbilimsel araştırmalar, diasporanın üçlü bir tipolojisini önermektedir. Bunlar; yerleşim bölgesi, sembolik-etnik ve uluslararası diaspora topluluğudur.

⁴ Önyargı. Stereotipiler, belirli bir gruba ait oldukları için insanlara atfedilen sabit özellik veya davranış kavramlarıdır. Bkz: The Cambridge Dictionary of Sociology, 2006: 610)

Yerleşim Bölgesi: Bu tip diasporalarda, topluluk genelde kapalı bir yapıdadır. Diaspora topluluk üyeleri, topluluğun büyük bir kısmını oluşturanlardan kendilerini soyutlamaktadırlar. Bu duruma bağlı olarak, kendi topluluklarına bağlı olan bireylerle ayrı yerleşim bölgeleri oluşturmaktadırlar. Bu topluluk biçimlerinde, temel kimlik dile dayanmaktadır. 20. yüzyılda, Rusya veya Polonya Yahudileri bu tipolojiye uymaktadır. Onlar açısından temel soru ne kadar Rus veya ne kadar Polonyalı oldukları olmuştur. Bu çerçevede, topluluk üyeleri diaspora içerisinde özdeşleşmektedirler (Ben-Rafael, 2002: 341-343).

Sembolik-Etnik: Bu tip diasporalarda, göç edilmiş olan toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan toplulukla artık özdeşleşmişlerdir. Bu yapılara, Amerikan İtalyanları örnek olarak gösterilmektedir. Onlar açısından temel soru, ne kadar daha İtalyan oldukları olmuştur. Bu yapılanma biçimi, yerleşim bölgesi yapılarına kıyasla daha günceldir. Diaspora topluluğunu oluşturan bireyler daha bireysel hareket etmektedirler, kendilerini topluluğun tamamından soyutlamazlar buna bağlı olarak ise topluluğun büyük kısmını oluşturan büyük çoğunluğa entegre olmuşlardır (Ben-Rafael, 2002: 344-345).

Bu yapılanmada, topluluğun kullanmış olduğu dil farklılıkları sembolleşerek topluluğu karakterize etmektedir. Sembolik olarak ise kökenlerinin kullanmış oldukları temel kelimeler, topluluk için ayırt edici sembollerini oluşturup etnik temelde kimliği oluşturmaktadır (Ben-Rafael, 2002: 344-345).

Ulus aşırı: Bu tip diasporalarda, topluluk üyeleri kendilerini iki kimlikle ifade etmektedirler. Onlar açısından temel soru ne kadar Türküm ve ne kadar Almanım olmuştur. Bu yapılanma biçimi küreselleşmeye bağlı olarak gelişmektedir. Hem anavatanları hem de yeni vatanlarına bağlı hissetmektedirler. Her iki dili de farklı alanlarda kullanmaktadırlar.

Bu topluluk üyeleri kapalı bir yapı oluşturmayıp aynı zamanda aynı diasporaya dâhil olan ama farklı ülkelerde yaşamlarını sürdüren üyeleriyle de yakın ilişki sürdürmektedirler. Dil temelinde, kullanmış oldukları her iki dilde de belirli kelimeler yer değiştirmiştir (Ben-Rafael, 2002: 346-349).

Diaspora toplulukları sadece bir tür etnik veya dini azınlık değildir. Bu nedenle, kimlik temelinde oluşturmuş oldukları yapı, bazen travma temelinde bir göç geçmişine, anavatanlarına dayanan kültürel temellere veya topluluğun kendisinin özelliklerine sahip olabilmektedir. Bu nedenle, kimlik temelinde oluşturmuş oldukları bu yapılar değişebilmektedir. Ulusaşırı bağlılıkları, ilişkileri veya yönelimleri diaspora gruplarını diğer etnik ve/veya dini azınlık türlerinden ayırmaktadır.

Bir diasporaya mensup bireyler genellikle kültürel kimlik aracılığıyla birbirlerine bağlı hissederler. Bu nedenle sosyal inşacılık diaspora çalışmalarında önemli rol oynamaktadır. Diaspora topluluğunun temelini oluşturan kültürel kimlikler, içsel veya dışsal nedenlere dayanabilmektedir. Bu bağlamda, diaspora topluluğunun ne biçimde yapılandığı veya özelliklerinin ne şekilde oluştuğu çeşitli sebepler bulunmaktadır. Kültürel kimlik temelinde, aidiyet duygusunun içeriği, düzeyi ve kapsamı ile ilişkili olduğu özellikler durumsal ve tarihsel değişime tabi olmaktadır.

1.2.3. Küreselleşmenin Bir Sonucu Olarak Ulusaşırı Diaspora Yapılanmaları

Ulusaşırılık, küreselleşmenin bir sonucu olarak ulus devletlerin sınırlarının ötesinde oluşan sosyal etkileşimlerden kaynaklanmaktadır. Kavram, ulus devletlerin sınırlarını aşan, bireyleri ve kurumları birbirine bağlayan etkileşimleri ifade etmektedir. Ulusaşırı diasporalar, devletlerin sınırlarının ötesinde sosyal ilişkileri ve kolektif kimlikleri sürdüren bireyler arasındaki kişisel ve kurumsal ağların varlığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda,

küreselleşme çerçevesinde ulusaşırı kimlikler ve bağlantılar, bireylerin hem mekân hem de düşünsel açıdan yakın veya daha uzak sosyal çevreleriyle gelişen kimlik kalıplarının bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (Ben-Rafael, 2009: 213). Bireyler, topluluklar, kurumlar ve devletler, kültürel ve siyasi açıdan çok düzeyli ve uluslu faaliyetlerle birleştirildiği yeni bir küresel alanda birbirleriyle etkileşim halindedirler.

Bu çerçevede, küreselleşmenin etkisiyle kitlesel anlamda yaşanan göçle beraber toplumsal anlamda değişimin hızlanması, sosyal ve ekonomi yapılarının değişmesi özellikle göç alan Batı ülkelerinde bu konuda araştırmaların artmasına neden olmuştur (Ben-Rafael, 2009: 41). Kavram, insanlar arasında artan karşılıklı etkileşimden ve ulus devletler arasındaki sınırların ekonomik ve sosyal öneminin azalmasından kaynaklanmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte gerçekleşen kitlesel göçler, göçmen kökenlilerin ulus devletler arasında kurdukları çok yönlü ilişkiler ve etkileşimler, günümüzde ulusaşırı kavramının gündeme gelmesini sağlamıştır. Kimliklerin, ulusaşırı düzeyde bağlılıkları oluşturması sosyal inşacılığın toplumlar arasındaki bağlantıyı açıklayabilmesi açısından önemlidir. Göçmen kökenlilerin hem anavatanları hem de yeni vatanlarındaki toplumlar arasında çok yönlü ilişkileri bu yaklaşımdaki temel unsurdur. Glick-Schiller ulusaşırılığı, göçmenlerin göç etmiş oldukları anavatan ile yeni vatanlarını birbirine bağlayan sosyal alanlar inşa etme süreçleri olarak tanımlamaktadır (Geisen, 2013: 41; Warrach, 2019: 14). Göçmen kökenlilerin, anavatanlarına bağlayan sosyal alanlar inşa ettiklerini söylemek, hayatlarını göç etmiş oldukları yeni vatanlarında vatanlaştırmadıkları anlamına gelmemektedir.

Bu bağlamda, ulus aşırı topluluğun her iki ülkede de sosyal, ekonomik ve siyasi bağ bulunmaktadır. Anna Miles kavramı “*Ulus aşırı göç, göçmenlerin sadece bir sosyal*

ortamdan geçip diğerine gitmekle kalmadıkları: sınırları aşma süreciyle yeni sosyal ve kültürel kalıplar, fikirler ve davranışlar oluşturdıkları süreçtir. Ulus aşırı göçmenler sadece farklı olan bir yeri anlamlandırmaya çalışmakla kalmaz, aynı zamanda eylemleriyle hem göç etmiş oldukları yeri hem de kendilerini dönüştürmektedirler” olarak tanımlamaktadır (Adebayo, 2009: 4). Ulusaşırı göçmenler, göç etmiş oldukları yeni vatanları ile anavatanları arasında güçlü bir bağ oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, göçmenler bir yandan her iki ülke üzerinde etkili olabilmekte diğer yandan da her iki ülkeden de etkilenmektedirler.

Arnold Wolfers bu kavramı, 1959'da devlet dışı şirketlerin dünya siyasetindeki rolünü belirlemek için kullanmıştır. Raymond Aron, 1962'de, uluslararası sisteminin yanı sıra, farklı siyasi birimlere mensup olan ve göç eden, ticaret yapan, fikir alışverişinde bulunan ve onlara katılan bireyler arasında gerçekleşen ilişkileri belirtmek için “Ulusaşırı Toplumdan” bahsetmiştir (Yves Saunier, 2013: 21). Bu kullanımlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan ulusaşırı çalışmalarda bir paradigma ihtiyacının olduğunun bir göstergesi olmuştur.

Karl Kaiser, ulus devletler içindeki farklı sosyal aktörler arasında artan etkileşimlerden bir "Ulusaşırı Siyaset" in ortaya çıkmakta olduğunu dile getirmiştir. Ona göre, ulusaşırı toplum, coğrafi olarak ayrı toplumları kapsamakta ve öncelikle işlevsel terimlerle karakterize edilebilmektedir (Albert, 2009: 10). Bu bağlamda, geleneksel olarak yapılan diaspora çalışmalarında ulus devletli yaklaşımların günümüzde yeterli olmadığı, küreselleşmeyle sosyal inşacılığın temel olgusu olan kimliklerin önemli bir hale geldiği sonucuna varılabilmektedir.

Johan Galtung'da, ulusal sınırları aşan örgütlerde herhangi bir millet içermeyen gelecekte türden bağlılığı adlandırmak için "ulusaşırı" kelimesini kullanmıştır. Bu

çerçevede, uluslararası kuruluşların yapılarını tamamlayabileceklerini belirterek “Ulusaşırı”, “Küresel” veya “Dünya Aşaması” olarak adlandırmıştır. Bu çerçevede sosyal bilimlerin çalışmalarında, ulus devlet bakış açısının yetersizliği, küreselleşme tartışmalarının ilk dalgasını oluşturmaktadır. Bu tartışmalarla beraber, "Ulusaşırı Aile" kavramları belirgin bir şekilde küreselleşmeyle beraber öne çıkmaya başlamıştır (Saunier, 2013: 1052).

Robert Keohane ve Joseph Nye’in “Uluslararası” çerçevesinde yapmış oldukları çalışmalar, uluslararası sosyal bilimlerin çalışmalarındaki değişiminin öncüsü olmuştur. Bu kavram, Keohane ve Nye’nin 1971’de Uluslararası Örgütler dergisinde yayınlanan 'Uluslararası İlişkiler' konulu bir konferansa ev sahipliği yaptığı dönem 1970/71’de gündeme gelmiş ve daha sonraları ise bir modele dönüşmüştür (DeBardaleben, 2011: 3). Uluslararası yapılanmalar bağlamında, uluslararası kuruluşların ortaya çıkışı ve işleyişiyle ilgili araştırmalar, bu döneme kadar pratik temelde incelenmiştir. Bu yapılanmaların, teorik çerçevesinin yokluğundan kaynaklanan sebeplerle, Stephen Krasner 1983’te “International Regimes’i” ve Keohane 1984’te “After Hegemony’i” yayınlarak uluslararası örgütler konusunu gündeme getirmişlerdir (Martin, 2007: 110). Çalışmalarında, ulus devletlerin zayıfladığı görüşünü desteklememiş veya savunmamışlardır. Bu bağlamda, ulus devletlerin öneminin devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Keohane ve Nye’e göre uluslararası ilişkiler tamamen yatay eksenli olarak organize edilmiştir. Bu bağlamda, ilk olarak devletler arası ilişkilerde olduğu gibi devlet dışı aktörlerin de birbirleriyle ilişkileri bulunmaktadır; ikinci olarak istisna durumlarda çok uluslu yapılanmalar “İlkeli konulu hareketler” (bölgesel etnik çatışma durumlarında) bağlamında duruma dâhil olacaklardır. Bu çerçevede, devlet merkezli bir uluslararası sistemin realist anlayışına karşı olmamalarına rağmen, şu üç koşul elde edildiğinde realist yaklaşımın yetersiz kaldığını savunmuşlardır: Karmaşık uluslararası ilişkiler durumuna bağlı

olarak devletlerarası ilişkilerin yetersiz kaldığında; devletlerarası ilişkilerde sorunların çözümünde açık veya tutarlı bir hiyerarşi olmadığında; askeri güç, hükümetler tarafından kullanılmadığı durumlarda geçerli olmaktadır (Tarrow, 2005: 20-21). Bu öngörüler, Soğuk Savaş sonrası yaşanan bölgesel çatışmalarda gerçekleşmemiş buna bağlı olarak ulus devlet yaklaşımı realist yaklaşım tekrar gündeme gelmiştir.

Sosyal bilimcilerin eleştirisi, uluslararası sisteme bakış açılarında realist yaklaşımın devlet merkezli görüşü olmuştur. Bu eleştirilerle, ulus devletlerin dış politika araçları yoluyla sınırlarının ötesinde kontrol edilemeyen gelişmelerin çözümünde, uluslararası yapıları ve etkileşimleri incelemeye gereksinim duymuşlardır (Cohen, 2005: 886-887). Küreselleşmeyle değişen uluslararası sistemin, ulus devletlerin tamamen kontrol edemediği kriz durumlarında, uluslararası yapılanmaların öneminin anlaşılması için çok boyutlu bir unsur olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çerçevede, uluslararası ilişkiler teorileri, bir analiz birimi olarak tartışmanın her iki tarafında iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; devlet merkezli teoriler, öncelikle realizm ve yeni realizm bu yaklaşımlara karşı bazı yapısalcı yaklaşımlar. İnşacı yaklaşımlar, realizme alternatif olarak geliştirilen ve uluslararası etkileşimleri ve devlet dışı aktörlere odaklanan bir yaklaşımdır (Zehfuss, 2002: 10). Bu nedenle inşacı yaklaşımlar, realist yaklaşımın devlet merkezli bakış açısından farklılaşacak mevcut uluslararası sisteme farklı bir yaklaşım getirme girişimidir.

Diğer taraftan başta entegrasyon teorileri olmak üzere birçok teorinin uluslararası yaklaşımları desteklediği görülmektedir. Bunlardan; fonksiyonalizm (Mitrany, 1946), neofonksiyonalizm (Haas, 1968), sosyal iletişim teorisi (Deutsch ve diğerleri, 1957), karşılıklı bağımlılık teorisi (Keohane ve Nye, 1977), dünya toplumu teorisi (Burton, 1972)

ve epistemik topluluk teorisi (Haas, 1992) uluslararası bir yaklaşımı benimsemektedirler. Uluslararası bir yaklaşım benimseyen bu teorisyenler, dünya siyasetini bir bütünlük içinde anlamaya çalışmaktadırlar.

Bu nedenle, devlet dışı aktörlerin önemini belirterek, devletler arası ilişkilerin dünya siyasetinin yalnızca bir bölümünü temsil ettiğini ve siyasi açıdan önemli birçok eylemin devlet merkezli çözülemeyeceğini iddia etmektedirler (Koslowski, 2005: 7-8). Bu anlamda, "Uluslararası İlişkiler", devlet merkezli yaklaşımların her konuyu çözemeyeceği konusunda sosyal inşacılık, fonksiyonalizm, neofonksiyonalizm diğer teoriler veya yaklaşımlar gibi uluslararası çerçevede ortak bir nokta oluşturmaktadır.

Günümüz diaspora çalışmalarında, yapılanmış ve anavatanlarının dışında gelişmiş topluluklar, uluslararası aktörler durumundadır. Bu çerçevede, uluslararası toplumların varlığını kabul eden inşacı yaklaşımlar diaspora çalışmalarının temel paradigması konumundadır. Bu toplulukların, anavatanlarının dışında yapmış oldukları etkiler, devleti temel aktör olarak benimseyen realist yaklaşımlarla açıklanamamaktadır.

Uluslararası aktör durumunda olan diasporalar hem anavatanları hem de göç etmiş oldukları ülkelerin dış politikasında da etkili olabilmektedir. Bu etki, olumlu veya olumsuz bir biçimde şekillenebilmektedir (Albert, 2009: 99-101). Bu çerçevede hem anavatanları hem de geçmişte göç etmiş oldukları yeni vatanlarında sahip oldukları kimlik temelli bağlar uluslararası düzeydedir. Bu nedenle, her iki ülkeyle de kimlikleri ve onlar için rol oynayan değerler açısından ilişki kurmaktadırlar. Diasporada çalışmalarında önemi giderek artan kolektif kimlik ve diaspora topluluğunun kimlik temelinde ulus aşırı düzeyde yapılanması dikkate alınması gereken faktörlerdir.

Son yıllarda, küreselleşmeyle birlikte, oluşan kitlesel göçler bu konunun uluslararası düzeyde gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle sosyal bilimler araştırmacıları, göçmen topluluklarını anlamak için diaspora modellerine yönelmişlerdir. Uluslararası aktör olan diasporaların farklı ülkelere göç etmiş olan üyeleri arasındaki bağlar, kimliksel nedenlere ve aidiyet duygularına dayanmaktadır.

Uluslararası düzeyde etkileşimleri olan diaspora topluluklarının, yeni anavatanlarındaki yaşamın, göçmen kökenlilerin kimliğini ve aidiyet duygularını ne şekilde şekillendirdiği göç etmiş oldukları toplum ve ortak hafızalarına göre değişkenlik göstermektedir. Buna örnek olarak da Almanya’da yaşayan Türklerin, diğer ülkelere göç etmiş Türklere göre kimlik ve aidiyet duygularındaki farklılıklar verilebilir.

Bu nedenle uluslararası aktör olma konusunda en büyük potansiyele, bu ülkede gerek nüfus yoğunluğu bakımından gerekse uzun bir geçmişiyle Almanya’da yaşayan Türk toplumu sahiptir. Kuramsal açıdan çalışmanın temellendirilebilmesi amacıyla inşacı yaklaşım ve onun altında ortaya atılan sosyal inşacı yaklaşımların analiz edilmesi önem taşımaktadır. Bu yaklaşımlar açısından diaspora toplumunun izahının yapılması ve ilişkilerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

1.2.4. İnşacı-Sosyal İnşacı Yaklaşım ve Diaspora Toplumu

İnşacılık bireylerin ve devletlerin seçimlerini yaparken karşılıklı sosyal etkileşimlere öncelik veren ve bu etkileşimler sonucu birtakım düşünceler ortaya koyan sosyal bir teoridir. Bu yaklaşım bir devletin diğer devletlerle etkileşime girerek çıkarlarını nasıl oluşturduğunu açıklar. Aynı zamanda kimlikleri, normları ve bireylerin karşılıklı sosyal inşa süreçlerini izah ederek uluslararası ilişkilerin durumunu ortaya koymaktadır. Doğrudan uluslararası ilişkilere değinilmediği için bir teoriden çok yaklaşım olarak görülmektedir (Yiğittepe,

2020: 48). Bu bağlamda yaklaşım, uluslararası ilişkilerin doğasını açıklarken sosyal yapıların karşılıklı bir inşa süreciyle oluştuğunu vurgulamaktadır.

Bu yaklaşım, daha çok sosyal yönelimli bir eğilim göstermektedir. Bilimsel bilginin insan yapılarının bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, devleti sosyal bir yapı olarak görmektedir. Günümüzde bu yaklaşım çerçevesinde, birçok ülke veya oluşum bireylerin oluşturduğu sosyal yapılar veya topluluklar olarak incelenmektedir. Bu nedenle, sosyal bir yapı çerçevesinde devletler kendi kendine yeten dünyalardır. Bireyler, kurumsal oluşumlar hakkında sosyal yapı temelinde düşünmektedirler çünkü inşacı yaklaşım çerçevesinde toplumları bireyler oluşturmaktadır (Onuf, 2013: 4). Bu yaklaşım Alexander Wendt'e göre bir uluslararası siyaset teorisi değildir. Bu çerçevede Wendt şunu ifade ediyor: *“aktörlerin sosyal olarak nasıl inşa edildiğini incelememiz bizi cesaretlendirir, ancak bize hangi aktörleri inceleyeceğimizi veya nerede inşa edildiklerini söylemezler. Herhangi bir şeyin yapılandırmacısı olmadan önce, "varlıkları" ve "analiz düzeylerini" veya "aracıları" ve bunların içinde gömülü oldukları "yapıları" seçmemiz gerekir”* (Wendt, 1999: 7). Wendt, devleti sosyal bir aktör olarak gördüğü için, uluslararası sistemi ve gelişmeleri, sosyal teorik varsayımlar temelinde tanımlamaktadır. Bilgiyi, kültürün ve tarihsel bağlamların bir ifadesi olarak görür, dili düşünme için bir ön koşul olarak anlar, dili bir sosyal eylemin biçimi olarak belirler sosyal etkileşimlere odaklanır.

İnşacı yaklaşım, küreselleşme birlikte 1970'den beri önemi artan epistemolojik bir yaklaşımdır. Yaklaşım, epistemolojik temelde görülebilecek disiplinler arası bir paradigmayı temsil etmektedir (Siebert, 1999: 7). Bu yaklaşım günümüzde, baskın bir paradigma olarak görülmektedir (Knoblauch, 1999: 29). Bu çerçevede yaklaşım, gerçeğin gözlemci tarafından sosyal olarak yapılandırıldığı bir meta teoridir (Schieder ve Spindler, 2014: 248). Bu bağlamda yaklaşım kimlik temelli araştırmalarda geleneksel anlamda yapılan

yaklaşımların aksine bireyler temelinde ayırt edici olan özellikleri toplumlar veya ülkeler düzeyinde inceler.

Bu yaklaşım, Soğuk Savaş sonrasında realizmin devlet merkezîyetçi yaklaşımının yeterli olmadığı, bölgesel çatışmaların olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, yeni-realizmin ve yeni-liberalizmin yaklaşımlarının aksine, uluslararası ilişkilerde aktörlerin nasıl sosyal olarak inşa edildiğini, etkileşim süreçleriyle nasıl biçimlendiğini amaçlamaktadır. Wendt, inşacılığın iki temel ilkesini, insani ilişkilerinin yapılarının maddi güçler tarafından değil, öncelikle ortak fikirlerle belirlendiğini bu nedenler amaç doğrultusunda aktörlerin kimliklerinin ve çıkarlarının bu ortak fikirlerle şekillendiğini belirtmiştir (Wendt, 1999: 1). Bu nedenle, aynı zamanda fikir temelinde oluşan kimlik kavramı, Soğuk Savaş sonrasında etnik ve dini kimlik temelinde oluşan bölgesel çatışmalarda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Post-Sovyet ülkelerindeki ulus inşası çalışmalarında temel alınmıştır.

Wendt, bu dönemde geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde, yeni-realizmi ve yeni-liberalizmin yeterli olmadığını savunarak, *“Bu makaledeki amacım, inşacı bir argüman geliştirerek bu iki gelenek arasında bir köprü kurmaktır”* demektedir. *Bu bağlamda yeni bir kuram olarak ifade etmediği yaklaşımı “Uluslararası kurumların, devlet kimliklerini ve çıkarlarını dönüştürebileceği liberal temelde inşacı ve sembolik etkileşimci sosyoloji temel alınmıştır. Uluslararası İlişkiler⁵ teorilerinin için ana akım bilimlere hâkim olan “ekonomik” teorisinin aksine, kimlikler ve çıkarların bağımlı değişken olduğu sistematik teorisinin “sosyolojik-sosyal-psikolojik” bir biçimidir. ... İnşacılık, kimlik ve çıkar oluşumuna yönelik güçlü liberal ilgiye önemli ölçüde katkıda bulunabilir”* sözleriyle desteklemektedir (Wendt,

⁵ Bundan sonra bir disiplin olarak kullanıldığında “UI” şeklinde kullanılacaktır.

1992: 394). Sosyal bilimler çalışmalarında, davranışların açıklanması, sosyal kimlik, etnik köken ve cinsiyet çalışmaları gibi çeşitli alanlarında ağırlık kazanmış ve sosyal bilimleri şekillendirmiştir. Bu yaklaşım, küreselleşmeyle değişen şartlar nedeniyle geleneksel yaklaşımların yetersiz kaldığı ifade etmekte ve Uİ teorisine özellikle uluslararası aktörlerin incelenmesi bağlamında destek olmaktadır.

Devletlerin dış siyasetlerini kimlik temelli oluşturduğunu belirten Wendt, bireylerin bir arada topluluk oluşturmalarını öncelikle paylaşılan fikirlere bağlamaktadır. Bu bağlamda liberal teorilere dayanarak, anarşik bir durumda devletlerin, bencilce davrandıkları ve kendi güvenlikleriyle ilgilendikleri için sadece istisnai durumlarda birbirleriyle işbirliği yapabileceklerini belirten yeni-gerçekçi paradigmayı eleştirmiştir. Bu nedenle siyasi aktörlerin, topluluk yapılanmalarını maddi nedenlerle belirlemediğini, ortak kimliklerinin ve çıkarlarının paylaşılan fikirlerden kaynaklandığını belirtmektedir (Wendt, 1992: 391-393). Bu yaklaşım çerçevesinde, çok kültürlülüğün yaşandığı ülkelerde diaspora toplulukları önemli bir rol oynamaktadır. Toplulukların oluşum biçimleri, ulus devletlerin sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle gelişmiş olan diasporaların yeni vatanlarındaki hükümetlerinin dış politikalarını etkilemeleri bu çerçevede incelenmektedir.

Bu yaklaşım, devletlerin dış politikalarının oluşumunda kimliklerin ne denli etkili olduğunu belirtmektedir. Bir devleti, ya tüm nitelikleri aracılığıyla devleti oluşturan bireylerin bir bileşimi olarak ya da bir devleti siyasi aktörler tarafından belirlenen bir şekilde düşünülmektedir (Spieder ve Spindler, 2014: 249). Bu nedenle uluslararası sistemde sosyal aktör çerçevesinde devletlerin, eylemlerinin sadece yapılarından kaynaklanmadığını, aynı zamanda süreçlerden de etkilendiğini savunmuştur. Wendt'e göre, devlet denilen kurum insanileştirilmiştir. Böylece devlet bir insan organizması gibi davranmaktadır. Etkileşimlere dayalı süreçlerle, devletler insanlarda da olduğu gibi sadece davranışlarını değil aynı

zamanda kimliklerini ve ilgi alanlarını da değiştirebilmektedirler. Bu bağlamda devletler, tıpkı bencilce hareket edebildikleri gibi, birbirleriyle işbirliği de yapabilmektedirler (Wendt, 1999: 215). İnşacı yaklaşımda siyasi aktörlerin ilgi ve kimliksel düzeyi içsel olarak açıklamaktadır.

1.2.5. Sosyal İnşacılık

Sosyal inşacı yaklaşımda, toplumu oluşturanın birey olmadığı, bireyi ve kimliğini toplumun oluşturduğu kabul edilir. Bu bağlamda, bireysel kimliklerin ve dolayısıyla kültürünün, toplumsal düzeyde bireye sahip olduğu kimlikten farklı olmadığı anlamına gelmektedir. Kolektif kimlik temelindeki bu yaklaşımda, bireylerin toplumun kültürel kimliğine daha bağımlı olduğu iddia edilmektedir. Buna bağlı olarak toplum bireyin kültürünü oluşturmaktadır. Toplum tarafından verilenler, kendisini bir birey olarak konumlandırabilmesi için sahiplenilmektedir (Jenkins, 1996: 25). Bu çerçevede bireyler, sosyal yapının bir parçası olabilmek için kültür temelinde topluma entegre olmaktadır.

Peter Berger ve Thomas Luckmann “Gerçekliğin Sosyal İnşası” adlı eserlerinde, bir toplumun sosyal inşa süreçlerini açıklayabilmek için gerçekliğin sosyal teorisini tasarlamışlardır. Bu bağlamda, toplumsal inşa sürecini büyük ölçüde kurumsallaşma ve sosyalleşme süreçleri temelinde açıklamışlardır. Teorilerinin amacında, insanların ve toplumun diyalektik bir süreç içinde birbirini oluşturması yatmaktadır. İnsanlar varoluşsal olarak, sosyal olarak kurumsallaştıkları ve bu nedenle eylemleri her zaman önceden belirlenen, toplumun kolaylaştırıcı yapılarına bağımlıdır (Berger ve Luckmann, 1966: 163-165). Bu bağlamda toplumun, insan etkileşimlerinden oluştuğu söylenebilir. Kitleler göçer sonucu, toplum içinde farklı bir toplum oluştuğu gerçeği, toplumsal inşa süreçleri bağlamında göçmen kökenlilerin yeni bir toplumu hangi etkileşimler sonucu oluşturduğu önemlidir.

Berger ve Luckmann'a göre sosyal etkileşimler sonucu oluşturulmuş olan toplumun sosyal inşa süreci üç aşamada gerçekleşmektedir:

İlk olarak, dışsallaştırma insanların dil yoluyla bir şeyler oluşturduğu ilk adımdır. Bu aşamada, sosyal aktörler kendi sosyal dünyalarını oluştururlar ve bu aşama eylem yoluyla yapılmaktadır. Aile üyeleri ve arkadaşları çocukluk döneminde bireyin dünyaya sosyalleşmesini sağlamaktadırlar.

İkinci olarak, gerçeklik nesnelleşme yoluyla dışsallaştırmanın ürünleriyle kurulmaktadır. Bireyler, bir sosyal uygulamayı, dil gibi değiştirilemeyen nesnel bir gerçeklik olarak görmektedirler. Bireyler, öznel dünyalarını başkalarıyla sosyal etkileşimler yoluyla sürdürmektedirler. Kimlik, toplum tarafından sosyal süreçler tarafından oluşturulmaktadır.

Son olarak, bu yeni yapılmış ve insan yapımı gerçeklik dolayısıyla toplumun bireylerin üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Bu üçüncü aşamada birey, toplumun bir parçası haline gelmektedir. Sosyal aktörler olarak, toplum tarafından verilen normları ve değerleri içselleştirmektedir (Berger ve Luckmann 1966, 149-151). Bu nedenle, göçmen kökenlilerin toplum oluşturma süreciyle ilgili olarak dil veya din gibi kültür temelli öğeler bu konuda önemli bir faktörlerdir. Göçmen ailelerde anavatanlarında kullanmış oldukları kültürel etkileşimleri yeni vatanlarında kullanmaya devam etmeleri onlara kültürel kimlik bağlamında yeni bir sosyal alan oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, diaspora topluluklarının yeni anavatanlarında çoğunluğu oluşturan toplum tarafından kabulü kültür temelinde değişkenlik göstermektedir. Diaspora topluluklarının, dil ve din gibi kolektif kimliklerinin temeli olan kültürel öğeler göç etmiş oldukları toplum tarafından dışsallaştırılabilmektedir. Bu duruma bağlı olarak, göçmen

kökenliler kültürel temelli bu ögeleri içselleştirerek daha kapalı bir toplum oluşturabilmektedir.

Diaspora toplumunun oluşumunu Nye'in yumuşak güç stratejisinin ilkeleriyle bağdaştırılması ve onun tanımlamalarından istifade edilmesi çalışmayı sosyal inşacı yaklaşımların dışında destekleyecek bir diğer kuramsal yaklaşım olması bakımından önemlidir. Uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramını gündeme getiren Nye, realistlerin savunduğu sert güç (hard power) anlayışıyla tüm sorunların çözümünün mümkün olmadığını çözüm için mutlak olarak sosyo-kültürel ve normatif değerlerin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır.

1.2.6. Yumuşak Güç Stratejisi ve Diaspora Toplumu

Küreselleşme süreciyle hızla artan kitlesel göçler, ulus aşırı toplumların oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle günümüzde, kültürel kimliğe dayalı toplumların önemi ulusaşırı düzeyde artmaktadır. Toplumlar arasındaki etkileşim alanlarını oluşturan küreselleşme, artık son dönemde sonuçlarının kamu diplomasisi için ciddiye alınması gereken yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bu bağlamda yumuşak güç, devletlerin diğer devletlerle dış politika amaçlarına ulaşmak için genellikle özel şirketler ve/veya sivil toplum yapılanmalarıyla kamusal düzeyde etkileşime girdiği küreselleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Thussu, 2013: 5). Tarihsel olarak güç anlayışı, yeni gelişmelerle beraber sürekli bir değişim içerisinde olmuştur (Nye, 2005: 4). Bu bağlamda, küreselleşmeyle beraber ulusaşırı siyasi aktör olan diasporaların kurumsal yapılar çerçevesinde ve devletler nezdinde yumuşak güç olarak etkileri oldukça fazladır.

Son yıllarda, toplumların ulusal sınırları aşan etkileşimleri, geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme sürecinde yaşanan

kitlesel göçler, bölgesel olarak sınırlanmamış bir “aidiyet politikası” oluşturmuştur (Kapur, 2010: 185). Bu duruma bağlı olarak, ulus aşırı aktör olan göçmen kökenliler göç etmiş oldukları ülkelerde bu aidiyet temelinde siyaseti etkilemektedirler. Çok kültürlülüğün yaşandığı Almanya’da kimlik temelinde yapılanmış olan diasporalar yumuşak güç bağlamında etki sahibi konumundadırlar. Bu kapsamda çalışmada özellikle Almanya’da yaşayan Türk toplumunun bir diaspora oluşturup oluşturamayacağı konusu araştırılmıştır.

Yumuşak güç kavramını, uluslararası ilişkiler literatürünün gündemine getirmiş olan Nye, kavramı bir devletin vatandaşlarının yabancı bir ülkede sahip olduğu genel tutum, algı veya imaj kurgusu olarak tanımlamaktadır. Yumuşak güç, uluslararası veya ulusaşırı ilişkilerde siyasi aktörler tarafından amaçlara ulaşmak için ideolojik ve kültürel temellere dayanan milli güç biçimi olarak adlandırılmaktadır (Nye, 2005: 8-9). Bu bağlamda, devletlerin geleneksel olarak kullandıkları sert güçten farklı olarak kavram, yapısı itibariyle realist çerçevede uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin yanı sıra ulusaşırı aktörler açısından da kullanılabilir.

Uluslararası ilişkilerde geleneksel anlamda devletlerin kullandığı sert gücün aksine yumuşak güç günümüzde kamu diplomasisi aracılığıyla daha etkili olabilmektedir. Ulusaşırı diasporalar veya baskı yapılanmaları anavatanları olan ülke için bu yola başvurmaktadır. Nye bu güç anlayışında bazen sert gücün uygulanması, uluslararası veya ulusaşırı siyasi aktörlerin konumlarını değiştirmelerine neden olmaktadır. Bu güce karşı siyasi aktörler dayanaklı olabilmektedir. Bazı durumlarda ise, set güç kullanımına gerek duymaksızın aktörler elde etmek istediklerini sağlayabilmektedir (Nye, 2004: 5). Bu çerçevede, geleneksel anlamda güç kavramının küreselleşmeyle birlikte değiştiğini belirten Nye, bazı krizlerin geleneksel anlamda askeri veya ekonomik yaptırım olmaksızın çözülebileceğini öne sürmektedir.

Bir ulusun ideallerinin veya politikalarının meşru ve gerçekten arzu edilir olduğuna ikna edildiğinde, o ulusun “yumuşak gücü” artmaktadır. Bir devletin kültürü evrensel değerler içeriyorsa ve siyaset, başkalarının paylaştığı değerleri ve çıkarları teşvik ediyorsa, devletin oluşturduğu çekicilikle istenen sonuçları uygulama olasılığı daha yüksektir. Bu durum, bir devletin kültürü ne kadar kapsamlı ve evrenselse, yumuşak gücün de o kadar yüksek olabileceği anlamına gelmektedir (Nye, 2004: 11). Bu nedenle, ulusaşırı aktör durumunda olan göçmen kökenli toplulukların kültürel temeli bu noktada önemlidir. Göç etmiş oldukları topluluğun kültürel yapısı, yumuşak gücün etkisinde farklılıklar gösterebilmektedir.

Nye'in kavramsal açıklamalarına göre, yumuşak güç tarihsel bağlamda, siyasi liderliği sağlamanın temel unsuru olmuştur. Güç kavramını, yalnızca sert güç temelinde komuta ve kontrol eylemleri olarak tanımlamak isteyen şüpheciler, iktidarın ikinci veya yapısal yüzünü görmezden gelmektedirler (Nye, 2011: 81-82).

Nye'e göre yumuşak güç stratejisi, başka siyasi aktörlerin de aynı şeyi istemesini sağlamak için yapılmaktadır. Siyasi aktörleri bir şey yapmaya zorlamak yerine onların tercihlerinin sizin tercihlerinizle aynı doğrultuda olmasını sağlamaktır. Bu nedenle yumuşak güç, çekicilik gücüyle başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneğine dayanmaktadır. Yumuşak güç, etki etme kavramı ile aynı şey değildir. Etki kavramı aynı zamanda sert güce de dayanabilmektedir. Yumuşak güç kavramı, siyasi aktörleri sadece inançtan veya insanları tartışmalara yönlendirmekten daha fazlasını ifade etmektedir. Bu güç aynı zamanda çekme yeteneğini de içermektedir ve bu çekim genellikle anlaşmaya götürmektedir (Nye, 2004: 6).

Nye'e göre yumuşak güç, insanları değişime zorlama gereği duymadan istediğiniz sonuçları elde etme yeteneğidir. Buna karşın sert güç ise, tehditler veya ödemeler yoluyla da

davranışları değiştirmektir (Nye, 2005: 5-6). Bu çerçevede yumuşak güç, uluslararası veya ulusaşırı siyasi aktörlerin, diğer aktörleri aynı siyasi iradeyi geliştirmeye ve dolayısıyla kendisiyle aynı hedefleri takip etmeye teşvik etme olarak nitelendirilmektedir.

Nye'e göre, bir devletin uluslararası siyasetteki yumuşak gücü üç kaynağa dayanmaktadır. Bunlar; kültür, siyasi değerler ve dış politikadır (Nye, 2004: 11). Bir devletin kültürü, bir toplum için anlamı olan değer ve uygulamayı kapsamaktadır. Bununla birlikte, yumuşak güç, kültürel güç ile eş tutulmamalıdır. Kültürel kaynaklar yumuşak güç üretmeye yardımcı olurlar. Bu bağlamda, kültürel kaynaklar tek başlarına, siyasi aktörler arasındaki ilişkilerde çekicilik veya bağdaştırıcı etkisi olmadan etkili olamazlar.

Jürgen Hartmann, dinin ve dilin çok eski zamanlardan beri yumuşak güç kaynakları olduğunu belirtmektedir. Günümüzde bu kaynaklara küreselleşmeyle beraber, bilim ve teknoloji de dâhil olmuştur. Bu çerçevede yumuşak güç, dilden gündelik yaşantıya kadar günlük kültürün birçok etmenine dayanmaktadır. Buna bağlı olarak yumuşak güç kavramı, kaynaklarına ve muhataplarına göre değişmektedir (Hartmann, 2009: 63). Bir siyasi aktör, uluslararası veya ulusaşırı düzeyde de istenen sonuçları alabilmek için diğer aktörleri kendi değerlerine hayran bırakır, dolayısıyla değerlerini taklit ettirir veya aynı refah düzeyi için çabalamalarını sağlar (Nye, 2004: 5).

Geleneksel yaklaşımlar, sivil toplum ile devletler arasındaki bağlantıyı tam olarak açıklayamamaktadır. Nye'e göre, yumuşak güce sahip tek aktör devletler değildir; şirketler, popüler idoller ve sivil toplum yapılanmaları gibi başka aktörler de bulunmaktadır. Bu aktörler üzerinde de devletlerin kontrolü yoktur (Zahran ve Ramos, 2010: 20). Bu bağlamda, diaspora toplulukları bu yaklaşıma önemli bir örnek oluşturmaktadır. Diaspora

topluluklarının yumuşak güç çerçevesindeki etki alanları, anavatanları olan ülke için olumlu veya olumsuz etkilere neden olabilmektedir.

Ulus aşırı siyasi aktör durumunda olan diaspora toplulukları, yumuşak gücün bir aracı olarak kimlik temelinde incelenmelidir. Bu çerçevede, kimlik faktörü yumuşak güç açısından itici güç olarak görülmelidir. Ulus aşırı milliyetçilik, teorik açıklamalar çerçevesinde, bir diasporanın milliyetçiliğinin dolayısıyla aidiyet bağlarının anavatanı olan ülkeyle ilgili bağlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, diasporanın milliyetçiliğinin diğer aidiyet duygularına göre yoğunluğunu veya ulus aşırı milliyetçiliğin biçimini (etnik veya bölge temelli olsun) anlamada yardımcı olmaktadır (Kapur, 2010: 185). Bu nedenle, diaspora topluluklarının yapılanmaları devletler tarafından yapay olarak oluşturulmamaktadır. Bu yapılanmalar, aidiyet duygularını kimlik temelinde oluşturarak olumlu veya olumsuz çalışmalar yapmaktadırlar.

Diasporalar, bulundukları ülkenin hükümetinin dış politikasını etkileme amacıyla lobi yapmaktan, sosyal etkileşimlerden ekonomi politikasını etkilemeye kadar, anavatanları olarak gördükleri ülkenin olumlu veya olumsuz etkilenmesi konusunda ulus aşırı milliyetçilik çalışmalar yürütmektedirler. Bu bağlamda, sonuçları son derece kötü olabilecek etnik milliyetçiliği çeşitli derecelerde desteklemektedirler (Kapur, 2010: 186-187). Ulus aşırı milliyetçiliklerinin, etnik veya anavatanlarına dayandırılmış olması olumlu veya olumsuz sonuçlar oluşturmalarına bakılmaksızın itici güç unsuru olmasından kaynaklı desteklenmektedir.

Diaspora toplulukları bulundukları ülkenin dış politikasını, anavatanları olarak gördükleri ülke lehine etkileyeceklerse, yeni vatanlarındaki elitlerin fikirlerini şekillendirebilmeleri çok önemlidir. Bu durum çerçevesinde, diasporalar yeni vatanlarındaki

ülkenin muhalifi olmayan devletlerden kaynaklı oluşması durumunda olumlu anlamda yapılacak bu amaç daha kolay hale gelmektedir. Bu bağlamda, diaspora topluluğunun yeni vatani ile anavatanı arasındaki olumlu veya olumsuz amaçları hızlı bir şekilde kabul ettirme düzeyi ve etkileme gücü, kendi özelliklerine bağlıdır. Bu nedenle, diaspora toplulukları fikir verici seçmen ya da ekonomik ağırlığı olan bir seçim finansmanı kaynağı olarak etkileyebilmektedir (Kapur, 2010: 187). Bu kapsamda, diaspora topluluğunun gücü ve özellikleri yeni vatanlarındaki egemen olan topluluğun seçkinlerini etkileyebilmesi için elit kesimde bulunması gerekmektedir.

Nye, “The Paradox of American Power” adlı eserinde, ABD dışındaki ülkelerin yumuşak güç bağlamında analizini yapmıştır. Bu çerçevede, yumuşak güç temelinde diğer ülkelerin de bu gücü elde edebileceğini öne sürmüştür. Ona göre, günümüzde üç tür ülke yumuşak gücü elde ederek başarılı olabilmektedir. Bunlar; egemen kültürleri ve idealleri hâkim durumda olan küresel normlara daha yakın olanlar günümüzde liberalizmi, çoğulculuğu ve özerkliği vurgulayanlar; birden çok iletişim kanalına en fazla erişime sahip olanlar ve dolayısıyla sorunlar üzerinde etkili olanlar ve güvenilirliği ulusal ve uluslararası performanslarıyla artıranlar. Son zamanlarda, yukarıda bahsedilen üçüncü noktada, yumuşak güç, ikamet ettikleri ülkelerde önemli ekonomik ve politik konumlara sahip büyük diaspora topluluklarına aktarılmıştır (Sahay, 2009: 45-46). Bu devletler, küreselleşme sürecinde vermiş oldukları göç sonucunda diaspora toplulukları elit konumda olan topluluklardır.

Nye’in yumuşak güç unsurlarının diaspora topluluklarının oluşturulmasında ve bulundukları ülkelerde anavatanları için etkili olabilmelerinde çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yeni vatanlarında yaşayan toplumların diaspora toplumu şekline dönüşebilmesi ancak anavatanlarıyla yumuşak güç unsurlarını kullanarak yapacakları güçlü

bir işbirliği sayesinde olabilir. Çalışma konusunun kavramsal ve tarihsel arka planı ve bir temele oturtulması için kuramsal çerçevesi ortaya konulduktan sonra devamında Türkiye-Almanya arasındaki ilişkilerin göç, siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda bir analizinin yapılması gerekmektedir. Son olarak Almanya'nın demografik yapısının incelenmesi de bu ülkedeki Türk toplumunun yapabileceği faaliyetlerinde ne kadar etki alanı oluşturabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Yine Almanya'da Türk toplumunun yanında diğer etkin olan toplulukların incelenmesi çalışmanın şekillendirilmesinde ayrı bir önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇÜN TARİHİ VE ALMANYA'DA ETKİN TOPLULUKLAR

Diaspora topluluklarının, aidiyet ve bağlılıklarının oluşmasında göç sırasında ve sonrasında yaşananlar büyük rol oynamaktadır. Almanya Türklerinin göç bağlamındaki deneyimleri, kimlik oluşumu temelinde önemli bir faktördür. Sosyal inşacılığın tezleri, Almanya Türklerinin kimlik çerçevesindeki ilişkilerini ve bağlılıklarını açıklaması açısından önemlidir. Bu çerçevede, günümüzde çok kültürlülüğün hâkim olduğu Almanya'da toplumsal temeldeki etkileşimlerin daha derinlemesine bir analizinin sağlanabilmesi açısından, göç bağlamında Türkiye-Almanya ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Uluslararası ilişkiler çerçevesindeki antlaşmalar sonucunda başlayan göç süreci, her iki ülke açısından farklı gerekçeler nedeniyle oluşmuştur. Soğuk Savaş sürecinin hâkim olduğu, o dönemdeki siyasi, ekonomi ve askeri durum çerçevesinde göç süreci yorumlanmalıdır.

Almanya'daki Türk toplumu açısından göç sürecinin, inşacılık çerçevesinde aidiyet ve bağlılıkların oluşmasındaki kimlik temelli faktörlerin incelenmesi açısından aynı zamanda da günümüzde birçok göçmen kökenlinin yaşamını sürdürdüğü ve benzer toplumsal yapılanmalar oluşturduğu gerçeğinden kaynaklı olarak uluslararası ilişkiler çerçevesinde bu konulara değinilmeye gerek duyulmuştur.

2.1. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Almanya İlişkileri

Türkiye ile Almanya arasındaki iktisadi ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra diplomatik anlamda ilişkilerin yeniden tesis edilmesinden öncesine dayanmaktadır. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki işgal süreci, günümüzdeki siyasi, ekonomik ve askeri yapısının oluşmasını etkilemiştir. Bu bağlamda, Türkiye-Almanya ilişkileri ilk

olarak müttefik kuvvetlerin öncülüğünde sağlanmıştır. Müttefik kuvvetlerin öncülüğünde sağlanan iktisadi ilişkilere ilave olarak Türk-Alman ilişkilerinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında diplomatik ilişkilerin de sağlanmasıyla, bugünkü ilişkilerin temeli oluşturulmuştur (Leidinger ve Hillebrand, 2017: 128). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'nın batısının müttefik kuvvetler doğusunun ise Sovyetler Birliği tarafından işgal sürecine girmesi gelecekteki yapısının bu geçmişe göre şekillenmesine neden olmuştur.

Almanya'nın batısının müttefik kuvvetlerin işgali çerçevesinde, ilk ilişkiler batı yönetimleriyle gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Almanya ile doğrudan diplomatik anlamda ilişkiler tesis etmeden önce, işgal sırasında ticaret anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda ilk dolaylı girişim olan ekonomik düzeydeki ilişkiler, mal ve ödeme anlaşmasıyla 19 Nisan 1948'de Fransız işgal bölgesi yönetimi ile Türkiye arasında imzalanmıştır. Bu Antlaşmadan kısa bir süre sonra, Türkiye ile Amerikan, İngiliz ve Fransız işgal bölge yönetimleri arasında 1 Ocak 1949'de yürürlüğe giren yeni bir mal ve ödeme antlaşmaları yapılmıştır. Müttefik kuvvetlerinin işgal bölgelerindeki yönetimler ile yapılan bu ticaret anlaşmaları, aynı yıl bağımsızlığına kavuşan ve yeni kurulan bir devlet olan Almanya'yla güncellenerek tekrar uzatılmış ve yürürlüğe konulmuştur (Leidinger ve Hillebrand, 2017: 129-130). Bu antlaşmalar yoluyla yeni kurulmuş olan Federal Almanya Cumhuriyetiyle ilk ekonomik ilişkiler de sağlanmıştır. Bu bağlamda, müttefik kuvvetler Almanya'nın geleceğini şekillendirecek konularda etkilerini oluşturmuşlardır.

Almanya'da Müttefik kuvvetlerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'daki işgal sürecini kaldırmasıyla Temmuz 1951'de diplomatik ilişkiler de yeniden kurulmuştur. Bu bağlamda işgal yönetimleriyle oluşturulmuş olan ekonomik alandaki ilişkiler, Almanya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla doğrudan siyasi ilişkiler kurulmuş, ekonomik ilişkiler de daha da fazla güçlendirilmiştir. Ekonomik düzeyde yapılan antlaşmaların

güncellenmesiyle, Türkiye ile Almanya arasındaki siyasi, ekonomik ilişkiler 1954 itibariyle önemli bir seviyeye gelmiştir (Leidinger ve Hillebrand, 2017: 130). Tarihsel bağlamda, köklü geçmişi olan Türkiye- Almanya ilişkileri siyasi ve ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesiyle beraber diğer alanlarda da karşılıklı çıkarların sağlandığı birçok alana yayılmıştır.

1951'de diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasından sonra, Türkiye ile Almanya arasında ekonomik düzeyde yapılan antlaşmaların güncellenmesiyle, 1954'e kadar yaklaşık 533 milyon Mark civarında ikili ticari ilişki sağlanmıştır (Leidinger ve Hillebrand, 2017: 130). Türkiye ile Almanya arasındaki bu gelişmelerin bir sonucu olarak, Temmuz 1958'de iki devletin hükümeti arasında Avrupa Ekonomik İş birliği Örgütü (OECD) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile işbirliği içinde bir istikrar programı da ortaya çıkmıştır (Leidinger ve Hillebrand, 2017: 130-132). Ekonomik anlamdaki girişimler ve gelişmelerin bir sonucu olarak, gelecekte birçok konuda ikili ortaklıkların yapılmasının altyapısını oluşturmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'nın en önemli ticaret ortakları arasında yer almıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde, iki devlet arasındaki ekonomik ve ticari anlamda gerçekleşen girişimler ve gelişmeler, Almanya'da işverenlerin Türk işçilerle deneyim kazanmasına ve Türkiye'deki yüksek işgücü potansiyelinin farkına varmalarına sebep olmuştur. Bu süreçte, ileriki yıllarda iki devlet arasında imzalanacak olan işgücü antlaşması konusunda Türkiye ile Almanya hükümetleri içinde bir fikir birliğine varılamamıştır. Türkiye ile Almanya arasında ekonomik düzeyde yapılan antlaşmanın imzalanmasıyla, Almanya'da Türk vatandaşlarının sayısı 1959'dan bu yana giderek artmıştır. (Abadan-Unat, 1976: 46). 1961'de iki devlet arasında imzalanan işgücü antlaşması öncesinde 1960'da Almanya'da yaklaşık olarak 2.500 Türk işçi çalışmaktadır (Dahnen ve Kozłowicz 1963: 39).

Bu bağlamda, Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işgücü antlaşması öncesinde de Türk işçiler Almanya'ya göç etmişlerdir.

Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gereksinim duyduğu misafir işçilerin alımı yapılacağı ülkeler arasında Türkiye, İtalya, İspanya ve Yunanistan bulunuyordu. Bu çerçevede, bu ülkeler arasında yapılan ilk teklif Ağustos 1955'de Almanya tarafından İtalya'ya yapılmıştır. Bu süreçte Almanya Dışişleri Bakanlığı, Almanya sanayisinin Türk işçilerine sürekli olarak ihtiyaç duyulması halinde, İtalya, Yunanistan ve İspanya arasında da olduğu gibi, Türkiye ile de misafir işçi anlaşma yapılması gerektiğini gündeme getirmiştir (Özil, 2012: 23). Bu bağlamda, İtalya'ya 1955'de yapılan teklifin ardından, 1961'de bir başka antlaşma Türkiye ile sağlanmıştır (Knortz, 2008: 40). Bu antlaşmayla beraber, Türkiye'den Almanya'ya kitlesel düzeyde bir göç başlamıştır. Bu çerçevede, yapılmış olan bu antlaşma projeler düzeyinde olmayıp, Türk işçilerini Alman ekonomisine dâhil etmekle ilgili bir mesele olmuştur.

Bu dönem çerçevesinde, Soğuk Savaş dönemini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu dönemde SSCB'ye karşı kurulan NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrasında üye ülkelerin sadece askeri anlamda değil aynı zamanda da ekonomik düzeyde güçlenmesi gerektiğini de desteklemiştir (Yiğittepe, 2017: 38). Bu bağlamda, NATO ittifakının bir bakımdan sınır güvenliğini sağlayan Türkiye, vazgeçilmez bir müttefik durumundadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, NATO ülkelerinde yaşanan ekonomik gelişmeler, Almanya'daki ekonomik gelişme kadar olumlu olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, Amerikan ekonomik yardımından ve Avrupa Ekonomik Topluluğu içindeki gümrük vergilerinin kaldırılmasından yararlanmış buna bağlı olarak ekonomik temelde büyüme sağlamıştır. İtalya ekonomisi, Alman ekonomisine kıyasla savaştan sonra yavaş

yavaş toparlanmıştır. Diğer taraftan İtalya, NATO'nun güvenlik yapısında önemli bir rol oynamıştır; Akdeniz'deki önemli rolü ve o dönem komünist rejimlerin egemen olduğu Balkanlardaki konumu nedeniyle Batı ittifakının vazgeçilmez bir partneri olmuştur. (Wiggershaus ve Heinemann, 2000: 241-242; Knortz, 2016: 24-25). Bu bağlamda askeri bir ittifak olarak ABD öncülüğünde Sovyetler Birliği tehlikesine karşı kurulan NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrasında müttefiklerinin askeri anlamda etkin olabilmesi için ekonomik anlamda da güçlendirilmesini desteklemiştir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın büyük ölçüde dışında kalmış bu bağlamda savaşın yıkıcı etkisinden diğer Avrupa ülkeleri kadar etkilenmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliğinin, dostluk anlaşmasını feshetmesiyle birlikte Türkiye yeni ittifak arayışlarına girmiştir. Bu nedenle Türkiye, yönünü batıya çevirmiş Truman Doktrininin kapsamında Batı müttefiklerine katılmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak ise Türkiye, 1952'de NATO'ya kabul edilmiştir (Wiggershaus ve Heinemann, 2000: 299).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de, NATO içinde önemli bir rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e girmesini engellemiş ve İttifakın Güney doğu kanadını güvenceye almıştır. Türkiye, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın coğrafi olarak sınır öncülerinden ve Ortadoğu'ya önemli bir basamak taşı olmuştur. İtalya'ya benzer şekilde, özellikle ekonomik durumu iyi değildir, ülkenin büyük bir kısmı birçok açıdan az gelişmiş ve eğitim seviyesi çok düşüktür. O dönem ülkede siyasi istikrarsızlık da vardı. Bu dönemde, 1960'taki askeri darbe, sağ ve sol çatışmaları ülkeyi istikrarsızlaştırmıştır (Wiggershaus ve Heinemann, 2000: 281-282). Bu bağlamda, Türkiye'nin ABD öncülüğünde kurulan NATO'ya dâhil olması Sovyetler Birliği tehlikesine karşı müttefiklerine önemli kazanımlar sağlamış ayrıca Türkiye-Almanya yakınlaşmasını da beraberinde getirmiştir.

ABD'nin Almanya'daki varlığı, Almanya'nın geçmişteki göç politikalarını etkilemiştir. Bu bağlamda Almanya'nın siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda bugünkü durumu, İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak 1945'ten 1955'e kadar ülkenin Müttefik kuvvetlerin işgal mirasının sonucudur. İşgal döneminde Almanya'da milyonlarca Amerikan, Fransız, İngiliz ve Sovyet askeri burada konuşlanmıştır (Lehman, 2000: 71; Glaeßner, 2006: 36-37). Bu çerçevede AB'nin lokomotif ülkesi olan Almanya, NATO İttifakı çerçevesinde müttefikleri olan ülkeleri ekonomik olarak istikrara kavuşturması gerekmiştir. Almanya, ekonomik anlamda yaşanan sorunları kontrol altına almak ve NATO üyesi ülkeleri istikrara kavuşturmak bu girişimleri başlatmıştır.

2.2. Türkiye'den Almanya'ya Göçün Tarihsel Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'ya kitlesel anlamda gerçekleşen işçi göçü, devletin kuruluş yıllarının öncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, savaş sonrası süreçte Almanya'nın galip olan müttefik kuvvetler denetiminde ekonomik çerçevede projelerini faaliyete geçirebilmesi için ağır sanayii faaliyetlerinde çalışacak işçi gereksinimi gündeme gelmiştir. Bu nedenle, Almanya'da 1950'lerin başlarında oluşan işçi sıkıntısı, yabancı işçilerin işe alınmasına neden olmuştur (Durmaz, 2018: 145). Bu çerçevede, kitlesel anlamda gerçekleşen göç Almanya'nın bir ihtiyacı doğrultusunda gündeme gelmiştir.

1950'lerin başlarında, kitlesel olarak göçe dâhil olan işçilerin birçoğu aslında sadece birkaç yıl kalıp belirli bir birikimi sağladıktan sonra anavatanlarına geri dönme amacıyla gitmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nda büyük bir yıkıma uğrayan buna bağlı olarak pek çok alanda zorlukların yaşandığı o dönem içerisinde kimsenin tahmin etmediği şey gelecekte Almanya'nın bir göçmen ülkesi olacağı olmuştur (Daştan, 2009: 5). Bu bağlamda, toplumsal anlamda gerçekleşen değişimlerle beraber çok kültürlü bir yapı meydana gelmiştir. Küresel olarak büyük bir yıkımla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok "Misafir İşçi"

(Gastarbeiter) belirli bir birikim yapma amacıyla Almanya'ya geçici olarak göç etmiş zamanla da şartlar değişince kalıcı hale gelmiştir (Daştan, 2009: 4). Bu bağlamda, Türkiye'den birçok aile Almanya'ya göçmen kimliğiyle göç etmiş zaman içerisinde ülkede kalıcı olmuşlar, günümüzde de Almanya toplumunun birer parçası durumundadırlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya, siyasi, ekonomik ve askeri anlamda 1940'ların sonuna doğru hızlı bir şekilde toparlanmıştır. Bu bağlamda, kişi başına düşen milli gelir 1950'de, savaş öncesine göre artmış ve ekonomisi büyük bir iyileşme göstermiştir (Bartelheimer, Fromm ve Kädtler, 2012: 111). Bu dönemde, ekonomik anlamda iyileşmeyi hedef alan kalkınma programında, Almanya endüstrisinin daha fazla işçiye ihtiyaç duyduğu gündeme gelmiştir. Bu nedenle, ekonomik anlamda iyileşmeyi sağlamak için gereksinim duyulan ihtiyacı karşılamak için, 1955'ten itibaren çeşitli devletlerle geçici işçi anlaşmaları imzalamıştır (Hunn, 2005: 52). Bu çerçevede, işgücü antlaşmalarından en iyi bilineni, çalışmanın konusu ile ilgili olan ve 1961'den itibaren Türkiye ile imzalanan antlaşmadır.

Almanya'nın ekonomik anlamda büyümesi için ihtiyaç duyduğu işçi, ülke genelinde o dönemde bulunamamıştır (Gust, 2005: 4). Bu nedenle ekonomik temelde bir büyümeyi hedefleyen Almanya, 20 Aralık 1955'de İtalya ile ilk işe alım antlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmalar Yunanistan ve İspanya (1960), Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve eski Yugoslavya (1968) ile devam etmiştir (Gust, 2005: 4). Bu çerçevede, çeşitli devletlerin hükümetleriyle imzalanan bu antlaşmalarla birlikte, Almanya'ya kitleler halinde göçler başlamıştır. Bu göçler sonucunda, günümüzde Almanya çok kültürlü bir göçmen ülkesi konumuna gelmiştir.

Bu bağlamda Türkiye devletinin o dönemki hükümetiyle 1961'de imzalanan işgücü antlaşmasıyla, Türk işçi göçmenleri Almanya ekonomisini geliştirmek, savaş sonrasında

kötü durumda olan Almanya ekonomisini inşa etmeye yardımcı olmak, kendileri açısından ise anavatanlarında ihtiyaç duydukları sermayeyi kazanmak için Almanya hükümeti tarafından “misafir işçiler” olarak ülkeye alınmışlardır (Dastan, 2009: 5). Bu kapsamda, her iki ülke aynı zamanda da her iki toplum açısından da karşılıklı çıkara dayanan bu antlaşmayla birlikte milyonlarca Türk, Almanya'ya işçi olarak göç etmiştir.

İki ülke açısından karşılıklı çıkarların sağlandığı antlaşmayla, Türkiye’den yaklaşık olarak 860.000 kadın ve erkek, Almanya’ya göç etmiştir (Schramkowski, 2007: 34). Bu bağlamda, ilk göç dalgasıyla birlikte zamanla göçmenlerin ailelerini de yeni vatanlarına getirmeleri sonucunda Almanya’da Türk göçmen sayısı artmıştır. İlk dalga olarak adlandırdığımız bu aşamada, göçmenlerin birçoğu birkaç yıl para kazandıktan sonra ülkelerine geri dönme fikrinde olmuşlardır.

İlk dalga olarak adlandırdığımız kitlesel göç öncesinde de Türk işçiler Almanya’da bulunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’den misafir işçiler ilk olarak eğitim ve öğretim projeleri dâhilinde Almanya’ya göç etmişlerdir. O dönem, misafir işçilerin Almanya’ya göçüne teşkil eden iş antlaşması döneminde Fritz Baade, Kiel’de bulunan Dünya Ekonomisi Enstitüsü’nün müdürü aynı zamanda da 1949’dan 1953’e kadar Almanya Federal Meclisi’nin Avrupa İyileştirme Programı Sorunları Komitesi Başkan Yardımcısıdır (Hunn, 2005: 33-35). Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin geçirmiş olduğu yıkımlar ülkeler arası projeler dâhilinde çözülmeye çalışılmıştır.

Baade, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya’da yaşanan sıkıntılardan dolayı Türkiye’ye göç edenlerden biri olmuştur. Bu nedenlere bağlı olarak Türkiye’deki iş gücü potansiyelini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye’de tarım uzmanı olarak çalıştığı dönem sonrasında, 1956’da Türk zanaatkârlar için bir eğitim

projesi başlatmıştır. Türkiye’deki işçileri eğitim temelinde geliştirme amacıyla yapılan bu proje, 1957’de o zamanki Federal Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss ‘un girişimleriyle oluşturulmuştur. Bu nedenle, Heuss’un Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Türkiye’ye yapılan resmi bir ziyarette, 150 Türk meslek okulu mezunu Almanya’ya kendilerini eğitim temelinde daha fazla eğitmek ve kendilerini geliştirmek amacıyla dönemin Almanya hükümeti tarafından bir öneri sunulmuştur (Hunn, 2005: 36-41). Proje temelinde gerçekleşen bu ilk girişim, ülkeler arası ilişkiler çerçevesinde iki toplumun karşılıklı çıkarlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, proje temelinde yapılan ilk girişimlerle ilk Türk işçi kafilesinin Almanya’ya göç etmesiyle birlikte, dönemin Almanya toplumunun Türk işçilerini yakından tanımlarını sağlamıştır.

Bu çerçevede, dönemin Federal Almanya Cumhurbaşkanı Heuss tarafından 1957’de Ankara’da gerçekleşen Türkiye ziyareti sırasında Türk meslek yüksekokulu mezunlarına verilen davet o dönemki Türkiye hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Bu bağlamda o dönem, ilk kafileyi oluşturacak olan 1958’de göçmen olarak Almanya’ya göç eden 150 Türk vatandaşı göçmenler Heuss Türkleri olarak adlandırılmışlardır (Hunn, 2005: 33-41). Heuss Türkleri olarak adlandırılan, ilk kafileyi oluşturan Türk vatandaşı olan göçmenlerin, Almanya’da kalıcı olarak yerleşmek gibi bir niyetleri olmamıştır. İki ülke arasında oluşturulan proje çerçevesinde, Türk işçiler açısından kendilerini geliştirmek aynı zamanda sermaye kazanımı sağlamak göçmen işçiler için öncelik olmuştur. Bu sebeple, yeni göç etmiş oldukları ülkede kültür ve geleneklere pek önem vermemişlerdir. Amaçları, kendi anavatanlarında daha iyi bir hayat kurmak için yeteri kadar para kazanmak olmuştur.

Bu çerçevede, 1961’de iki ülke arasında imzalanan göç antlaşmasının ardından Almanya’da ilk göçmen topluluklarından birisini oluşturan Türk kökenli göçmenler ya da misafir işçiler Almanya toplumunda sadece iş gücü olarak görülmüşlerdir. Bu nedenle, ilk

kuşak olarak adlandırılan ilk Türk işçi grubunu oluşturan göçmenler, o dönemin Almanya hükümet organları tarafından, Almanya toplumunun günlük yaşantısına dâhil olup alışmamak dolayısıyla Almanlarla temas kurmalarını engellemek için çalıştıkları fabrikaya çok yakın olan konaklama yurtlarına yerleştirilmişlerdir. Türk işçi göçmenleri bu duruma bağlı olarak, vakitlerinin büyük bir kısmını kendi vatandaşlarıyla geçirdikleri için Almanca öğrenme fırsatı verilmemiştir (Schramkowski, 2007: 34-37). Bu bağlamda, o dönemin Almanya hükümeti tarafından entegrasyonu sağlanmamıştır. O dönemin Almanya hükümetinin öngörüsüzlüğü nedeniyle günümüzde göç eden birinci neslin Almanca bilmemesinden kaynaklı topluma entegre olma sıkıntıları yaşanmıştır. Bu çerçevede, sosyal olarak yaşanan bu sıkıntılar sonraki nesillere aktarılmış ve ortak hafızalarında yer almıştır.

Türk işçi göçmenlerinin kalıcı olmayacakları öngörüsü nedeniyle dönemin Almanya hükümetinin, göçmenlerin yeni göç etmiş oldukları ülkeyi tanımalarını buna bağlı olarak ise entegre olmalarını sağlamak için hiçbir çaba göstermemiştir. Bu bağlamda, o dönemin Almanya hükümeti tarafından konaklama yerlerinin sınırlı olduğu görüşü savunulmuş, göçmenlerin göç etmiş oldukları anavatanları Türkiye tarafından ise yaşamış oldukları sıkıntılar sadece söylem konusunda sahiplenilmiştir (Hunn, 2005: 34). Bu nedenle, Almanya Türklerinin kimlik temelinde yapılanma biçimleri yaşamış oldukları deneyimler çerçevesinde ulusaşırı şekilde oluşturulmuştur.

İlk kuşak göçmen veya misafir işçiler, Almanya’da genel olarak ağır sanayii işlerinde ücretin yüksek olmadığı ama buna rağmen uzun dönemli olarak çalışabilecekleri ve ikametlerini iş antlaşması yoluyla kolaylaştıran işler yapmışlardır (Hunn, 2005: 35). Bu nedenle, dönemin Almanya hükümeti tarafından toplumun bir parçası olarak görülmeyen Türk işçiler için sosyal anlamda bir entegrasyonunu sağlayan kalıcı bir proje planlanmamıştır. Bu çerçevede, Türk işçi göçmenlerin Almanya’ya göç etmesinin yasal

zeminini oluşturan antlaşmaya göre “Misafir çalışanlar” her yıl bir rotasyon prensibine göre değiştirilmeliydi. Yasal zemini oluşturan antlaşmaya göre, 1960'a kadar aile birleşimi mümkün değildir ayrıca oturma izinleri belirli alanlarla sınırlı tutulmuştur (Schramkowski, 2007: 35; Hunn, 2005: 33-41).

Bu bağlamda, 1961’de imzalanan işgücü antlaşmasına göre, Almanya’ya göç eden Türk misafir işçilere Almanya’da bir yılla sınırlı olan bir iş sözleşmesi verilmiştir. Bu antlaşma çerçevesinde, Türk işçi göçmenler sözleşmelerinin süresi dolduktan sonra ülkelerine geri döneceklerdir. Bu rotasyon prensibini hem sendikalar hem de işverenler eleştirmişlerdir. Bu prensibe göre, işçiler sürekli olarak yeniden eğitilmesi gerekmektedir. İşverenler bu prensibin ortaya çıkardığı yüksek maliyetlerden de kaçınmak için uzun vadeli sözleşmeler istemişlerdir (Schädel, 2002: 50). Karşılıklı çıkarların olduğu bu istekler zamanla antlaşmanın yasal boyutunu da değiştirmiştir. Bu isteklere bağlı olarak göç eden Türkler, Almanya’da kalıcı olmaya başlamışlardır. Bu antlaşmanın iş sözleşmelerinde yaptığı değişim aynı zamanda da aile birleşiminin yasal anlamda esnetilmesi sonucunu doğurmuş ve Türkiye’de bulunan ailelerinin de göç etmelerine sağlamıştır. Göçün yasal zemini oluşturan antlaşma, zaman içerisinde uluslararası ilişkilerde gerçekleşen değişimlere bağlı olarak revize edilmiştir.

Bu antlaşmalar sonucunda Almanya, İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu büyük yıkımın etkisinden birçok devlet ile yaptığı antlaşmalarla “misafir işçilerin” çalışmaları sonucunda sanayisini tekrar güçlendirmiş buna bağlı olarak ise ekonomik anlamda iyileşme sağlamıştır.

Türk işçi göçmenlerinin, rotasyon prensibine göre değişiminin yapılması dönemin Almanya hükümeti tarafından maliyetli olarak görüldüğünden bu prensip zaman içerisinde

kullanılmamıştır. Bu bağlamda, kalkınmayı sağlamak için gereksiz maliyetlerden kaçınılmış ve buna bağlı olarak antlaşma sürecinde ülkeye göç eden göçmenlerin kalış süreleri Almanya tarafından uzatılmıştır. Bir diğer taraftan, Türk işçi göçmenlerin kalış sürelerinin uzatılmasını isteyen şirketler, basit iş alanlarını üstlenmek istemişlerdir. Bu isteklerini sağlamak için sürekli olarak yabancı işgücünden yararlanmışlardır. Böylece şirketlerinin gelişimini ve geleceğini garanti altına almışlardır (Bertelsmann-Stiftung, 2019).

Bu bağlamda, yasal anlamda değişen sözleşmeler dolayısıyla, misafir işçiler için Almanya'da daha uzun vadeli kalma hakkı oluşmuştur. Almanya istihdam bürosu tarafından, oturma ve çalışma izinleri düzenli olarak iki yıl uzatılarak kabul edilmiştir. Yasal zeminde gerçekleşen bu gelişmeler, oturma ve çalışma konusunda sadece göçmenlere daha uzun süreli bir kalış sağlamakla kalmamıştır. Bu nedenle, misafir işçiler için eşlerini ve çocuklarını yeni vatanlarına getirme hakkı sağlanmıştır (Bertelsmann-Stiftung, 2019). Bu gelişmelerle birlikte, yeni göç etmiş oldukları ülkede yerleşik hale gelen göçmenler, Almanya'ya ailelerinin gelişiyle, gelecekte yeni vatanlarında doğacak olan, ikinci kuşak olarak da adlandırılan çocuklarının doğumlarıyla zamanla Türk nüfusunun artmasına neden olmuştur.

Almanya'ya göç eden Türk göçmen işçiler, yeni vatanlarında beş yıldan fazla ikamet ettikten sonra, süresiz oturma hakkına sahip olmuşlardır. Bu bağlamda, yasalarda gerçekleşen değişimlerin bir sonucu olarak Almanya hükümet organları açısından, süresiz oturma hakkını reddetmek yasal sorunlara neden olacaktır (Schädel, 2002: 51). Bu çerçevede, yasal olarak oturma haklarının uzatılması ile yavaş yavaş ülkelerini değiştiren "misafir işçiler" için değişim süreci başlamıştır. Bu nedenle, göçmenler açısından geride kalan aile üyelerinin göçü, göç etmiş oldukları yeni ülkede para kazanma arzusunun kıyasla

yaşamlarında yeni bir değişikliğe neden olmuştur (Daştan, 2009: 7). Bu kuşak açısından, çocuklarının yeni ülkelerinde okula gitmiş olmaları, onlara çocukları için daha iyi bir gelecekleri olacağı fikrini vermiştir.

Türkiye'den birçok insanın çalışmak için Almanya'ya göç etmesinin nedeni, Türk toplumunun sosyal durumundan kaynaklanmıştır. Göç ettikleri anavatanları olarak gördükleri ülkede, işsizliğin yüksek olması, gelir seviyesinin düşüklüğü ve kalkınma durumunun zayıf olarak görünmesi en büyük etken olmuştur (Dastan, 2009: 4). Bu çerçevede 1963'de yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'den Almanya'ya göç eden Türklerin %71,4'ü okur-yazar değilken aynı zamanda %80'i kırsal bölgelerden göç etmişlerdir (Yaman, 2017: 121). Bu süreçte Almanya'da iş arayanlar, kırsal bir bölgeden şehirlere göç etmişlerdir. Bu bağlamda, imkânları olanlar ise yurtdışına göç ederek ekonomik durumun iyileşmesini ummuşlardır.

Almanya hükümeti o dönem, birçok kültürden etkilenen Alman toplumunun ekonomik anlamda istikrarı uğruna uzun zamandır etkili bir entegrasyon politikasının gerekli olduğunu ve eşit fırsatlar oluşturmak gerektiği fikrini kabul etmemiştir (Hunn, 2005: 189). Bu bağlamda, göçmen işçilere entegre olmaları çerçevesinde herhangi bir eğitim verilmemiştir. Bu durum, zaman içerisinde Almanya doğumlu gelecek kuşakların daha eğitilmiş olmasıyla değişime uğramıştır. Bugün Almanyalı Türklerin birçoğu Almanca diline hâkim durumundadır.

Türk kökenli göçmenlerin uzun süre yaşam ve çalışma standartları göç ettikleri ilk yıllarda çok düşük seviyelerde olmuştur. Bu çerçevede, birçoğu tek başına ve aile üyeleri olmadan gelmiştir, yatakhanelerde ve yurtlarda yaşamışlardır. Bu dönemde amaçları, daha çok gelirin büyük bir kısmını anavatanlarında yaşamlarını sürdüren ailelerine göndermek

veya gelecekte kendi ülkelerinde daha iyi bir yaşam inşa edebilmek için sermaye biriktirmek şeklinde olmuştur. Bu nedenle, madencilik veya ağır sanayii gibi fiziksel olarak zor işleri Almanlardan daha fazla kabul etmek durumunda kalmışlardır (Schramkowski, 2007: 35). Almanya'daki Türk toplumunun, yaşamış oldukları bu mağduriyet içeren gelişmeler, toplumsal olarak ortak hafızalarında yer almış ve gelecek kuşaklara aktarılmıştır.

Bu çerçevede, göç sürecini beş zaman diliminde incelemek gerekmektedir. Nermin Abadan-Unat'a göre:

1. 1950'li yıllar: Bireysel girişimler ve özel araçlar.
2. 1960'li yıllar: Devlet eliyle düzenlenen ve ikili anlaşmalara istinaden gerçekleşen işgücü ihracı.
3. 1970'li yıllar: Oluşan ekonomik krizle birlikte yabancı iş alımının durdurulmasına bağlı olarak aile birleşimini yoluyla sürdürülen göç süreci.
4. 1980'li yıllar: Göç eden işçi çocuklarının eğitim sorunları, getto yaşam tarzı, dernekleşme hareketleri, sığınma isteklerindeki artış, vize zorunluluğunun getirilmesi, dönüşü özendiren yasalar.
5. 1990'li yıllar: Yabancılar yasası, yabancıların kimlik kazanması, artan yabancı düşmanlığı, etnik ve dinsel faaliyetlerinin yaygınlaşması ve siyasi hak istemi (Yaman, 2017: 98).

Bu çerçevede Almanya Türklerinin, göç sürecindeki deneyimleri kuşaklar arasında da kültürel kimlik çerçevesinde farklı kimliklerin oluşmasına neden olmuştur.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 1973'te ortaya çıkan küresel ekonomi ve enerji krizi

Almanya’da göçmen alımının dondurulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, kitlesel göçün sınırlandırılmasına rağmen, Almanya’da toplumsal olarak "Misafir işçi sorunu" hiçbir şekilde çözülememiştir: Yabancı işçi sayısı zamanla giderek azalmış, ancak yaşayan yabancıların sayısı zamanla artmıştır (Schramkowski, 2007: 36).

1973'e gelindiğinde, yaklaşık olarak 650.000 Türk Almanya'ya göç etmiştir, misafir işçilerin çoğunluğu yaklaşık olarak yüzde 80'i Batı metropollerinden değil daha çok kırsal bölgelerden göç etmişlerdir (Hunn, 2005: 71). Bu durum, Almanya açısından yalnızca Türkiye'nin Avrupa yakasından işçi toplamak için yapılan niyetin aksine bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, işgücü antlaşmasına göre iki yıl sonra yapılması gereken her misafir işçinin değiştirilmesini içeren gereken rotasyon ilkesi bu süreçte hızla terk edilmiştir. Bu bağlamda, yasal değişikliklerle ailelerin birleşmesi süreci göçün en büyük dönüm noktası olmuştur (Bertelsmann-Stiftung, 2019). Almanya'da aile oluşumunu engellemeye yönelik planların aksine, misafir işçiler yine de 1974'ten itibaren ailelerini ülkeye getirebilmişlerdir.

Misafir işçi alımlarının dondurulması, daimî kalışlarının bir bakımdan başlangıcı olmuştur. Göçmenlerin birçoğu ailelerini yeni ülkelere getirmişler ve uzun süre yeni ülkelerinde yaşamaya başlamışlardır. Türkiye ile olan bağları, özellikle ikinci kuşağın çocukları arasında yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Günümüzde muhafazakâr Alman siyasetçiler Almanya’nın farklı kökenlere sahip bir devlet olduğu gerçeğine direnmektedirler.

Bu yapılan sözleşmelerle, misafir işçi gönderen ülkeler işgücü göçünden çeşitli yararlar sağlamayı ummuştur. Misafir işçilerin kendi ülkelerine gönderdikleri döviz, en azından kendi döviz eksikliğini azaltmaktaydı. Bu süreçte en azından üye ülkeler arasında yaşanan dengesiz negatif ticaret kısmen dengelenmiş olacaktı. Bir diğer önemli konu, kendi

işgücü piyasasının rahatlamış olmasıydı aynı zamanda işçi gönderen ülkeler Almanya'daki misafir işçilerin modern üretim yöntemlerini tanımasını ve bu bilgileri kendi ülkelerine getirmesini avantaj sağlamaktaydı (BPB, 2014).

ABD'nin baskısı ile Almanya'nın Yunanistan'la 1960'da yaptığı anlaşmadan Türkiye'de yararlanmak istemiştir. O dönem Çalışma Bakanı olan Theodor Bland bu sürecin başlangıcında bu talebi olumsuz karşılamıştır. Türkiye ile olan sosyal ve kültürel farklılıkların çok büyük olması aynı zamanda Almanya işgücü piyasasının buna henüz gereksinim duymadığını belirtmiştir. ABD daha sonra NATO çatısında olan müttefiklerine Türkiye'ye yardım etmesi için baskı yapmıştır. Daha önceki anlaşmalarda buna çok daha istekli olduğunu gösteren Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı, müzakereleri olumlu bir sonuca götürmüştür (Unzensuriert, 2010).

Bu çerçevede, Almanya Türklerinde kimlik oluşumuna da büyük etkisi olan göç deneyimi ortak hafızlarında yer edinmiştir. Türkiye-Almanya ilişkiler çerçevesinde incelenmesi gereken tarihsel geçmiş, günümüzde göçmen topluluklarında da göz ardı edilmemesi gereken faktörlerdendir.

2.3. Almanya'nın Demografik Yapısı

Kuruluşundan bu yana, göçmenlerin yoğun olarak göç ettiği bir ülke olan Almanya çok kültürlü yapısı itibariyle etnik temelli farklı toplumlara ev sahibi yapmaktadır. Bu bağlamda günümüzde Almanya, farklı etnik gruplardan oluşan toplum yapısını farklı alanlarda değerlendirerek bu durumu lehine kullanmaktadır. Almanya, günümüzde birçok açıdan yumuşak güç etkisine sahip olan bir devlet konumundadır. Ülkelerine göç eden göçmenleri, kültürel bağlamda entegre ederek, kimlik temelli inşacılığın sağlamış olduğu avantajları kullanarak farklı iletişim alanları sağlamaktadır.

Almanya'daki Türk toplumu, göç etmiş oldukları ülkelere önemli kazanımlar elde etmelerini sağlamıştır. Bu bağlamda, Almanyalı Türkler yeni vatanları olan Almanya için ciddi ekonomik ve sosyal etkileri olmuştur. Bu çerçevede, çok etnikli bir yapı oluşturan Almanya'nın, demografik yapısını incelemekte yarar vardır. Tarihsel bağlamda, Almanya'nın tarihsel gelişmelerle beraber oluşan günümüzdeki yapısı sömürgeci geçmişinden oluşmamıştır. Almanya'nın günümüzde ki toplum yapısı, genel itibariyle İkinci Dünya Savaşı sonucu kaynaklanan göçlerden kaynaklanmaktadır.

Almanya İstatistik kurumunun verilerine göre, 2020'in sonunda, yabancı uyrukluların yaklaşık 11,2 milyon, göçmen geçmişi olanların nüfusu 21,2 milyon yani nüfusun %26 olarak belirtilmiştir (Destatis, 2020). Bu bağlamda, son yıllardaki artışın en önemli nedeni, AB'den özellikle de 2004'ten itibaren doğu genişlemesi sonucunda AB toplumunun birer parçası haline gelen Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelere gelen göçten kaynaklanmaktadır.

AB'nin doğu genişlemesi sonucunda bu ülkelere 2011'den bu yana yaklaşık olarak 1,2 milyon kişi Almanya'ya göç etmiştir (Destatis, 2020). Bu nedenle kuruluşundan bu yana, bir göçmen ülkesi olan Almanya, AB'nin doğuya doğru genişlemesi sonucu daha çok göç almaya başlamıştır.

Almanya istatistiklerine göre, günümüzde yabancıların uyrukluların oranı %7,4 civarındadır. Yabancıların oranı büyük beş şehirde önemli ölçüde daha fazladır. Bu oranlar aşağıda şu şekilde verilmiştir:

- Berlin: %22
- Münih: %27,5
- Hamburg: %17

- Köln: %21,4
- Frankfurt: %30,5 (Handelsblatt, 2019).

Bu çerçevede, göç antlaşması sonucunda Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde genel olarak yabancı nüfus sayıca fazladır. Bu durum, göçmen kökenlilerin diğer göçmen gruplarıyla paylaştığı göçmen kimliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sosyal olarak inşa edilmiş olan kimlikler, diğer göçmen gruplarıyla bir bağ oluşturmaktadır. Almanya'daki Türklerin işgücü antlaşması sonucunda batı bölgelerine göç etmiş olmaları, o bölgelerin doğu bölgelerine kıyasla çok kültürlü bir yapı olmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, Berlin haricinde eskiden Sovyetler Birliği güdümünde olan doğu Almanya'daki şehirlerde yabancıların oranı tüm Almanya'dan daha az seviyelerdedir. Bu nedenle, örneğin Almanya'nın doğusunda bulunan Dresden'de %8, Leipzig'de %9 civarındadır (Handelsblatt, 2019). Bu oran, her on kişiden birinin bile yabancı ülke vatandaşı olmadığı anlamına gelirken, Münih'te bu oran her dört kişiden birinin göçmen kökenli olduğu anlamına gelmektedir.

Almanya İstatistik Kurumunun 2020 verilerine göre, Almanya'da “göç geçmişine” sahip yaklaşık 21,2 milyon insanın yaklaşık 10 milyonu Alman vatandaşlığına, 11,2 milyonu yabancı bir vatandaşlığa sahiptir. Göç geçmişine sahip olanlar yurt dışında doğup sonradan göç etmiş kişilerdir (Destatis, 2020).

Göçmen kökenlilerin yoğunluk bakımından öne çıkanların genel dağılımı şu şekildedir:

- Türkiye'den %13,3 (yaklaşık olarak 2,8 milyon),
- Polonya'dan %10,8 (yaklaşık olarak 2,3 milyon),
- Rusya Federasyonu'ndan %6,6 (yaklaşık olarak 1,4 milyon) (Destatis, 2020).

Almanya'da göç geçmişine sahip 13,5 milyon nüfusun büyük bir kısmı, Avrupa kökenlidir. Avrupa ülkelerinden (Türkiye dâhil) %68,3 AB üyesi ülkelere %44,3'dür (Destatis, 2020).

2020'nin sonunda gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, Türkiye ile göç bağları olan yaklaşık 2,8 milyon kişi Almanya'da yaşamaktadır. Bu veriye bağlı olarak, Almanya'da yaşayan Türkleri sayıca fazla nüfuslu "göçmen kökenliler" yapmaktadır. Almanya Türklerinin yarısından biraz fazlası yaklaşık 1,5 milyonu Almanya'da doğumludur (Destatis, 2019).

Son gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, Türk kökenlilerin yaklaşık 1,4 milyonu 2018'de Alman vatandaşlığına sahiptir. Bu çerçevede, 240.000 kişi “çifte vatandaş” statüsündedir. Buna karşılık, geçmişte gerçekleştirilen 2011'in nüfus sayımına göre, yaklaşık 530.000 kişi hem Alman hem de Türk pasaportuna sahip olmuştur. Bu rakam Almanya'da hükümetin vatandaşlık yasasını değiştirmesiyle düşmüştür. 2018'in sonunda yaklaşık 1,5 milyon insan Türk pasaportuna sahiptir (Destatis, 2019).

2.4. Almanya'da Etkin Olan Topluluklar

Diaspora çalışmalarında aidiyet ve kimlik kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma sosyal inşacılık çerçevesinde Almanya'da göçmen kökenlilerin ulusaşırı aidiyet duygularını kimlik temelinde incelemektedir. Almanya toplumu, günümüzde çok kültürlülüğün hâkim olduğu, toplum içinde farklı toplumların olduğu bir yapıdan oluşmaktadır. Bu bağlamda, Almanya'daki Türk toplumu diğer topluluklarında olduğu gibi aidiyet ve kimlik çerçevesinde ulusaşırı olarak topluluk yapılanmalarını oluşturmaktadır.

Bu nedenle, Almanya'daki Türk toplumunun diğer diaspora özellikleri barındıran topluluklarla benzer veya farklı özellikler çerçevesinde incelemek önemlidir. Bu çerçevede

Türk toplumunun yanında Almanya’da varlıklarını sürdüren diğer toplulukların aidiyet ve kimlik çerçevesinde karşılaştırılmalı bir analizin yapılması önemlidir.

2.4.1. Leh veya Polonya Toplumu

Lehler veya Polonya kökenliler günümüzde, Almanya’da göç geçmişine sahip en nüfuslu göçmen kökenli toplumlar arasında yer almaktadır. Almanya İstatistik kurumuna göre, Almanya’da yaşayan yabancı vatandaş sayısı bakımından Türk kökenlilerin gerisinde bulunarak ikinci sırada yer alırlarken, aynı zamanda Almanya’da yaşayan göçmen kökenli insanlar arasında da ikinci sırada bulunmaktadır (Statista, 2019). Lehler veya Polonya kökenlilerin Almanya’da Türk toplumuna kıyasla daha köklü geçmişi bulunmaktadır.

Bu topluluğun göç nedenlerini incelediğimizde, Almanya’da varlığını uzun yıllardır sürdüren Türk toplumuyla benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu topluluğa dâhil olanların birçoğu, Türk toplumunda olduğu gibi ekonomik sebeplerle bu ülkeye sonradan göç etmişlerdir.

Bu çerçevede, Almanya’da yaşayan Polonya/Leh kökenlilerin sayısı kimlik temelli sebeplerden dolayı günümüzde tam olarak bilinmemektedir. Bu durumun nedeni, diaspora çalışmalarında da incelenen topluluklar arasında yer alan Leh veya Polonya kökenlilerin kimlik olarak hangi toplulukta sınıflandırılması gerektiğinin farklı tanımlarından kaynaklanmaktadır.

Bu kimlik yapısını oluşturan kriterler bağlamında, Polonya vatandaşlığı, Leh dili, göç geçmişi veya Polonya’ya yani anavatanlarına bağlılık sayılmaktadır. Bu duruma genel olarak baktığımızda Polonya kökenli göç geçmişine sahip iki milyon insanın (Nagel, 2014: 9) tamamen veya kısmen Polonya etnik, kültürel veya dil temelli kimlik geçmişiyle sahip

bireyler olduğu varsayılmaktadır (Nagel, 2014: 14). Bu bağlamda bu topluluğa dâhil olanlar, kültür temelinde değerlendirilmektedir.

Leh veya Polonyalıların bazılarının tarihsel ve/veya kültürel sebepler nedeniyle Almanya'yla eski ve köklü bağlarının bulunması ayrıca dini ve/veya kimlik temelinde benzerliklerin olması nedeniyle asimile olmalarına sebep olmuştur.

Geçmiş ile alakalı kamuoyunun paylaştığı çalışmaları incelediğimizde, 1980'lerde ve 1990'larda Almanya'ya göçmen olarak gelen ve yaşamlarını yeni vatanlarında sürdüren Leh veya Polonya kökenliler kültürel kimlikleri ifade etmemişlerdir. Bu çerçevede, kimlik temelinde anlamda yaşanan olumsuz yaklaşımdan dolayı bazıları toplumda Lehçe konuşmayı reddetmişlerdir. Almanya'ya sonradan göç yoluyla gelen, göçmen statüsünde gelen ilk kuşak ise Lehçeyi unutmuş gibi davranmışlardır (Ost-Journal, 2018). Bu nedenle, günümüzde Leh veya Polonya kökenlilerde anadillerini kullananlar pek yaygın değildir.

Kimlik temelli sebeplere dayalı bu farklılıklar ve Polonya toplumunun dini, etnik veya bölgesel kimliklerine bağlılığına dayalı olan farklı yaklaşım onların ilk kuşak olarak varsaydıkları ilk göç döneminde asimile olmalarına neden olmuştur.

Almanya'da yaşayan Polonyalılar, topluluk olarak Almanya vatandaşlığına sahip olanlar veya olmayanlar olarak Polonya kökenli toplum olarak istatistik raporlarında yer almaktadır. Bu topluluk genel olarak, Almanya nüfusunun yaklaşık %1,9'unu ila %2,5'ini oluşturmaktadırlar (Destatis, 2019). Almanya İstatistik Kurumunun yayınlamış olduğu verilerde kesin bir sayının belirlenmesinin sebebi, büyük bir çoğunluğu Almanya vatandaşı olmasından ayrıca Berlin Duvarının çöküşünden sonra Federal Anayasasının 116. maddesi kapsamında bu topluluğun yasal olarak Alman kökenli olarak kabul edilmesinden kaynaklanan sebeplerden dolayı zorlaşmaktadır. Almanya İstatistik Kurumu raporlarına

göre 1950 ile 2005 yılları arasında Polonya'dan toplam 1.444.847 kişi Almanya'ya göç etmiştir. Bu raporlara göre ise 1980'lerde ve 1990'larda göç edenler ise 800.000'i bulmaktadır (Nagel, 2014: 21). Bu bağlamda, günümüzde Almanya'da yaşamlarını sürdüren Polonya kökenlilerin birçoğu sadece Almanya vatandaşlığına veya her ikisine de sahiptir (Nagel, 2014: 22). Polonya vatandaşlığını hala elinde bulunduran Polonya kökenliler genelde ekonomik sebepler gerekçesiyle AB'nin doğuya doğru genişlemesi sonucunda çalışma iznine veya vizesine gerek duymayan Almanya'ya sonradan göç eden Polonya topluluğuna dâhil olan bireylerdir.

Almanya'da sıkça gündeme gelen çifte vatandaşlık konusunda Polonya kökenliler, Türkiye kökenlilere göre pozitif anlamda ayrımcılık görmektedirler. 2011'de 690.000 kişi hem Almanya hem de Polonya vatandaşlığına sahip konumundadır (Der Spiegel, 2016). Bu bağlamda, çifte vatandaşlık devlet yasaları çerçevesinde izin verilmektedir. 2016'da ise, yalnızca Polonya vatandaşlığına sahip 783.085 kişi Almanya'da yaşamını sürdürmektedir (BAMF, 2018). Bu çerçevede günümüzde, Polonya'dan Sovyetler Birliği güdümünde olan Almanya'nın doğusuna göç edenlerin sayısını bilmek mümkün değildir (Nagel, 2014: 22). Soğuk Savaşta Almanya Demokratik Cumhuriyetine göç eden Polonyalılar göçmen statüsünde değillerdir. Bu nedenle, 1990'dan önce Doğu Almanya'ya Polonya'dan göç edenleri ekonomik anlamda sonradan göç edenlerle hariç tutmak gerekmektedir.

Lehçe konuşan nüfusta tarihsel sebepler nedeniyle Polonya'ya kimlik ve bağlılık farklılık göstermektedir. Polonya topluluğuna dâhil olanlar geçmişte yaşanan tarihsel sebepler nedeniyle, "Lehçe konuşanlar", "Polonya kökenliler" ve "Leh kökenliler" gibi çeşitli gruplanmaların oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Almanya'da, Polonya topluluğunu oluşturan Leh ve/veya Polonya kökenliler, kendilerini "Almanlar", "Masuriler", "Kaschubes" veya "Silezyalılar" olarak tanımlamaktadırlar. Bu dini ve/veya

etnik tanımlama kendileri açısından "ülkelerine geri dönenler" veya "geç ülkelerine dönenler" olarak Polonya kültürüyle çeşitli bağları olan insanları içermektedir (Nagel, 2014: 14). Kimliksel ve tarihsel olarak Almanların ve Polonyalıların milli ve dini anlamda ortak anlamda geçmişe sahip olması konunun açıklamasını zorlaştırmaktadır.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Almanya'da da nüfus açısından ciddi bir güce sahip olan Polonya toplumu diaspora özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda diaspora toplumu olarak adlandırabileceğimiz Polonyalılar veya Lehler, dünyanın birçok yerinde ulusaşırı düzeyde yapılanmışlardır. Kimlik temellerini ise kültürel bağlamda oluşturmuşlardır.

2.4.2. İtalyan Toplumu

Dünya'nın birçok yerinde yapılanmış olan İtalyan kökenlilerin oluşturduğu İtalyan diasporası Almanya'da da farklı açılardan güçlü durumdadır. Almanya'da yaşamlarını sürdüren İtalyan kökenliler, Türk kökenlilerle benzer geçmişe sahiptirler. Bu çerçevede, İtalyan kökenliler Türk topluluğunda da olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında göçmen olarak Almanya'ya göç etmişlerdir.

İtalyan diasporasını oluşturan bu topluluk, Türk kökenliler gibi 1950 ve 1960'larda yaşanan ekonomik sıkıntılar çerçevesinde işgücü göçü nedeniyle göç etmişlerdir. Bu nedenle Almanya'da varlık gösteren İtalyan kökenliler işçi diasporası olarak da incelenmektedir. Bu bağlamda, günümüzde milyonlarca İtalya kökenli dünyanın birçok yerinde ekonomik sebepler dolayısıyla yurtdışında yaşamaktadır. Bu durum Türk toplumuyla da benzerlik göstermektedir. Almanya İstatistik Kurumunun yayınladığı rapora göre Almanya'da, İtalyan kökenli vatandaşların nüfusu yaklaşık olarak 776.000 kişidir bu bağlamda topluluğun 334.000'i Almanya'da doğmuştur. Bu topluluk, Türk ve Leh ve/veya Polonya kökenlilerden

sonra göç geçmişine sahip olan üçüncü en büyük diaspora topluluğunu oluşturmaktadırlar (Destatis, 2019). Bu nedenle, Almanya'daki Türk toplumu gibi ulusaşırı bir yapılanma görülmektedir.

Tarihsel olarak Güney Avrupa'dan göçmen işçi alımı 1955'de Almanya ve İtalya arasındaki ikili işe alım anlaşmasıyla birlikte başlamıştır. Bu topluluk, ilk olarak Almanya'ya göçmen işçi statüsünde göç eden topluluktur. Bu durumun bir nedeni, İtalya ve Almanya'nın, 1951'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurucu üyelerinden olmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 1955'te Almanya ile İtalya arasında ilk işçi alım anlaşmasını imzalanmıştır (Knortz, 2016: 25). Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bir yıkım geçiren Alman ekonomisini geçici olarak yabancı işçileri işe alarak 1960'larda ortaya çıkan işgücü sıkıntısını telafi etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, geçici olarak alınması düşünülen bu misafir işçiler, 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Antlaşmaları sonucunda, serbest dolaşım hakkı edinmişlerdir (Klusmeyer, 2009: 90). Bu kazanım sonucu, misafir işçi olarak alınan İtalya kökenliler göç etmiş oldukları ülkede kalıcı olmuşlardır. Bu çerçevede, misafir işçilerin çalışma iznine gerek duymaksızın çalışma haklarına sahip olacakları bu süreç, 1961'den 1968'e kadar yavaş yavaş yürürlüğe girmiştir (Klusmeyer, 2009: 91). Bu gelişmeler sonucu, İtalya diasporasını oluşturan İtalyan kökenliler, 1961'de AET bünyesinde işçilerin serbest dolaşımının başlatılmasına dayanarak, AET çalışanları olarak artık 1 Ocak 1962'den itibaren Almanya'da çalışma ve ikamet etmek için vizeye gerek duymamışlardır.

Bu nedenle, İtalyan topluluğunun lehine olan bu gelişmelerle birlikte, işe alım sözleşmesinin ve işe alımları koordine eden Almanya çalışma kurumunun önemi artık İtalyan kökenli çalışanlar için önemli ölçüde azalmıştır. Bu süreçte, AET içerisinde ülke içindeki işçilerinin önceliğinin kaldırılması (1964) ve çalışma izni gereksiniminin

kaldırılması (1968) ile birlikte İtalyan kökenli çalışanların durumu yeni vatanlarında daha da iyi hale getirmiştir (Mammone, 2015: 42). Bu gelişmeler, İtalya'dan göç edenlerin dini ve milli kimliklerinin benzerliği ve yakınlığı sebebiyle topluluk olarak ABD'deki İtalyanlarda olduğu gibi Avrupa Topluluğu (AT) içerisinde zamanla entegre olarak Alman kimliğine sahip olmalarını sağlamıştır.

Federal İstihdam Bürosuna göre, 1956 ve 1972 yılları arasında iki milyon İtalyan kökenli işçi Almanya'ya çalışma amacıyla gitmiştir. Bu bağlamda İtalya'nın, AT'nin kurucu üyesi olması sebebiyle 1965'te 204.000'den fazla yeni İtalyan kökenli işçinin gelişiyle bu rakam artmıştır (Taz, 2005; Klusmeyer, 2009: 92). Almanya'nın Saarland eyaletinde İtalyan kökenliler, etnik bağlamda nüfusça en büyük göçmen kökenli grubunu oluşturmaktadırlar (Saarbrücker Zeitung, 2012). Almanya'da 2011'de gerçekleştirilen ilçeler ve küçük ve büyükşehirlerde yapılan nüfus sayımına göre İtalyan kökenliler, Wolfsburg şehri genel nüfus oranı içinde en fazla oldukları şehir durumundadır (Kartenseite, 2017). Türkiye vatandaşlarıyla, benzer şekilde ekonomik sebeplerle Almanya'ya göç eden İtalya vatandaşları benzer şekilde aynı şehirlere göç etmişlerdir. Bu durumun sebebi, göç etmiş oldukları bölgelerin ekonomik anlamda kalkınmış ve iş sahasının daha geniş olmasından kaynaklanmaktadır.

Almanya'daki İtalyan toplumu bu göç nedenleri bağlamında Türk toplumuyla benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır. Bu çerçevede, dünyanın genelinde birçok ülkede yapılanmış olan İtalyan kökenliler, Diaspora kavramının özelliklerini farklı tanımlamalar içerisinde karşılamaktadırlar. İki topluluk arasındaki kültürel temeldeki farklılar, göç etmiş oldukları topluluklar tarafından kabul noktasında farklılıklar oluşturmaktadır.

2.4.3. Rus Toplumu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Almanya'nın doğu bölgesini işgali sonucunda oluşan bu bağlamda bir uydu devleti olan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin, günümüzde Almanya toplumunun demografik temelde şekillenmesine etkileri olmuştur. Bu çerçevede, Almanya'da Rus diaspora yapılanmalarını oluşturan topluluk üyeleri, Sovyetler Birliği'nin mirasının sonucudur.

Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarının bir sonucu olarak, eski Post-Sovyet ülkelerinde etnik temelde ki Rus varlığı bu durumun bir sonucudur. Bu bağlamda Rusya Dışişleri Bakanlığına göre, şu anda çoğunluğu Bağımsız Devletler Topluluğuna üye olan ülkelerde 25 milyondan fazla Rus ve/veya Rusya kökenli yurtdışında yaşamaktadır (Rferl, 2006). Rus diasporasını oluşturan dolayısıyla anavatanları olarak gördükleri Rusya dışında yaşayan bu topluluğa, Rus dilinde "vatandaşlar" anlamına gelen "Sootetschestvenneki" denilmektedir (Kunze ve Vogel, 2015: 58). Bu raporlar bağlamında, Rus ve/veya Rusya kökenliler nüfusça Avrupa'nın en büyük etnik grubunu oluşturmaktadırlar.

Bu çerçevede, Almanya'da ciddi bir nüfusa sahip olan topluluk kimlik temelinde Alman toplumuyla farklılıklar barındırmaktadır. Alman toplumuyla kimlik temelinde farklılık bağlamında, Rusların ulusal dili Rusça, baskın ve geleneksel olarak dinleri ise Rus Ortodoks Hristiyanlığıdır (Konrad-Adenauer-Stiftung, 2006). Bu minvalde, Rus ve/veya Rusya kökenlilerin Avrupa kökenli birçok etnik veya dinsel gruba kıyasla kimlikel ve dini köken olarak göç etmiş oldukları Almanya'daki Almanlardan farklı olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, Rus Diasporasını oluşturan Rus ve/veya Rusya kökenliler, etnik veya vatandaşlığa bakılmaksızın Almanya'da yaşayan aynı zamanda kendi aralarında ağırlıklı olarak Rusça dilini konuşan topluluk olarak görülmektedir. Rusya Eğitim Bakanlığı'nın

sosyolojik araştırma merkezi müdür yardımcısı Aleksandr Arefjew tarafından 2007’de yapılan bir araştırmaya göre, eskiden Sovyetler Birliği'nin egemenliğinde olup ülkelerinden göç eden üç milyon, etnik olarak Ruslar da dâhil olmak üzere toplamda yaklaşık olarak altı milyon Rus kökenli Almanya’da yaşamaktadır (Initative-quorum, 2019; Schlessinger, 2020: 4). Bu açıklamaların güvenilirliği, o dönem için verilerin yetersizliğinden dolayı tartışmalıdır. Bu bağlamda, Berlin Duvarı’nın yıkılmasından önce Almanya Demokratik Cumhuriyeti’ne göç edenler göçmen statüsünde verilendirilmemiştir. Bu nedenle, Rus ve/veya Rusya kökenliler hakkında kesin bir rakamın verilememesini zorlaştıran bir diğer etken birçok Rusya kökenli etnik Almanın, Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra ülkelerine geri dönüş yapmalarından kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede Sovyetler Birliği işgalinin sona ermesiyle birlikte, Almanya'ya göç eden Rusların çoğunluğu, Rusya Yahudileri veya Almanlarından oluşmaktadır. Bu nedenle, Berlin Duvarı’nın yıkılmasından sonra eski Sovyetler Birliği vatandaşlarının Almanya’nın birleşmesinden sonra Federal Almanya Cumhuriyeti vatandaşı olması nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Rusya Almanları, Almanya Anayasasının 116. Maddesi ve § 6 BVFG dayanarak "Alman halkı" olarak görülmektedirler. Buna bağlı olarak, şartsız Almanya vatandaşlığı hakkına sahiptirler. Rusya Almanları, Rusya kökenli aile üyelerini şartsız bir şekilde Almanya’ya getirdiklerinde, Almanya vatandaşlığına hak kazanmaktadırlar. Bu ayrıcalıklı durum günümüzde, Rusya'dan Alman olmayan diğer göçmenler için geçerli olmamaktadır (BPB, 2018; Peitzmeier, 2006: 332). Bu kapsamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya’daki işgal süreci toplumsal ve yasal düzeyde birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir.

2.4.4. Türk Toplumu

Türk toplumu, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Almanya’da da varlık göstermektedir. Bu bağlamda Almanya’da yapılanmış olan Türkleri, Türkiye’den göç edenler olarak analiz etmek gerekmektedir. Diaspora çalışmalarında, genel olarak anavatana bağlılık duygusu bu çerçevede analiz etmek mümkündür. Bu çerçevede, Almanya’da Türk toplumu olarak kastettiğimiz şey, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında belirtilen tanımdan farklı olarak etnik temelde kültürel ve göç geçmişi çerçevesinde kimlik oluşturmuş olan Almanya Türkleridir.

Bu bağlamda, dünyanın farklı coğrafyalarında yapılanmış anavatanları farklı olan Türki kökenliler bu çalışmada kapsam dâhilinde değerlendirilmemektedir. Bu nedenle örnek olarak ABD’de ciddi anlamda faaliyetleri olan Kırım Türklerini, Türkiye Türklerinin oluşturmuş olduğu yapılanmalar çerçevesinde değerlendirmemek gerekmektedir.

Bu çalışma çerçevesinde Türkiye kökenli olan Almanya Türklerinin, anavatanları olan Türkiye için yeni vatanları olan Almanya’da yumuşak güç bağlamında etkileri değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak, bu kısımda Almanya Türklerinin ne ölçüde diaspora tanımlamalarına uygun olup olmadığı konusunda incelemekte yarar vardır.

Almanya Türklerinin yeni vatanları olan Almanya’daki kimlik temelinde ki yapılanmaları göç geçmişlerine dayanmaktadır. Bu çerçevede Almanya’daki Türk toplumunu sömürge geçmişi olan topluluklarla kıyaslamak gerekmektedir. Türk kökenlilerin, Almanya’da oluşturmuş olduğu yapılanmalar, 1961’de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işgücü antlaşması sonucu yaşanan göçle birlikte oluşmuştur. Bu süreç itibariyle, işçi alımı konusunda bir işgücü antlaşması imzalanmıştır. Türkiye’den göç eden Türkiye vatandaşlarına Almanya’da “misafir işçi” (Gastarbeiter) denilmiştir (Daştan, 2009: 4). Bu bağlamda Almanya Türklerinin günümüzde Türkiye’de hala gurbetçi olarak

adlandırılması, özellikle yeni kuşak çerçevesinde bu topluluğun ulusaşırı bir unsur olduğuyula uyuşmamaktadır. Bu kapsamda sosyal inşacılığın ulusaşırı aidiyetleri ve kimliği tanımlama noktasında önemli bir yeri vardır.

Tarihsel bağlamda Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sosyal, ekonomi ve askeri konularda yıkım yaşamıştır. Bu nedenle Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrası kötü durumda olan ekonomisini tekrar güçlendirme için özellikle ağır sanayii düzeyinde bir gelişim sağlamak düşüncesiyle misafir işçilere ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede, Almanya'ya göç eden misafir işçiler o dönem, Soğuk Savaş dönem de göz önünde bulundurularak NATO üyesi olan devletlerden sağlanmıştır. Türkiye o dönem ekonomik anlamda yaşanan sıkıntılar nedeniyle, yüksek işsizliğe bağlı olarak bu durumu lehine kullanmak istemiştir. Sonuç olarak, 1961'de imzalanan bu antlaşmayla birlikte, ilk kuşak olarak nitelendirilen Türk kökenliler, Almanya'ya misafir işçi olarak göç etmiştir (Gust, 2005: 4). Bu bağlamda, Almanya'ya belirli bir süreliğine “misafir işçi” statüsünde göç eden Türklere “Gurbetçi” denilmiştir.

Bu çerçevede, aitlik ve kimlik çerçevesinde Almanyalı Türklerin günümüzde Almanya toplumunda bir topluluk oluşturmaları, vatandaşlık temelinden çok kültür temelinde yorumlanmalıdır. Diaspora çalışmalarında, günümüzde etkin olan birçok diaspora toplumluluğunun bu özellikler bağlamında oluştuğu bir gerçektir.

Almanya'da varlık gösteren Türk toplumu diaspora özelliklerini kısmen taşımaktadır. Gabriel Sheffer'in (Berthomière ve Yemini, 2005: 263), diaspora çerçevesinde incelediği topluluklarda var olan kolektif kimlik özellikleri Almanya'daki Türk toplumunda, göç ve kültürel temellere dayanmaktadır. Bu kültürel temeller bağlamında kültürel öğeler, Almanya'daki Türk toplumunda sembolleştirilmiştir. Bu bağlamda, diaspora

topluluklarında görülen iç işlerini sağlayan yapılanmalar Almanya'daki Türk toplumunda STK'lar veya anavatanı olarak gördükleri Türkiye tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı veya Yurt Dışı Türkler Başkanlığı tarafından sağlanmaktadır.

Geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde, William Safran'ın yaklaşımında (Safran, 1991: 83-85), hiçbir etnik temelli topluluk Yahudi diasporasının ideal tipine uymamaktadır. Buna rağmen, Safran'ın tanımlamış olduğu kavramsal çerçevede Almanya'da ki Türk toplumu bu özellikleri kısmen sağlamaktadır. Bu çerçevede, Almanya'daki Türk toplumu bu özelliklerde de belirtildiği gibi farklı ülkelere dağılımları bulunmaktadır. Topluluğa dâhil olanların anavatanları Türkiye ile alakalı ortak kolektif hafızaları bulunmakta aynı zamandan yeni vatanları olan Almanya'da etnik Almanlar tarafından tam olarak kabul edilmediklerine veya edilmeyeceklerine inanmaktadırlar.

Diaspora çalışmalarını ulusaşırı çerçevede inceleyen Clifford (Clifford, 1994: 306-307), günümüzde bu topluluğa dâhil olanları anavatanları ile ilişkilerinin kalmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda diaspora toplulukları, göç etmiş oldukları ülkelerde kökleşmektedirler. Clifford'a göre "Kök salmak" göçmen kökenli toplumlarda diaspora olarak adlandırılması için gerekli olan temel unsurdur. Almanya'daki Türk toplumu, bu göç süreciyle Almanya toplumunun "misafir işçi" veya Türk toplumunun bakış açısıyla "gurbetçi" olarak tanımlanmamalıdır. Bu bağlamda, Almanyalı Türkleri ulusaşırı bir unsur olarak incelenmeli ve yeni vatanlarında sosyal alanlar inşa ettikleri gerçeği sosyal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmelidir.

Son yıllarda küreselleşmeyle birlikte, diaspora çalışmalarında güncellemeler yapılmaktadır. Bu kapsamda Cohen (Cohen, 2019: 1-3), diaspora topluluklarında bir kurumsallaşma gerekliliğini belirtmektedir. Safran'ın belirtmiş olduğu özelliklere

güncellemeler yaparak bir model olarak Yahudi diasporasının çerçevesinde, çalışmalarını sürdürmektedir. Almanya’da ki Türk toplumu bu tanımlamalar çerçevesinde, gönüllü olarak göç etmişlerdir. Göç etmiş oldukları ülkelerde, dernekler vasıtasıyla asimilasyon politikalarına bir engel oluşturmaktadırlar, anavatanları Türkiye için ise pozitif bağlamda konumlandırılmaktadır. Bu bağlamda, kimlik temelinde paydaş oldukları toplumlarla etkileşimler kurmaktadır.

Anavatanları olan Türkiye ile ilişkilerini çeşitli şekillerde sürdüren Almanya’da ki Türk toplumu, göç etmişleri oldukları ülkenin gelişmesini desteklemekte ve çeşitli yollarla yumuşak güç bağlamında destek vermektedirler.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen göç çerçevesinde, göçmen işçi statüsünde olan Türkiye vatandaşları, gereksinim duydukları yapılanmaları asimilasyon tehlikesine karşı oluşturmuşlardır. Bu bağlamda, kurmuş oldukları bu yapılanmalar kültür temelinde anavatanları Türkiye ile bağlar sağlamaktadır. Almanyalı Türkler göç sonrasında, yeni vatanlarında dünyaya gelen çocuklarının kültürel kimlik temelinde anavatanlarıyla bağlarını koparmamaları için STK’lar kurmuşlardır. Bu bağlamda, Almanyalı Türklerin teşkilatlanmasını sağlayan bu yapılar günümüzde Almanya’da topluluğun baskı gruplarını oluşturmasının temeli sayılmaktadır. Bu nedenle bu yapılar, özellikle Türk toplumunun günlük hayatta yaşamış oldukları ırkçılık sebebiyle birçok platformda ortak hareket etmektedirler (Schneiders, 2009: 233). Bu yapılar yoluyla, Almanya’daki Türk toplumu anavatanları Türkiye için kamuoyu oluşturmakta aynı zamanda yumuşak güç yoluyla destek vermektedir.

Bu duruma bağlı olarak, kültürel kimliğin korunması amacıyla kurulmuş olan bu yapılanmalar, günümüzde değişen ihtiyaçlar çerçevesinde değişime uğramaktadır. Göçmen kimliğiyle Almanya’ya göç etmiş günümüzde Almanya toplumunun bir parçası olan Türk

toplumu, bu yapılarla Almanya'nın iç siyasetini ve Türkiye-Almanya'nın dış politikasını şekillendirmektedir.

Bu bağlamda anavatanları olan Türkiye, Almanya'daki Türk toplumunun ihtiyaç duymuş olduğu maddi ve manevi destekleri sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye, özellikle kimlik temelinde bir etkinlik kazanabilmek için Türk göçmenler yoluyla yumuşak güç temelinde yapılanmalara destek vermektedir. Bu sebeple, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklara Başkanlığı aracılığıyla maddi ve manevi imkânlar sunulmaktadır (Wetzlmeier, 2019: 33). Son yıllarda, Almanya toplumunun bir parçası hale gelen Türk toplumu, sadece Türkiye'ye değil aynı zamanda kimlik temelinde paydaş oldukları topluluklara da kamuoyu oluşturmaya çalışıp destek vermektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ALMANYA’DA DİASPORA ARAYIŞLARI VE BEKLENTİLER

Türkiye'ye son yıllarda kültürel kimlik temelinde, dış politika ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yumuşak gücünü geliştirmek için önemli devlet kurumları oluşturmuştur. Bu yapılar ulusaşırı düzeyde kimlik oluşumuna destek vermeyi amaçlamaktadırlar. Sosyal inşacılık çerçevesinde, kimlikler toplumlar arasındaki bağları oluşturmada önemli bir olgudur. Bu kurumlar, kamu diplomasisi aracılığıyla Türkiye dış politikasını daha etkili hale getirmek istemektedir. Almanya Türkleri yeni vatanları Almanya’da, kurumsal çerçevede oluşturmuş oldukları dernekler ve yapılanmalar vasıtasıyla anavatanları olan Türkiye’nin kamu diplomasisine destek olmaktadır.

3.1. Almanya’da Faaliyet Gösteren Kurumsal Girişimler

Almanya’daki Türk toplumu, göçmen olarak göç ettikleri yeni anavatanlarında kurumsal çerçevede Türk toplumunu teşkilatlandırmak aynı zamanda asimilasyona karşı bir engel sağlayabilmek için dernekleşmeye başlamışlardır. Bu nedenle Almanyalı Türkler, bu yapıları ilk yıllarda bir diaspora yapısından çok kültür dernekleri çerçevesinde oluşturmuşlardır. Bu yapıların, günümüzde kimlik temelinde ulusaşırı düzeyde yapılara evrilmesi yumuşak güç bağlamında önemlerini arttırmaktadır. Bu bağlamda kimlik temelli müttefikleri olan bu yapıların, Almanya Türkleri ile Türkiye Türkleri arasındaki bağları güçlendirmektedir.

Türkiye’nin son yıllarda, eğitim, sosyal, hukuk veya ekonomik bağlamda Almanya Türklerine vermiş olduğu destek kurumsal çerçevede yapılanmaları teşvik etmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin, Almanya Türkleriyle paylaşmış olduğu ortak kimlik bu çalışmanın sosyal inşacı çerçevede incelenmesine gerektiğinin bir göstergesidir. Almanya’daki Türk

kuruluşlarının, ulus-devlet yaklaşımlarından ziyade kimlik bağlamında incelenmesi Türkiye Türkleriyle Almanya Türklerinin ortak çıkarlar çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu bağlamda Almanya Türklerinin, anavatanları Türkiye’de ortak kimlik paylaştığı bireylerin çıkarı için Almanya’da uygulamış olduğu yumuşak güç Türkiye’nin dış politikasına destek vermektedir.

3.1.1.Türkiye’nin Oluşturmuş Olduğu Kurumlar

Sosyal inşacılık çerçevesinde kültürel kimlik, Türkiye’yi anavatanları olarak gören Almanya Türkeri’nin anavatanlarıyla aidiyet noktasında birleştirdiği için önemli bir faktördür. Bu bağlamda Türkiye, ortak kültürel kimliği paylaştığı ulus aşırı Türk toplulukların gelişimini desteklemek için kurumsal girişimlere gerek duymuştur.

3.1.1.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Türkiye, ekonomik ve siyasi çıkarları gereği, yumuşak güç altyapısını inşa etmek amacıyla kamu diplomasisini destekleyen kurumlar oluşturmuştur. Bu devlet kurumları, özellikle Türkiye’nin kimlik temelinde paydaş olduğu etnik gruplarla etkileşim halindedir. Bu bağlamda bu yapılanmalar, Türkiye açısından stratejik öneme sahip bölgelerle kültürel ve eğitimsel faaliyet yapmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye, uluslararası alanda çıkarlarını savunmak için yurtdışında ortak kimliği paylaştığı Türk toplumunu organize etmeye ve onları desteklemeye çalışmaktadır. Bu nedenlerle, özellikle göç yoluyla Avrupa’da yaşamlarını sürdüren Türkiye’yi anavatanları olarak benimseyen Türklerin problemlerinin çözümünü sağlamak, faaliyetlerini koordine etmek, soydaş ve akraba topluluklarla bağları güçlendirmek amacıyla Yurt Dışı Türkler Başkanlığı yasal zeminde temelini oluşturan yasa tasarısı, 24 Mart 2010’da kabul edilip, 6 Nisan 2010’da da Cumhurbaşkanlığı onayıyla resmîyet kazanmıştır (Aydın,

2014: 178). Bu bağlamda, başkanlık yurtdışında bir diaspora oluşturmaktan ziyade bu yapıları oluşturan topluluklara eğitim, kültür düzeylerinde destek vermektedir.

Türkiye'nin kamu diplomasisi çerçevesinde yumuşak gücünü destekleyen bir kurum olan bu yapılanma, başlangıçta Başbakanlık'a bağlı olarak kurulmuştur. Bu kurum günümüzde, başkanlık statüsünde olup Cumhurbaşkanı'na rapor vermektedir (YTB, 2020). Bu çerçevede başkanlık, ulusaşırı düzeyde olan topluluk yapılarını desteklemekte, bu topluluklar yoluyla da kamu diplomasisini şekillendirmektedir.

Bu kuruluşun, yürüttüğü hizmetleri dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- Yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik faaliyetler, Türk kökenli kişiler ve yurt dışındaki dernekleriyle işbirliğini geliştirmek ve faaliyetleri koordine etmektir,
- Soydaş ve akraba topluluklara yönelik faaliyetler, coğrafya ve kültürü Türklerle paylaşan Balkanlar'daki Müslümanlarla da çalışmaktadır,
- Sivil toplum kuruluşlarına yönelik, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, yurtdışındaki Türk kökenli kuruluşları, ilgili ev sahibi ülkedeki siyasi katılım çabalarında desteklemekte ve Türkiye ile ilişkilerini yoğunlaştırmalarına yardımcı olmaktadır,
- Kurumsal iş birlikleri kapsamında yürütülen faaliyetler ile uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetlerdir, Türki Cumhuriyetlerden ve Balkanlardan gelen Müslüman öğrencilerin Türkiye'de öğrenim görmelerini desteklemektedir. YTB, muhtemel akademisyenlere çeşitli eğitim fırsatları sunmayı ve mezun olduktan sonra bile onlarla iletişim kurmayı amaçlamaktadır (Aydın, 2014: 17-19).

Bu bağlamda Türkiye, kurmuş olduğu bu yapılanmayla öncelikle yurtdışında kimlik temelinde paydaş olduğu toplulukların, yaşamış oldukları ülkelerde ırkçılığa ve haksızlığa karşı korumakla ilgilenmektedir. Bu çerçevede Türkiye, kamu diplomasisini destekleyen başkanlık aracılığıyla, gönül coğrafyası olarak adlandırdığı Türkiye ile kültürel düzeyde bağlarının bulunduğu Türk kökenli ve/veya akraba topluluk olarak adlandırdığı kesimi de kapsayarak güçlü bir kamu diplomasisi oluşturmak istemektedir (Altınok, 2013: 8-9). Bu çerçevede Türkiye, sosyal düzeyde bağlar inşa edilmesini desteklemektedir. Bu nedenle, yumuşak gücün kültürel bağlamda etkisiyle akraba toplulukların olduğu büyük bir çoğunluğu dini kimlik bağlamında Müslüman olan coğrafyalarda devlet düzeyindeki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu yapılanmayla birlikte, Türkiye'nin yumuşak güç bağlamındaki etkinliği zamanla değişmektedir. YTB dolaylı olarak kamu diplomasisini desteklediği projelerle, yurtdışındaki etnik olarak Türklerin ve akraba topluluklarının çıkarlarını daha iyi korumak, ilişkileri genişletmek ve derinleştirmek için Türkiye tarafından desteklenen merkezi bir teşkilatlanma şekliyle kurulmuştur (Altınok, 2013: 9-10).

Bu bağlamda, Avrupa'da yaşayan Türk kökenliler özellikle 11 Eylül sonrasında artmakta olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığından çok etkilenmektedirler. Türkiye, ortak kimlikleri paylaştığı bireylerle desteklemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Türkleri kendi haklarını yeni vatanlarında savunmak için anavatanları olarak gördükleri Türkiye tarafından destek beklemektedirler.

Küreselleşmenin de bir sonucu olarak, son yıllarda diğer ülkelerde de olduğu gibi Türkiye'de özellikle üniversiteler bağlamında ki uluslararası öğrenciler konusunda bir değişim içerisinde. Türkiye, son yıllarda artan üniversite sayısı, araştırma merkezi,

yetiştirdiği akademisyen ve uluslararası yapmış ve yapmakta olduğu çalışmalarla niversiteler çerçevesinde büyük bir gelişim içerisindedir. Bu nedenle, YTB yapmış olduğu çalışmalarda küresel olarak yükseköğrenim alanında ciddi gelişmelerin oluşmasını desteklemektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de eğitim sağlayan birçok kuruluş ve niversite, kültür temelinde paydaş olduğu bireyler tarafından tercih edilmektedir (Memleketim Dergisi, 2020: 10-11).

YTB, bu çalışmalar ve etkileşimler aracılığıyla kardeş topluluklar olarak adlandırdığı topluluklara yönelik politikaların oluşturulmasından ve dış politika önceliklerinin ana hatlarının belirlenmesinden aynı zamanda yurtdışında faaliyet gösteren diğer devlet kuruluşların tarafından yürütülen faaliyetlerin koordinasyonundan üstlenmektedir (YTB, 2020). Bu çerçevede, başkanlık öncelikle kimlik temelinde Türk toplumuyla etnik, dini veya kültürel anlamda paydaş olan toplumlarla ve/veya devlet kurumlarıyla, uluslararası ve/veya ulusaşırı ilişkileri genişlemesine ve derinlemesine geliştirilmesine öncelik vermektedir.

Bu kapsamda, ortak kimlik bilinci ve kültürel değerlerini paylaştığı topluluklara yönelik çalışmalar; insani, kültürel ve akademik olarak yapılan çalışmaları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye kültürel kimlik çerçevesinde sosyal alanlar inşa edilmesini desteklemektedir. Bu alışmalarla, Türkiye ortak kimlik bilinci ve kültürel değerlerini paylaştığı coğrafyada kültürel anlamda bir merkez olmak istemektedir. Bu nedenle, başkanlık bu çalışmaların yapılabilmesi için, diğer çalışmalar yapan devlet kurumlarıyla birlikte yürütülen faaliyetlerin önemli anlamda destekleyicisi ve koordinesini sağlayan bir kurum olarak görev yapmaktadır.

3.1.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye, kültür temelinde paydaş olduğu bağımsızlığına

kavuşan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerini oluşturmak ve derinleştirmek için yapılanmalar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda TİKA, Türkiye'nin kültür çerçevesinde etkinlik alanlarındaki ilişkileri oluşturmak maksadıyla kurulmuştur.

TİKA, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulduğu 1992'den bu yana bağımsızlığına kavuşan Türk cumhuriyetlerinin kalkınma hedeflerine destek olmak amacıyla önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede günümüzde, Türkiye ile birçok kültür bağlamında bağları bulunan Orta Asya'daki Türk devletleri, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu bağlamda, TİKA 1992'de bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkileri genişletmek ve derinleştirmek amacıyla Dışişleri Bakanlığı'nın bir departmanı olarak kurulmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası gelişen şartların bir sonucu olarak kurulan bu kurum 1999'da ise Başbakanlık'a bağlanmıştır. Bu kuruluş o zamandan bu yana statüsü güncellenmemiş, günümüzde de aynı statüde faaliyetlerini sürdürmektedir (TİKA, 2020).

TİKA, öncelikle Türkiye'nin uluslararası düzeyde Türk Cumhuriyetlerine sağladığı devlet kalkınma yardımları organizasyonudur. Bu çerçevede başkanlığın günümüzde, faaliyetler gerçekleştirdiği 56 farklı devlette ofisi bulunmaktadır. Başkanlık, kurumlar arası ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirmiş olduğu projelerle de 150 ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir (TİKA, 2020). TİKA, diğer devlet kurumlardan farklı olarak gelişmekte olan ülkelere yönelik resmi kalkınma yardımlarının büyük bir kısmını sağlamaktadır. Bu nedenle, resmi kalkınma yardımları çerçevesinde özellikle gelişmekte olan Türk Cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan sorumlu olan kurum olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Soğuk Savaş sonrasının ilk yıllarında, Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan bu birim Türkiye ile bağımsızlığına kavuşan Türk devletleri arasındaki ilk ikili ilişkilerin

oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Bu bağlamda, uluslararası düzeyde Türk Cumhuriyetleriyle kimlik temelinde ortak bir dil, tarih, kültür ve etnik kökeni paylaşan Türkiye, bu ilişkileri geliştirmek ve derinleştirmek için bu kuruma çok önem vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerle birlikte kurumun çalışma alanı çeşitli alanlarda genişlemiştir. Türkiye, faaliyet ve projeleri finanse etmek, geliştirmek ve koordine etmek için bir organizasyon oluşturulmasına ihtiyaç duymuştur.

TİKA'nın hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

- Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerinin ve topluluklarının gelişmesine destek olmak.
- Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları arasında ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitimsel iş birliğini geliştirmek ve derinleştirmek.
- Türk devletleri ve toplulukları arasında ortak kimlik temelinde: kültürel, sosyal, ortak miras ve değerleri korumaya yönelik olarak sosyal ve kültürel proje ve faaliyetlerde bulunmak.
- Türkiye'de veya bu devletlerde bulunan kamu görevlilerine, eğitim ve öğretim için burs ve yardım sağlamak.
- Bu devletlerin gelişimi için ihtiyaç duyduğu Teknik ve/veya insani yardım sağlamak ve koordine etmek.
- Türk devletlerinde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşları, üniversiteleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşları ve özel sektör arasındaki işbirliğinin ana kurumu olarak destek sağlamak.

- Çeşitli proje ve programlar aracılığıyla faaliyet gösteren diğer uluslararası yardım kuruluşlarıyla iş birliği yapmak.
- Kuruluş amacı geliştirmekte olan ülkelerle ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel işbirliğini koordine etmek ve teşvik etmektir. Türkçe'nin yurtdışında öğretimini de desteklenmektedir (TİKA, 2013).

Bu nedenle, uluslararası ilişkiler çerçevesinde yumuşak güç unsuru aracı niteliği taşıyan TİKA'nın imkânları, görev alanına uygun bir verimlilik çerçevesinde etkisini hale hazırda göstermektedir. Bu çerçevede, ikili ilişkilerin derinleşmesini sağlayan TİKA faaliyetleri Türkiye açısından siyasi, diplomatik ve ekonomik anlamda önemlidir.

3.1.1.3. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)

Türkiye, kimlik temelinde uluslararası ve ulusaşırı ilişkiler düzeyinde geliştirme ve derinleştirme yanı sıra karşılıklı çıkar bağlamında da ekonomik ilişkileri genişletmek ve derinleştirmek istemiştir. Bu nedenle, yumuşak gücünün yanı sıra ekonomik anlamda da gücünü geliştirmek istemektedir.

Bu amaçla, 1986'da kurulan DEİK, 11 Eylül 2014'de yürürlüğe giren, “*Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yönetme*” kapsamında daha etkin olarak güçlendirilmiş ayrıca kuruma daha çok sorumluluk veren 6552 sayılı Kanun ile yeniden yapılandırılmıştır. Bugün, 2016'daki verilere göre DEİK'in 104 kurucu kuruluşu, 133 iş Konseyi ve bu konseyleri oluşturan yaklaşık olarak 1000 üye şirketi ile üye şirketlerinde 2.000 temsilci bulunmaktadır (DEİK, 2020).

DEİK, başta Türkiye'nin dış ticareti olmak üzere üye şirketlerin uluslararası yatırımı ve hizmetleri, uluslararası inşaat faaliyetleri ve lojistik olmak üzere birçok farklı sektörde Türk özel sektörünün öncü dış ekonomik ilişkilerinden, iç ve dış yatırım fırsatlarının

araştırılmasından ve artırılmasından aynı zamanda koordinesinden sorumlu olan kuruluştur. Türk iş dünyasının ihracat hacmi ve benzer iş geliştirme faaliyetlerinin koordine etmektedir. Bu kapsamda DEİK, uluslararası ve ulusaşırı ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin kimliğini paylaştığı devletler ve topluluklarla ekonomik olarak işbirliğini genişletmesi ve derinleştirmesi açısından kilit bir rol oynamaktadır.

3.1.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de dini konulardan sorumlu olan bir devlet kurumudur. Bu kuruluş, 429 sayılı kanunla 3 Mart 1924'de kurulmuştur ve Cumhurbaşkanına bağlıdır. Anayasanın 136. maddesinde, "*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir*" hükmü yer almaktadır. Bugün Başkanlığın personel sayısı, 95 bini din hizmetlerinde olmak üzere, 120 bine ulaşmıştır. 2020'de 11 milyar 500 milyon liraya bütçesi ayrılmıştır (Diyanet, 2020; Dingel, 2011: 105-109). Bu bağlamda DİB, çalışma alanlarının genişlemesiyle birlikte Almanya Türkleri açısından da dernekler arasında bir çatı vazifesi görmektedir.

DİB, özellikle Almanya'daki dernekler aracılığıyla Türkiye dışında faaliyet göstermektedir. Bu kurum ayrıca Almanya'da konsolosluklara müşavirler ve görevliler göndermektedir (Wetzlmaier, 2019: 58). Buna bağlı olarak, DİB Almanyalı Türkler tarafından kurulmuş olan DİTİB aracılığıyla özellikle Türkiye bağlamındaki dini anlayış çerçevesinde toplumu bir araya getirmektedir.

Bu çerçevede milli ve dini kimlik çerçevesinde Almanyalı Türkler arasında, önemli bir yeri olan DİB Almanya'da dolaylı olarak kendi şubeleri bulunmaktadır. DİB,

Almanya'nın çeşitli eyaletlerinde genel olarak yaklaşık olarak 900 cami topluluğunu yönetiminden sorumlu olan ve denetleyen DİTİB'le ortak hareket etmektedir (Adıgüzel, 2011: 78). Almanya'da ki Türklerin diaspora yapılanmaları açısından önemli bir yeri olan camiiler kimlik temelinde birleştirici bir güce sahiptir. Bu bağlamda DİB, Almanya Türklerini iki kimlik temelinde yapılandırmaktadır: İslamiyet'e ve anavatanları Türkiye'ye olan bağlılık (Wetzlmaier, 2019: 58). Bu çerçevede kavramsal kısımda açıklanan, özellikle sosyal inşacılığın özelliği olan “devlet çıkarının inşası”, Türkiye'nin kimlik kavramıyla bağlantılı diaspora politikası ile ilgilidir (Wendt, 1992: 397). Bu nedenle Türkiye'nin, kamu diplomasisi çerçevesinde DİB'in etki alanı Almanya'nın entegrasyon politikasıyla çatışmaktadır.

Bu çerçevede, son yıllarda Almanya tarafından Türk derneklerine uygulanan baskıların nedeni entegrasyon politikalarına uyumsuzlukla açıklanmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda dış politikasının bir aracı olarak kullandığı bu kurumlar, sadece Almanya kamuoyunda değil Avrupa'nın birçok ülkesinde gündeme gelmiştir.

Bu bağlamda Almanyalı Türklerin anavatanları Türkiye kapsamında yumuşak güç yoluyla yapmış oldukları çalışmalar baskı altında yürütülmektedir. Almanya'daki Türk toplumunun siyasi çerçevede dernekler yoluyla anavatanları Türkiye için yapmış oldukları çalışmalar sadece Almanya'nın değil aynı zamanda ulusüstü bir yapılanma olan AB'de de gündeme gelmektedir. DİB, Türkiye'deki din işlerinden sorumlu olan bir kurum olmaktan ziyade kurumsal olarak kimlik temelinde yurtdışındaki Türkleri yapılandırarak sosyal alanlar inşa etmesi açısından çok önemlidir. Bu çerçevede DİB, Almanya Türkleri açısından kurumsal çerçevede Türkiye ile bağlarının oluşmasını sağlayan en kurumsal yapı olarak büyük önem arz etmektedir.

3.2. Almanya’da Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye-Almanya ilişkilerinde Almanya’da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, iki ülkede yaşamlarını sürdüren Türk toplumlar arasındaki ulusaşırı ilişkilerde büyük rol oynamaktadır. Bu bağlamda genelde siyasi yapıların uzantısı olan bu kuruluşlar, Almanya Türklerini kimlik temelinde teşkilatlanmalarına ek olarak ulusaşırı ilişkilerin sağlanması için sosyal alanlar inşa etme konusunda önemli katkıları olmuştur.

Bu çerçevede, asimilasyona engel olan aynı zamanda Türklerin kamuoyu oluşturmalarının da bir aracı olan bu yapılar, Türkiye’den Almanya’ya gerçekleşmiş olan göç bağlamında oluşturulmuşlardır. Genelde Türkiye’de faaliyet gösteren siyasi yapıların Almanya daki uzantısı olan yapılar, kimlik anlayışlarında farklılıklar olduğu gibi amaçlarına bağlı olarak da farklı hedefleri bulunmaktadır.

Bu bağlamda Almanya’da, yapılanma biçimleri arasında son derece farklılık gösteren din ve/veya etnik ve/veya anavatana bağlılık çerçevesinde oluşturulmuş olan yapılanmaların yumuşak güç çerçevesinde, diaspora politikasının bir gerekliliği olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede, ulusaşırı düzeyde sosyal yapılar inşa eden bu yapılar diaspora özelliklerinin oluşmasında büyük rol oynamaktadır. Genelde Almanya’daki Türk toplumu lehine çalışmalarını sürdüren bu kuruluşların, kökenleri itibariyle Türkiye ile dolaylı olarak bağlantıları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar yapıları itibariyle Türkiye’de bulunan kuruluşlarda olduğu gibi kimliğe bakış açıları ve teşkilat yapılarıyla benzerlik göstermektedir.

Almanya’nın genelinde, genelde kültür veya spor dernekleri statüsünde kurulmuş olan kuruluşlar, bazen resmiyette mensubu oldukları federasyon çatısı altında faaliyet

göstermektedir. Bu bağlamda, kuruluşların sayısı günümüzde buna benzer sebeplerden dolayı tam olarak bilinmemektedir. Bu çerçevede, güncel verilere göre, Almanya'da toplam üye sayısı 100.000 ile 500.000 arasında tahmin edilen, büyük bir çoğunluğu Türklerin yoğun olarak yaşadığı basta Kuzey Westfalya eyaleti olmak üzere, çok fazla sayıda Türk-İslami kuruluş bulunmaktadır (Karakaşoğlu, 1996: 157-159; Picker, 2014: 24). Bu çerçevede, diaspora toplumlarının bir özelliği olan asimilasyona karşı bir engel oluşturmak amacıyla kurulan ideolojik temelli bu kuruluşlar, göç sürecini gerçekleştiren Türk toplumu tarafından orada yaşamlarını devam ettirdikleri yeni vatanlarında anavatanları Türkiye ile bağlantılı olarak genel olarak kültürel kimlik temelinde kurulmuşlardır.

İlk kuşak göçmenlerin, “misafir işçi” olarak gittikleri yeni vatanlarında bir gereksinimden dolayı kurulmuş olan kuruluşların üye sayısı hakkında kesin olarak bilgi vermek zordur. Bu sebeple, Türk kökenli göçmenler tarafından kurulan bazı milli ve dini kimlik temelli genelde ideolojik olan sivil toplum kuruluşları üye sayılarını tam olarak bilememektedir. Bu durumun nedeni, dini ve/veya Türklük temelli kuruluşlara üye olanlar ile camiye ve/veya derneği ziyaret edenler arasında ayırım yapılamamaktadır veya kuruluş yöneticileri tarafından abartılı ifadeler kullanılmaktadır. Türk sivil toplum kuruluşları hakkında Almanya’da çalışmalar yapan Spuler-Stegemann, (Spuler-Stegemann, 1998: 102) Türk göçmenler tarafından kurulan bu kuruluşlara genelde yetişkin erkeklerin derneklere üye olduğunu, dolaylı olarak aslında tüm aile fertlerinin bu üyeliğe dâhil olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede, Almanya’da etkin olarak faaliyet gösteren birçok milli ve dini kimlik temelli derneğin üyelik sistemiyle çalışması verilere göre ise bu derneklerin genelde üyelerinin resmîyetle ağırlıkta erkekler olması bu durumu doğrulamaktadır.

Türk kökenli göçmenler tarafından kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları ve yerelde teşkilatlanmış olan dernekler, Almanya’nın genelinde çoğunlukla federasyon

organizasyonlarına göre entegre edilmişlerdir. Bu bağlamda, günümüzde dini ve/veya milli kimlik temelinde kurulmuş olan yapılanmalar federasyonların bir parçası olması nedeniyle merkezi olarak yönetilmektedirler. Bu çerçevede, genelde ilk kuşak göçmenler tarafından, dini ve/veya milli kimlik temelinde kurulmuş, genelde federasyon çatısı altında faaliyetlerini sürdüren kuruluşların bazıları, uluslararası bir yapılanmanın parçasıdır ve Türkiye'deki bir kuruma, kuruluşa veya siyasi partiye yakın durmaktadır. Bu yapılanmalar çok da etkili olmayan entegrasyon dernekleri gibi bazı yapılanmalarda istisnalar da göstermektedir (Spuler-Stegemann, 1998: 104).

Almanya'da varlıklarını sürdüren Türk kuruluşlarını yumuşak güç bağlamında birleştirici yönleriyle amaçlarına, ideolojik yönelimlerine veya faaliyetlerine göre ayırmak gerekmektedir. Bu çerçevede Türk kökenli göçmenlerin, hem anavatanları olarak gördükleri ülkeyle bağlantılı olmaları hem de ikamet ettikleri yeni vatanlarıyla birleştirici bir yapı olmalarından kaynaklanmaktadır. Türk kökenli göçmenlerin kurmuş oldukları bu kuruluşlar, siyasi konumlarına bakılmaksızın her iki ülkedeki gelişmelere tepki vermesi ve pozisyon almaları yumuşak güç bağlamında önemlidir. Bu bağlamda Almanyalı Türkleri, yeni vatanlarında kalıcı olarak kalacaklarının farkına vararak, başlangıçta tamamen anavatanlarıyla ideolojik olarak bağlantılı olarak siyaset yürüten dini ve milli kuruluşlar zamanla dini ve milli kimliklerini korumak ve sürdürmek, göçmenlerin Almanya toplumunda asimilasyonunu engelleyerek entegrasyonun çalışmalarıyla topluma dâhil olmalarını kolaylaştırmak için çalışmalar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, yapılar sosyal alanlar inşa ederek Türkiye Türkleri ile Almanya Türkleri arasında bir bağ oluşturmaktadırlar. Bu kuruluşlar Almanya'daki Türk toplumunun çıkarlarını desteklemek aynı zamanda sosyal, yasal ve politik anlamda eşitliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar.

3.2.1. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)

Almanyalı Türkler açısından önemli bir birleştirici güce sahip olan DİTİB, Türkiye’deki DİB’in desteğiyle kurulmuştur. Kurumsal çerçevede DİTİB, Almanya Türklerini kimlik temelinde “Müslüman Türk” olarak adlandırmaktadır (Adıgüzel, 2011: 148). Bu nedenle, Almanya’daki Türk toplumu dini ve etnik köken bağlamında yapılandırmaktadır.

Bu bağlamda, Almanyalı Türkleri kültürel bağlamda bir araya getiren ideolojik temelli bir yapılanma olmayan siyaset üstü bir kuruluş olan DİTİB, Almanya’daki ideolojik temelli yapılanmalar açısından da bir çatı yapı görevi yürütmektedir.

Bu çerçevede, 28 Şubat 1978’de kurulan DİTİB, Almanya’nın genelinde üye ve dernek sayısı bakımından en büyük İslami kuruluşudur. Bu kuruluş, Almanya yasalarına göre: *“toplum yararı için kurulmuş ve camiler şeklinde teşkilatlanmış olan bir cemiyettir”* (Adıgüzel, 2011: 82). Bu bağlamda DİTİB, Türkiye’nin bir diaspora aracı yerine uluslararası bir unsur olan Almanyalı Türklerin anavatanlarıyla bağlantılı olarak kamu diplomasisi çerçevesinde oluşmasında destek vermektedir. DİTİB, Almanyalı Türkleri bir dini cemaat çerçevesinde kamusal alanlarda “Müslüman Türk Toplumu” nu temsil etmektedir (Adıgüzel, 2011: 148).

Almanya’da entegrasyonu engellediği gerekçisiyle eleştirilen DİTİB’in yerelde örgütlenmiş dernek sayısı 896’ü bulmakta yerelde yapılanmış olan dernekler yoluyla da 150.000’den fazla üyesi olduğu iddia edilmektedir (Adıgüzel, 2011: 78; DİTİB, 2020). Almanya’da Türk kökenlilerin kurmuş olduğu bu federasyon yapılanması, DİB’in ülke dışındaki ortağı olarak hareket konumlandırmaktadır.

DİTİB söylem ve misyon çerçevesinde, Türkiye’de DİB’in söylemlerine bağlı, Türk

kökenlilerin başta sosyal, dini ve kültürel konularda yardımcı olan, Almanya'daki Müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturan Almanya Türklerinin temsilcisi olarak kendilerini ifade etmektedir. (Adıgüzel, 2011: 145). Bu bağlamda, dini bir kuruluştan daha çok Almanya'daki Türk toplumunu kültürel temelde yapılandıran ve devlet kurumlarında temsilini sağlayan bir kuruluş olması nedeniyle kurumsal açıdan önemlidir.

Bu çerçevede, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi öncesi yaşananların Almanya'daki Türk toplumuna yansımaları engellemek için kurulan kuruluş Türkiye'de yasaklı olan Radikal İslam yanlısı kuruluşların karşıt kuruluşu olarak kurulmuştur. Bu bağlamda DİTİB, Almanya Toplumunda Türkiye'de de DİB'in uygulamış olduğu gibi İslam'ın laik bir anlayışını temsil etmektedir. Almanya'da toplumun geçmişte Türkiye'de gerçekleşen siyasi bölünmeler sebebiyle çatı kuruluşu olarak kurulmuştur (Adıgüzel, 2011: 79). Bu yapılanma geçmişte de olduğu gibi Türkiye'de var olan siyasi dalgalanmalara ve hareketlere maruz kalmaktadır. DİTİB'in toplumsal temeldeki faaliyetleri öncelikle Türk göçmenlerin ve onların torunlarının kültürel ve dini kimliğini korumaya yöneliktir (Adıgüzel, 2011: 79). DİTİB yapmış olduğu çalışmalarda dini ve milli eğitimler vermektedir. Bu eğitimlerin yapılması için finansal anlamda kaynağını büyük çoğunlukla üye olan Türk cemaati oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılanmanın, kimlik temelinde Türkiye'deki dini temeldeki kimlik anlayışları benzerdir.

DİTİB'in amacı *“Türk ve Alman halkını bir araya getirmek, karşılıklı anlayış geliştirip derinleştirmek ve yurttaşlarımızın Alman toplumu ile yaşamalarını sağlamaktır”* şeklinde belirtmişlerdir (Adıgüzel, 2011: 82). Almanya Türklerinin, Almanya vatandaşlığına geçme konusunda desteklemektedirler (Adıgüzel, 2011: 151). Bu sebeple, Almanya Türklerinin Almanya toplumunun bir parçası olması konusundaki yasal çerçeve olan vatandaşlık hakkına sahip olmaları siyaset üstü kuruluş tarafından olumlu karşılanmaktadır.

DİTİB, Almanya’da seçmeli olan din dersinin Almanca olarak işlenmesi konusunda destek olmaktadır (Adıgüzel, 2011: 155). Bu çerçevede, Almanyalı Türkler arasında kimliğin dolayısıyla Türk toplumunu bir araya getiren önemli bir faktör olan dilin ve dinin ayrı şeyler olduğunu belirtmektedirler.

DİTİB Almanyalı Türklerin anavatanı olan Türkiye’de, Cumhurbaşkanlığına bağlı en üst dini kurum olan DİB’le ortak hareket etmektedir. Almanya’da fikir temelinde DİB’i temsil eden DİTİB, devlet veya sivil kurumlarla bazı konularda ortak çalışmalar yapmaktadır. DİTİB Almanya’nın genelinde bulunan derneklerinde, yapmış oldukları etkinlik ve faaliyetlerde de DİB’le ortaklaşa düzenlenmekte bu yaklaşımlar çerçevesinde Türkiye’deki kurumla çok yakın durmaktadırlar.

Kimlik temelindeki anavatanla dolayısıyla Türkiye’deki Türklerle olan bağlılık kimi Alman siyasiler tarafından eleştirilmektedir. Kurumun sağlamış olduğu bağlılık, Almanya toplumu içinde Türklerin asimilasyonunu engellenmektedir. Bu çerçevede, Almanya Türkleri için önemli bir yeri olan DİTİB, kimlik temelinde birleştirici bir güce sahiptir. Türkiye, DİTİB üzerinden Almanya Türklerini iki kimlik temelinde yapılandırmaktadır. Bunlar: İslamiyet’e ve anavatanları Türkiye’ye olan bağlılık (Wetzlmaier, 2019: 58). Bu nedenle Almanyalı Türkleri, Türkiye ile alakalı olan konularda özellikle devlet politikası kapsamında olan konularda siyaset üstü bir yapılanma olarak kamu diplomasisini destekleyen bir kurum durumundadır.

Almanyalı Türklerin kurmuş olduğu bu kuruluş, elbette yeni anavatanları olan Almanya’dan da destekler almaktadır. Bu bağlamda son yıllarda, Avrupa’da artan “Müslüman Düşmanlığıyla” birlikte Almanya’daki Türk Müslümanları temsil eden kuruluşun aldığı hibelerde ters orantılı olarak azalmıştır. Bu nedenle Federal Hükümetin

Dernek Fonundan ayrılan bütçe 2016'da 3,27 milyon Euro iken bu rakam günümüzde gittikçe azalmıştır. Almanyalı Türkleri temsil eden kurum 2017'de 1.47 milyon Euro, 2018'de ise 297.500 Euro'ya kadar düşmüştür (Tagesspiegel, 2018). Almanyalı Türklerin, birçok düzeyde temsilcisi olan kuruma ayrılan bütçe, son yıllarda artan “Müslüman Düşmanlığı”, Türkiye Almanya ilişkilerinde gerçekleşen olumsuz gelişmeler nedeniyle düşmüştür. Bu bağlamda kurum, Türkiye'nin dolayısıyla hükümetin Almanya'daki etki aracı olarak algılanmaktadır.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Köln ziyaretleri kapsamında DİTİB tarafından inşa edilen ve günümüzde Avrupa'nın en büyük camisi olan Köln Camisinin açılış etkinliğinde bulunması, kuruluşun tekrar Almanya gündemine gelmesine neden olmuştur. Bu çerçevede ziyareti siyasallaştıran, Yeşiller Partisi milletvekili ve Federal Meclis Başkan Yardımcısı olan Claudia Roth, kuruluşa karşı önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir. Roth buna bağlı olarak mensubu olduğu Yeşiller Partisine göre, DİTİB Türkiye'de etkin olan DİB'e tabidir. Bu bağlamda kendisine göre mevcut hükümetin bir aracı olarak görmektedir. Roth, *"Ancak bu, DİTİB ile Ankara'daki hükümetin ne kadar bağlantılı olduğunu gösteriyor"* demiştir. Bu kapsamda, Anayasanın Koruma Ofisinin DİTİB'i incelemesinin doğru olacağını belirterek hedef göstermiştir. O dönem Kuzey Ren-Vestfalya Başbakanı olan Armin Laschet (CDU) DİTİB'in siyasileşmesini eleştirerek yeniden teolojik odaklanmaya ve siyaset yapmamaya çağırmıştır (Zeit, 2018). Bu çerçevede, DİTİB'in Türkiye-Almanya arasında yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilendiğini söylemek doğru olacaktır. DİTİB kuruluşundan bu yana Almanya Türkleri için yapmış oldukları eğitim faaliyetleriyle Türkçe dili veya dini konularda Almanya Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında köprü kurmaktadır. Bu bağlamda, Türklerin anavatanalar Türkiye ile olan bağlarından rahatsız olan Alman siyasiler tarafından hedef gösterilmeye çalışılmaktadır.

DİTİB, Almanyalı Türkler açısından DİB ile yürüttüğü faaliyetler çerçevesinde kurumsal bir yapı olarak Türk Müslüman cemaatini Almanya'daki devlet kurumlarında temsil ettiğinden büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle kuruluş, ideolojik bir temelden uzak olması aynı zamanda Almanya Türklerinin büyük kesimini kapsayan bir yapı olması nedeniyle Diasporanın kurumsallaşması için büyük rol oynamaktadır.

3.2.2. İslâm Toplumu Millî Görüş (İTMG)

İTMG, Almanya'daki Türk toplumunda, önemli bir yeri olan ideolojik temelli bir yapılanmadır. Bu çerçevede İTMG, Türkiye'de faaliyet gösteren Millî Görüş Hareketi Almanya'daki Türk toplumundaki oluşumu olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de de olduğu gibi kuruluş kendisini dini kimlik temelinde tanımlamaktadır.

Bu çerçevede İTMG, Almanya'nın devlet kuruluşu olan Anayasanın Korunması Ofisine (Verfassungsschutz) göre, yaklaşık 31.000 üyeye birlikte Almanya toplumunda Türk kökenlilerin kurmuş olduğu en önemli sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadır. Bu yapılanma kendisini kimlik temelinde Türk-İslam çizgisinde Federasyon şeklinde yapılandırmıştır (Tagesspiegel, 2015). İTMG, Almanya'daki Türk toplumunu “*Avrupalı Müslümanlar*” olarak adlandırmaktadır (Adıgüzel, 2011: 148). Bu nedenle, Türk toplumunu dini kimlik çerçevesinde yapılandırmamaktadır. “*Avrupalı Müslümanlar*” olarak adlandırdıkları Türk toplumunun Almanya vatandaşlığına geçmesi konusunda destek vermektedirler (Adıgüzel, 2011: 150). Bu çerçevede, Türk toplumunun yasal statüde Almanya'daki vatandaşlarla eşit haklara sahip olmasının vatandaşlıkla sağlanabileceğini savunmaktadırlar.

İTMG bu bağlamda, hiçbir devlet organizasyonundan yardım almayan kuruluş üyeleri tarafından oluşturulmuştur (IM.NRW, 2020). İTMG görevleri olarak başta

Almanya'daki Türk toplumunun dini, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayı göre edinmişlerdir (Adıgüzel, 2011: 146). Almanya'da okullarda din dersinin Almanca verilmesini destekleyen kuruluş, Almanya Türklerinin bu çerçevede daha entegre olacakları görüşündedir (Adıgüzel, 2011: 155). Bu bağlamda, Almanya toplumunda kültürel temeldeki kimlik oluşumuna destek vermektedirler. Bu sebeple dini ve kültürel olarak verilen bu hizmetler Türkiye Türkleri ile Almanya Türklerini yakınlaştırmaktadır.

Almanya'da İTMG, 1995'de "Avrupa ve Yeni Dünya Görüşü Derneği" (AMGT) tarafından ortaya çıkan "İslam Topluluğu Millî Görüş" üşün fikrinin Almanya yapılanmasıdır. Kimlik temelinde İslami yönelimlerin ağır olduğu ideolojik anlamda yapılanan kuruluşun, Almanya'da faaliyet gösteren birçok ideolojik derneğin Federasyon yapılanmalarında olduğu gibi yerel olarak 2137'den fazla şehirde veya kasabada dernekleri ve camileri bulunmaktadır (Adıgüzel, 2011: 93). Almanya'nın genelinde Türk toplumu tarafından kurulan dernekleriyle uzun yıllardır faaliyet ve etkinlikler düzenleyen en eski yapılanmalardan olan millî görüş yapılanmaları Almanya'nın birçok eyaletinde Anayasanın Korunması Ofisi tarafından sakıncalı ve aşırı olarak belirtilmekte ve izlenmektedir.

İTMG ideolojik temelde, 1998'de Türkiye'de bir dönem yasaklanan Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi'nin Almanya'daki yapılanmasıdır (Adıgüzel, 2011: 94). Bu bağlamda, Millî Görüş ideolojisinin ulusaşırı düzeyde Türkiye Türkleri ile Almanya Türkleri arasında bir bağlantı oluşturması önemlidir. Kuruluşun faaliyet ve eğitim programlarında Almanya'daki Türk toplumunu dini yönden yapmış oldukları çalışmalarla asimilasyona bir engel oluşturmaktadırlar (Verfassungsschutzbericht-BW, 2019: 76-78). Bu bağlamda, Almanyalı Türkler tarafından kurulmuş olan yapılanma Almanya kamuoyunda entegrasyona bir engel oluşturduğu ve Türkiye'deki mevcut hükümetle temas halinde oldukları gerekçesiyle baskı uygulanmaktadır.

Bu çerçevede yapılanma, Anayasanın Korunması Federal Ofisi ve birkaç federal devlet koruma kurumu tarafından "Radikal" olarak sınıflandırılmıştır (Verfassungsschutzbericht-BW, 2019: 80-82). Hedefleri ve faaliyetlerinde İTMG uzun zamandır Almanya'da yaşayan Türk toplumu için İslami eğitimin sağlanmasına odaklanmıştır. Bu anlamda İTMG, özellikle Türk gençleri için İslami değerleri muhafaza edilmesini sağlamak ayrıca yönetim kadrolarını eğitmek için geniş kapsamlı bir program sunmaktadır.

Almanya Türkleri açısından, dini kimlik temelinde birleştirici bir gücü olan Millî görüş hareketi ulusaşırı düzeyde Türkiye veya diğer ülkelerde yaşamlarını sürdüren Müslüman toplumlarla bir bağ oluşturmaktadır. Bu nedenle, ideolojik temelde İTMG veya benzer dini kuruluşların Almanya'da yapmış oldukları faaliyetler çerçevesinde diğer Müslüman topluluklarla ortak bir kamuoyu oluşturup anavatanları Türkiye'nin kamu diplomasisine fayda sağlamaktadır. Bu çerçevede, dini kimlik temelindeki yapılanma Almanya devleti tarafından sakıncalı görülmekte buna bağlı olarak ise dini kimlik günümüzde Almanya tarafından şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda İTMG, Almanyalı Türk Müslüman cemaatinin Türkiye ile ulusaşırı düzeyde bağlarını oluşturan dini kimliğin korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

3.2.3. Almanya Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu (ADÜTDF)

Almanyalı Türkler arasında, etkin olan ADÜTDF ideolojik temelli kurulmuştur. Bu bağlamda, ADÜTDF Türkiye'de siyasi parti olarak Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve ideolojik temelde Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfına yakın bir çizgide durmaktadır. Türkiye'de Ülkü Ocaklarının savunduğu fikri temelde, ulusaşırı düzeyde dünyanın birçok noktasında kültürel temelde Türkleri desteklemektedirler. Almanya Türklerini "Avrupa Türkleri" olarak tanımlamaktadırlar (Adıgüzel, 2011: 148). Bu nedenle ADÜTDF, Türk

kimliğiyle kültürel temelde yapılandığı Almanya Türklerini ulusaşırı düzeyde Türkiye Türkleri ile Almanya Türkleri arasında önemli bir köprü vazifesi görmektedir.

Avrupa Türk Konfederasyonuna bağlı olan ADÜTDF, Almanya'nın genelinde 200 dernekle temsil edilmektedir. Kuruluş, kendisini Türk milliyetçisi ve İslam kimliği temelinde oluşturmuş olan yapılanmanın 26.000 üyeye sahip olduğu tahmin edilmektedir. Teşkilat ve ideolojik olarak ADÜTDF, MHP'nin geleneksel çizgisinde yer almaktadır. Bu nedenle, MHP'nin teşkilat üzerindeki etkisi görülmeye devam etmektedir (Adıgüzel, 2011: 100-101). Bu bağlamda, ideolojik merkezli kültür dernekleri olarak kurulan kuruluş, günümüzde fikri ideolojisini kültür temelinde Almanya Türkleri etrafında yaygınlaştırmaktadır.

ADÜTDF, merkezi Frankfurt am Main'da bulunan 18 Haziran 1978'de "Avrupa'daki Türk-Demokratik İdealist Dernekleri Federasyonu" olarak kurulmuş bir federasyon yapılanmasıdır. Bu bağlamda, kuruluş günümüzde Avrupa Türk Konfederasyonunun, Almanya yapılanmasıdır. Kuruluşun özellikle, Türkiye-Almanya ilişkilerinde Almanya'nın PKK terör örgütü konusunda takınmış olduğu tutum nedeniyle, yapmış oldukları çalışmalarla sıklıkla gündeme gelmektedir (Verfassungsschutzbericht-BW, 2019: 122). ADÜTDF, özellikle Almanyalı Türklerin anavatanı olan Türkiye'nin terör konusunda mağdur olduğunu belirtmekte, Almanya kamuoyunu bu doğrultuda bilgilendirmektedir. Almanya'da kuruluşun gündemde olan kapatılması konusunda, Almanya parlamentosunda tarafından kabul edilmesine karşın uygulamaya geçilememiştir (Berliner-Zeitung, 2020). Bu durumun, Almanya'da Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) içinde gerçekleşen değişimden ve Almanya iç siyasetinde CDU'nun Yeşiller ve Sol Partiye karşı uyguladığı siyasetten kaynaklandığı söylenebilir.

ADÜTDF kurumsal çerçevede, günümüzde Almanya’da yaşamlarını sürdüren Türk vatandaşlarının Almanya vatandaşı olmalarını desteklemekle beraber Almanya vatandaşı olan Türk kökenlilerinin demokratik haklarını “ilgili ülkelerin kanunları çerçevesinde” kullanmalarını desteklediğini açıklamaktadır (Adıgüzel, 2011: 151). Almanya’da, din derslerinin diğer kuruluşlarla farklı olarak Türkçe verilmesi konusunda görüş beyan etmektedirler (Adıgüzel, 2011: 155). Bu bağlamda ADÜTDF, Almanya Türkleri açısından dini eğitimin Türkçe işlenmesi çerçevesinde dil ‘in bütünleştirici etkisi konusunda önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir.

ADÜTDF bazı eyalet anayasa koruma raporlarında aşırı milliyetçi bir dernek olarak listelenirken, federal anayasa koruma raporları “bozkurtlar” adlı bir örgütten bahsetmemektedir. Bu bağlamda, Baden-Württemberg eyaleti Anayasasının korunmasına ilişkin 2019 raporunda ADÜTDF, “yabancılar içerisinde tehlikeli” ve “yabancılar aşırılığı” başlığı altında listelenmiştir (Verfassungsschutzbericht-BW, 2019: 121-126). Almanya toplumunda yasalara saygı gösteren bir kurumun, radikal veya terör örgütleriyle değerlendirilmesi Türkiye-Almanya ilişkilerinde yaşanan olumsuz durumdan kaynaklanmaktadır.

Tarihsel bağlamda, ülkücüler 1970'lerden itibaren Almanya’da kurumsallaşmaya başlamışlardır. Albrecht Hasinger gibi CDU/CSU siyasetçilerinden önce, Dr. Heimo Georg (eski Alman Federal Meclisi/CDU üyesi) ve Reiner Gieser (eski adıyla Berlin Federal Meclisi üyesi) Almanya’da MHP yapılarının gelişimini desteklemişlerdir (Kleff, 1985: 275-278).

Dönemin CSU başkanı Franz-Joseph Strauss ayrıca MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ile dostane ilişkileri olmuştur. Alparslan Türkeş, Mayıs 1978’de Münih’teki Strauss’a

konuk olmuştur. Bu ilişkiler çerçevesinde, aynı yıl içerisinde CDU'nun önde gelen siyasetçileri onunla Berlin'de görüşmüştür (Kleff, 1985: 278). Almanya Türk Federasyonu'nun 1996'da Essen'in Grugahalle kentinde düzenlenen bir kongresinde Türkes, destekçilerini Almanya'da siyasal hayata katılmalarını desteklemiştir (Youtube, 2014).

Almanya'da ülkücüler, Alman partilerinde siyasi güçleri artmaktadır. Bu çerçevede, ADÜTDF özellikle yerel siyasette göç konseylerini ve kültürlerarası tartışmaları etkilemeye çalışmaktadır.

Bu kuruluşa dâhil olanların CDU veya SPD'ye üye olmaları buna bağlı olarak siyaset yapmaları Almanya kamuoyunda sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu çerçevede 2017'de, CDU Hamm şehrinde Belediye Meclis üyesi Zafer Toprak parti tarafından ihraç edilmiştir (WA, 2014). Bu bağlamda CDU'da siyaset yapan Christoph de Vries partide “Ülkücü hareket mensuplarını partide görmek istemiyorum” demiştir (Welt, 2021).

Bu çerçevede, CDU'da yaşanan değişimin Türklerin Almanya'da siyasete dâhil olmalarını değiştireceği öngörülmektedir. CDU'da gerçekleşen kurultay sonrasında genel başkan olan Kuzey Westfalya başbakanı Armin Laschet, kamuoyunda ülkücülerin partide yeri olmayacağını söylemesine rağmen kuruluşunda Türk kökenli kişileri partide korumuştur (Tichyseinblick, 2020; Welt, 2014).

Almanya kamuoyunda PKK'yı meşrulaştırmaya çalıştıkları dolayısıyla Yeşiller Partisinden Cem Özdemir ve Sol partiden Sevim Dağdelen ile farklı düşüncede olan Laschet, sol yayınlarca partide Türk milliyetçilerini ve İslamcılarını partiden uzaklaştırmamakla suçlanmaktadır (Tichyseinblick, 2020). Bu bağlamda, Şansölye olması öngörülen Armin Laschet ile Türkiye-Almanya ilişkileri farklı bir aşamaya geleceği söylenebilir.

Bu bağlamda, ADÜTDF bağlı olduğu Avrupa Türk konfederasyonu Genel Başkanı

aynı zamanda MHP MYK üyesi olan İstanbul Milletvekili Cemal Çetin, Temmuz 2018'de NATO zirvesinde Türk heyeti üyesidir. Bu görüşmeler çerçevesinde, Şansölye Angela Merkel ile görüşmüş olması bu görüşmenin fotoğraflar ile belgelenmesi Almanya kamuoyunda gündeme gelmiştir (Zeit,2018). Bu nedenle Almanya'da Alman siyasiler ile bir araya gelen PKK'ya bağlı terör örgütü mensuplarına karşı olumsuz bir gündem olmazken ADÜTDF'ye bağlı olan bireylerin Alman siyasiler ile bir araya gelmesi özellikle Yeşiller Partisi ve Sol parti tarafından sıkça gündeme getirilmektedir.

ADÜTDF, Almanya'daki Türk toplumunun diğer ülkelerde yaşamlarını sürdüren Türk topluluklarıyla bağlarının güçlenmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Türklük temelinde Almanya Türklerinin anavatanları Türkiye ile bağlarının koparılmasını engelleyen kuruluş çeşitli yollarla anavatanları Türkiye'nin kamu diplomasisi yoluyla yumuşak gücüne destek vermektedir.

3.2.4. Avrupa Türk İslam Birliği (ATİB)

Türkiye'de, 12 Eylül 1980 askeri darbe sonrası siyasi oluşumlar içinde ayrılıkların yaşanması, Almanya'daki Türk toplumunun kürmüş olduğu oluşumları da etkilemiştir. Bu çerçevede, 12 Eylül sonrasında Musa Serdar Celebi öncülüğünde ADÜTDF'dan ayrılan bir kesim ATİB'i kurmuştur (Adıgüzel, 2011: 107). Bu bağlamda, ADÜTDF içinde muhalif olan kesimin ideolojik temelde çok da farklı olmayan yapılanma, bir muhalefetin sonucunun Avrupa'ya yansımaları olarak değerlendirilebilir.

ADÜTDF üyesi bir grup ayrılarak buna bağlı olarak Ekim 1987'de ayrılan dernekler, 17 Ekim 1987'de Nieder-Olm/Mainz birleşerek "Türk-İslam Kültür Dernekleri Birliği (Türk İslam Dernekleri Birliği - TİKDB) birlikte bu yapıyı kurmuşlardır. ADÜTDF ayrılmış olan dernekler 1993'den beri bugünkü adını taşımaktadır (Adıgüzel, 2011: 107). Bu çerçevede,

diğer teşkilatlara kıyasla daha çok Türkler arasında etkili olan yapı, ADÜTDF kapatılması davasında ideolojik temelde ki yaklaşımından dolayı gündeme gelmiştir. Bu nedenle, Türk milliyetçisi ve İslami ilkeler doğrultusunda kendilerini partiler üstü bir yapı olarak değerlendiren kuruluş, Büyük Birlik Partisi'ne (BBP) yakın durmaktadır. BBP ve MHP'ye yakınlığıyla bilinen, kendilerini siyaset üstü olarak tanıtan kuruluş, Alperen Ocaklarının Avrupa yapılanması değildir.

Almanya'da Türkler arasında bölgesel olarak etkili olan ATİB, kendi ifadelerine göre 120 dernek 11.000 üyeye sahiptirler (Adıgüzel, 2011: 107). Bu yapılanmada, İslam ve Türk milliyetçiliğinin siyasi-kültürel bir sentezini temsil edilmektedir. Almanya'daki çalışmalarında, genç nesiller arasında Türklüğü beslemeyi amaçlamaktadır. ATİB, Almanya Türklerini “Avrupalı Müslüman Türkler” olarak tanımlamaktadır (Adıgüzel, 2011: 148). Bu çerçevede Türk toplumunu dini ve etnik özellikleriyle tanımlayan kuruluş genel olarak, Almanya'da Türk milliyetçisi çizgisindedirler. Avrupalı Müslüman Türkler olarak tanımladıkları Almanya'daki Türk toplumunun, Almanya vatandaşlığına geçme konusunda “çifte vatandaşlık” olması dâhilinde savunmaktadırlar (Adıgüzel, 2011: 151). AB vatandaşlarının hak sahibi olduğu çifte vatandaşlık yasasından, Almanya Türklerinin de yararlanmasını gerekmektedir (Bundestag, 2013). Bu nedenle ATİB, Almanya vatandaşlığına geçmenin ön koşulu olarak çifte vatandaşlığın olması gerektiğini belirtmektedir. Din dersleri bağlamında ATİB, Almanya Türklerinin entegrasyonu açısından Almanca olması gerektiğin belirtmektedir (Adıgüzel, 2011: 155). Bu bağlamda, Almanya'daki Müslüman toplumunun dini kimlik temelinde yapılanacağı ve uyum sağlayacakları görüşündedirler.

Almanya kamuoyunda hem ADÜTDF hem de ATİB, özellikle anavatanları olan Türkiye'nin terör meselesinde sert bir duruş sergilemektedirler. Almanya'da etkin olan

PKK'ya karşı yoğun bilgilendirme faaliyeti yürütmektedirler. Bu kuruluşlar Almanya'yı PKK'yı desteklemek ve ona silah dağıtmakla suçlamaktadırlar (Karakaşoğlu, 1996: 1-24). Bu yaklaşımlar çerçevesinde, PKK ile yakın ilişkiler içinde olan Yeşiller veya Sol Partiyle sorunlar yaşamaktadırlar.

Bu çerçevede ATİB, Almanya toplumunda Türkiye'nin terör örgütleri ile mücadelesinin haklı olduğu konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu nedenle ATİB'in Türkiye yanlısı söylemleri özellikle Yeşiller ve Sol parti içinde eleştirilmekte ve bu kapsamda baskı uygulanmaya çalışılmaktadır.

3.2.5. Avrupa Türk kültür Dernekleri Birliği/Nizam-i Alem (ATB)

Türkiye'de MHP içindeki ayrılıkların Almanya'daki bir yansıması olan kuruluş geçmişte, ADÜTDF içinde olanların ayrılması sonucu kurulmuştur. Bu çerçevede, MHP'den ayrılanların BBP'yi kurmasıyla paralel olarak Alperen Ocaklarının kurulması Almanya'da ADÜTDF içerisinde ayrılıkların oluşması sonucu ATB kurulmuştur. Almanya Türklerini, "Batı Avrupa Türkleri" olarak tanımlayan kuruluş, kökeni itibariyle ADÜTDF ile benzerlik göstermektedir (Adıgüzel, 2011: 148). Bu bağlamda, Batı Avrupa Türkleri olarak tanımladıkları Türk toplumunun Almanya vatandaşlığına geçme konusunda ATİB ile benzer şekilde çifte vatandaşlık şartı koşulunu savunmaktadır (Adıgüzel, 2011: 148). Bu benzerlik her iki kuruluşunda Türkiye etkinlikler düzenleyen Alperen Ocaklarıyla bağından kaynaklandığı söylenebilir. Her iki kuruluşta, Almanya'daki Türk toplumunun din derslerini Almanca alması gerektiğini belirtmesi konusunda da benzer yaklaşımları vardır (Adıgüzel, 2011: 155). Bu çerçevede, her iki kuruluş Almanya Türklerinin dini eğitim çerçevesinde entegrasyonunu desteklemektedirler.

ATB Almanya genelinde, 47 dernek 3000 üyeye sahiptir (Adıgüzel, 2011: 115). Bu

bağlamda nüfus olarak çok güçlü olmasa da ideolojik temelde birçok konuda ADÜTDF ile ortak hareket etmektedirler. Diğer yapılanmalardan farklı olarak merkezi Berlin’de olan Federasyon yapılanması, bölgesi olduğu Berlin’de güçlü durumdadır (Adıgüzel, 2011: 115). Bu çerçevede, Almanyalı Türkler arasında faaliyetler yürüten kuruluş dini ve milli eğitimler vermektedir. Bu kapsamda ATB, Almanyalı Türklerin yeni vatanlarında dernekler çerçevesinde kurumsallaşmasını desteklediği için önemlidir. ATB’nin Almanya genelinde PKK’ya karşı yürütmüş oldukları çalışmalar aynı zamanda kamuoyu oluşturmaları, Türkiye’nin kamu diplomasisini güçlendirmektedir.

3.2.6 Sosyal Demokrat Halk Dernekleri Federasyonu (HDF)

Almanyalı Türkler arasında, ideolojik temelde farklı bir yapılanma oluşturan HDF, yapılanma gereği Almanya’da siyasi partilerin bir uzantısı görünümü vermektedir. Bu bağlamda, ideolojik olarak sosyal demokrat çizgiyi benimseyen Almanya toplumunda Almanlar ve Türkler arasında destek görmektedir.

Bu çerçevede, Almanyalı Türkler arasında en eski federasyon yapılanmalarından olan derneklerden biri olan bu yapılanma 1977’de Berlin’de kurulmuştur. Bu kuruluş, temelini sosyal demokratik ilkelere dayandırmaktadır resmi olarak siyasi partilere bağlı değildir, ancak sosyal demokrat partilerle yakın işbirliği içerisinde. HDF, Türkiye’de sosyal demokrat CHP’yle Almanya’da ise SPD ile yakın iş birliği içerisinde çalışmaktadır (Kalelioğlu, 2020: 69-70). Bu bağlamda HDF, ideolojik temelde ulusaşırı düzeyde sosyal demokrat çizgisini benimseyen partilerle işbirliği içerisinde.

Bu bağlamda ulusaşırı düzeyde yapılanmış olan kuruluşun merkezi Berlin’de bulunmaktadır. Avrupa’nın genelinde temsilcilikleri bulunan derneğin, konfederasyon çerçevesinde Almanya’da 42, diğer Avrupa ülkelerinde 8 derneği bulunmaktadır. Bu

kuruluşun ayrıca, göçmenlere meşru çıkarlarını savunabilecekleri bu bağlamda onları dışarıdan ifade edebilecekleri bir platform sunmayı amaçlamaktadır (Kalelioğlu, 2020: 69-70; HDF-Online, 2020). Bu çerçevede yapılanmaya dâhil olanlar, her türlü danışmanlık, kurs, eğitim, gençlik çalışmaları ve kültür gibi birçok alanda yardım alabilmektedir.

HDF Almanya genelinde, temel görevleri arasında Türk vatandaşlarının ve Almanya vatandaşı statüsünde olan Türk kökenlilerin siyasi çıkarlarını temsil etmek ve sorunlarına çözüm geliştirmede görmektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin ve yerlilerin yasal ve sosyal eşitliği için talepleri güçlendirmek amacıyla özellikle SPD yoluyla iç ve dış politikayı etkilemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda HDF, Almanya Türklerini göçmen kökenli kimlikleriyle diğer göçmen gruplarıyla ortak çalışmalarını sağladığı için büyük önem arz etmektedir.

3.3. Türkiye'nin Almanya'da Diaspora Arayışları ve Beklentiler

Almanya Türkleri, yeni vatanları olan Almanya'da köklü yapılanmalara sahip ve nüfusça fazla olmalarına rağmen küresel olarak etkin dediğimiz diasporalara kıyasla etkin olamamalarının sebebi temsil ettikleri kültürel kimlikten kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Almanya Türklerinin tarihsel olarak olumsuz deneyimlere bağlı olarak Alman toplumunda kabul görmemektedir.

Dünyada yumuşak güç etkisine sahip olan diasporaları incelediğimizde, topluluğu oluşturanların evrensel değerlerinin yeni anavatanlarında kabul edildikleri ölçüde, yumuşak güç etkisi artmaktadır (Nye, 2004: 11). Bu nedenle, inşacılık çerçevesinde Almanya'daki Türk toplumu kimlik temelinde yaşamlarını sürdürdükleri Almanya toplumundan ziyade Türkiye toplumuyla daha güçlü bir bağ oluşturmaktadır.

3.3.1. Türkiye'nin Almanya'da Diaspora Arayışlarının Gerekçeleri ve Dayanakları

Küreselleşme süreci, ulus devletlerin yetki alanlarını değiştirmektedir. Bu bağlamda küreselleşme devletlerin dış politikalarını ve yönetimlerini de etkilemiştir. Kamu diplomasisi açısından bakıldığında, Türkiye'nin birçok avantajı bulunmaktadır. Türkiye, kimlik temelinde birçok Türk ve/veya Müslüman kimlikli ülkeye göre daha istikrarlı, demokratik olarak yönetilen bir ülkedir. Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanan zengin bir tarihi geçmişe ve kültüre sahiptir. Türkiye'nin, Batı dünyasıyla nispeten güçlü bağlantıları, daha fazla uluslararası fırsat oluşturmaktadır. Dahası, farklı etnik, dini ve mezhepsel gruplara karşı hoşgörü ve saygınlığı benzersiz statüsü, uluslararası arenada Türkiye için farklı bir kimlik sağlamaktadır.

Bu gerekçelerle Türkiye, kamu diplomasisini de daha etkili hale getirmek için sınırlarının ötesinde kimlik temelli bağlarının olduğu Almanya Türklerinin yeni anavatanlarında yumuşak güç oluşturmalarına destek vermektedir.

Diasporalar, kültürler arasında köprü görevi görme, güven artırma, kültürel siyasi ve diplomatik ortaklıklar kurulması açısından önemlidir (Sipahioğlu Ökten, 2019: 21). Bu sebeple Almanya Türkleri, Türkiye-Almanya ilişkilerinin genişlemesi ve derinleşmesinde büyük rol oynamaktadır.

Almanya Türklerinin siyasi partilere siyasal katılımı, kültürel çerçevede dernekler aracılığıyla yapmış oldukları çalışmalar kurumsallaşmalarını güçlendirmektedir. Bu nedenle günümüzde Almanya'nın iç ve dış politikasında söz sahibi olan Almanya Türklerinin çalışmaları, anavatanları olan Türkiye'yi yumuşak güç çerçevesinde desteklemektedirler.

Diaspora topluluklarında, anavatanları ile bağları pozitif olarak tanımlanmalıdır (Cohen, 2019: 3). Bu nedenle, Almanya Türklerinin anavatanları olan Türkiye için yumuşak

güç çalışmaları olarak tanımlanabilecek girişimler uluslararası milliyetçilik çerçevesinde incelenmelidir. Uluslararası milliyetçilik bağlamında yürütülen lobi çalışmaları, sosyal ve/veya ekonomik olarak anavatanları olan ülkeyi etkilemektedir (Kapur, 2010: 186-187). Diaspora topluluğu özelliği gösteren Almanya Türklerinin, anavatanları Türkiye bağlamında yapmış oldukları etkiler olumlu ya da olumsuz olarak Türkiye-Almanya ilişkilerine yansımaktadır (Albert, 2009: 99-101). Bu bağlamda, Türkiye'nin son yıllarda uluslararası ilişkiler çerçevesinde uygulamakta olduğu kamu diplomasisinin etkisi açısından önemlidir.

Son yıllarda kamu diplomasisi, devletlerin dış politika çerçevesinde farklı bir aşamaya gelmiştir. Uluslararası düzeyde, sivil toplum örgütleri Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye birçok küresel diaspora desteğine sahip olan devlet gibi bu yapıların gelişimine destek vermektedir.

Almanya Türklerinin, inşacılık çerçevesinde oluşturmuş olduğu toplumsal bağ Türkiye açısından önemli yararlar sağlamaktadır. Bu nedenle, Almanya'da Türk sivil toplum yapılanmalarının önemi yumuşak güç bağlamında önemi artmaktadır (Thussu, 2013: 5). Küresel olarak etkin olan diaspora toplumlarını incelediğimizde, tarihsel bağlamda kimlik temelinde yeni vatanlarında kabullerinin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, başta ABD olmak üzere birçok batılı ülkelerde Yahudi toplumu yeni vatanlarını vatanlaştırmışlardır (Smolenskin, 2012: 34-35). Bu çerçevede, ABD toplumunda ve/veya kamuoyunda tarihsel bağlamda toplum tarafından mağdur olarak görülen Yahudi diasporasını oluşturmuş olduğu İsrail lobisinin çalışmalarını eleştirmek günümüzde anti-semtimizim suçlamasıyla sonuçlanmaktadır (Mearsheimer ve Walt, 2017: 22).

İsrail lobisini oluşturan Yahudi diasporası uluslararası bir aktör olarak tek bir merkezden yönetilmemektedir. Bu kapsamda, John W. Mearsheimer ve Stephen M.Walt'a göre

“Lobinin merkezinde, hedeflerini Amerikan halkını ve devletini İsrail’e maddi yardım sağlamaya ve politikalarını desteklemeye teşvik etmek olarak belirleyen teşkilatlar ve yine bu hedefleri kendisine en yüce ülkü olarak gören şahıslar bulunmaktadır. Aynı zamanda lobi, merkezdekiler kadar enerjik ve aktif olmamakla birlikte İsrail’e sadakat hisleri besleyen ve Amerika’nın bu ülkeye desteğini sürdürmesini isteyen bir dizi teşkilat ve şahıstan yardım görmektedir (Mearsheimer ve Walt, 2017: 150-151). Bu nedenle her türlü eleştiriden uzak olan, Yahudi diasporasının oluşturduğu İsrail lobisi özellikle ABD’nin dış politikasını İsrail lehine şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Böylece, diaspora toplulukları yapmış oldukları çalışmalarla etkin oldukları ülkelerin dış politikasını uluslararası ilişkiler çerçevesinde olumlu veya olumsuz olarak şekillenmesinde etkilidirler. Bu etkinin güçlü veya güçsüz olması, diaspora topluluğunun bulunmuş oldukları ülkelerdeki ev sahibi toplum tarafından çalışmalarının ve girişimlerinin meşru ve/veya kabul edilebilir olmasına bağlıdır.

3.3.2. Türkiye’nin Diaspora Arayışında Engeller ve Zorluklar

Alman toplumunun Türkler ve/veya Türkiye hakkındaki önyargıları sadece Almanya’da yaşayan Türklerle ilgili deneyimlerden kaynaklanmamaktadır. Almanya’daki Türk toplumuna karşı oluşmuş olan tarihsel bağlamdaki önyargılar, çok daha eskiye dayanmaktadır.

Türk toplumunun, Almanya’daki olumsuz imajı tarihsel ve toplumsal nedenlere dayanmaktadır. Almanya toplumunda var olan bu olumsuz imaj siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar ve gelişmelerle bağlantılıdır. Nina Berman, Doğu ve Almanya arasındaki ilişkileri beş aşamalı bir modelde anlatmıştır. Bu çerçevede bu dönemler: İlk olarak haçlı seferleri, ikinci olarak Osmanlı savaşları, üçüncüsü Avrupa emperyalizmi ve sömürgeciliği ve son iki

dönem ise sömürgecilikten kurtulma ve göç dönemidir (2. Dünya Savaşı'nın etkileri) (Berman, 1997: 16-18).

Birinci evre, Almanya ile Orta Doğu arasındaki çatışmaların doğası gereği dini kimlik temelinde olduğu 900'den kadar 1350 yılına kadar bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde önemli olan, 200 yıldan fazla süren haçlı seferleri olmuştur. Bu dönemdeki dini kimlik temelli çatışmalar, Haçlı Seferleri coşkusu, Alman metin tarihindeki dini yazılarda, vaazlarda, ilahilerde ve dualarda ifade edilmiştir. 1350'den 1683'ü kapsayan ikinci aşama Osmanlı Savaşları ile şekillenmiştir. Bu bağlamda, Almanya toplumunda zamanla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelişimlere olan ilgi artmıştır. Bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu etkisi güneydoğu Avrupa'ya kadar genişlemiştir. 1529'daki Viyana kuşatmasına kadar tehdit olarak algılanmayan Osmanlı imparatorluğu, bu gelişme sonrasında Alman halkının güvenliği konusunda gündeme gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, genel olarak siyasi, askeri gücü, tüm kültürel alanlara yansıyan bir güç olmuştur. Bu dönemde Osmanlı toplumunun doğasına ve kültürüne de ilgi gösterilmiştir. 1683'ten 1780'e kadar süren üçüncü evre, yine Osmanlı-Batı çatışmalarının etkisiyle şekillenmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru Prusya ile Osmanlı arasında ve Habsburglar ile Osmanlılar arasında işbirliği olmuştur. Bu işbirlikleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda daha belirgin bir hale gelmiştir. Türk-Alman işbirliği bu döneme kadar devam etmiştir. Bu süreçte iki toplum arasında artmış bir kültürel alışveriş olmuştur. Dördüncü aşama 1780'den 1945'e kadar sürmüştür. Alman devletleri Ortadoğu'daki kolonileri fethetmemiş olsalar da siyasi ve ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak çok önemli bir rol oynamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde Alman devletlerinin müttefiki haline gelmiştir. Buna bağlı olarak müttefiklerinin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki eylemlerini belirli zamanlarda desteklemiştir. 1945'ten günümüze kadar süren 5. evre, İsrail Devleti'nin kurulması ve dekolonizasyon yoluyla Ortadoğu'da yaşanan siyasi

değişim ile şekillenmiştir (Berman, 1997: 19-35). Bu faktörler Almanya'nın Türkiye ile ilişkilerini etkilemiştir.

Bu çerçevede Alman toplumundaki Türk algısı, günümüzde hala Osmanlı döneminde gerçekleşen ilişkiler sonucunda geçmişine dayandırılmaktadır. Alman toplumunun ortak hafızalarında, Osmanlı İmparatorluğu tehdidi çerçevesinde bazı önyargılar bugüne kadar devam etmiştir. Bu nedenle, Alman toplumunda ya da genel olarak Avrupa toplumunda olası bir tehdit hissi, geçmişte Osmanlı tehdidinden bugün ise Radikal İslamlaşma olarak görülmektedir. Bu sebeple Türkiye hakkında yapılan olumsuz haberlerde genel olarak, tarihsel bağlamda yaşanmış olan deneyimlere atıfta bulunmaktadır (Thorau, 2006: 97; Ruf, 2009: 119-124; Höfert, 2009: 61-65). Bu nedenle, Almanya Türkleri ideolojik temelde Türkiye ile bağlantılı olarak kurumsallaşmış olan yapılanmalarına karşı önyargılar bulunmaktadır.

Almanya Türklerinin, kurumsal çerçevede dernekleşme çalışmaları genelde dini veya etnik temel bağlamında olmuştur. Bu nedenle, asimilasyona bir engel teşkil etmek için kurulan bu yapılar Almanya'nın entegrasyon politikalarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Türk toplumunun, dini ve kültürel kimlikler çerçevesinde diğer Avrupa kökenli göçmen topluluklardan farklı olması, toplumun genelinde olumsuz karşılanmaktadır. Bu bağlamda, 2002'de yapılan bir ankete göre, doğu Almanların %39'u ve batı Almanların %28'i Türklerle komşu olmak istememektedirler (BPB, 2006). Bu çerçevede, Almanya Türkleri bu önyargılar sonucunda Almanya toplumu içinde farklı bir kimliğe de sahip olarak kapalı bir toplum yapısı haline getirilmişlerdir.

Almanya'daki mevcut Türk lobi yapılanmaları, tarihsel arka plan ve Türkiye-Almanya ilişkileri sebebiyle ev sahibi toplum tarafından kabul görmemektedir. Bu nedenle

Almanya Türklerinin Türkiye bağlamında yapmış olduğu çalışmalar, sahip oldukları kimlik buna bağlı olarak son yıllarda İslam ve/veya Müslüman karşıtlığının etkisi aynı zamanda uluslararası ilişkiler çerçevesinde Türkiye-Almanya ilişkileri nedeniyle olumsuz yaklaşmaktadır. Bu çerçevede, Almanya Türklerinin dini ve/veya milli motifli yapılanmaları Almanya kamuoyunda sıkça Türkiye'nin bir aracı olarak gündeme getirilmekte çeşitli devlet kuruluşları tarafından baskı uygulanmaktadır. Bu durum, Almanya'daki Türk toplumunun yumuşak güç çerçevesinde etkinliklerini ve faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Almanya kamuoyunda Siyasal İslam'ın varlığı o zamanki İslam ve Müslüman imajını doğrudan etkileyen İran'da Ruhullah Humeyni'nin iktidarı ele geçirmesi (1978/79) nedeniyle hızla değişime uğramıştır (Gottschalk, 2008: 124). Bu çerçevede, Almanya'daki Türk toplumu din temelli olumsuz önyargılar ve stereotipiler sebebiyle toplum içerisinde ötekileştirilmiştir.

Bu kapsamda, özellikle 11 Eylül sonrasında Almanya'daki Türk derneklerine baskılar artmıştır. 11 Eylül'de ABD'de yaşanan saldırılar sonucunda, Almanya toplumunda İslam'a olan yaklaşım çerçevesinde Müslümanlara olan söylem hızla değişmiştir. Almanya toplumunda Soğuk Savaş sürecinden sonra, 11 Eylül 2001'de ABD'de yapılan saldırılar, 2002'de Kurban Bayramı'nda Almanya toplumuna göre hayvanların katledildiği tartışması, 2003'de " başörtüsü anlaşmazlığı ", ilk Alman İslam Konferansı tartışmaları, 2006'da Thilo Sarrazin'in (SPD) 2010 sonbaharında yayınladığı "Almanya Kendini Fesheder" kitabı, Almanya'daki Selefilik tartışmaları ve 2012'deki sünnet tartışmasını takip eden tartışmalar Almanya'da Müslüman topluluğunun büyük bir kesimini oluşturan Türk toplumuna olumsuz yaklaşılmasına neden olmuştur (Schultes, 2013: 262-292). 11 Eylül saldırılarından sonra Müslüman toplumuna terörist söylemi de son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bu gelişmeler

kapsamında, göçmenlerin çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ilçeler daha yakından incelenmektedir.

Diğer taraftan Almanya toplumunda, Yahudiler yüzyıllardır 'ötekiler' olarak görülmüş ve Müslümanlarda Orta Çağ'dan beri düşman olarak algılanmıştır. Müslüman toplumu dolayısıyla Almanya'da bu topluluğu büyük bir kısmını oluşturan Türk göçmen kökenliler Batı Avrupa'ya göç etmesiyle "öteki" statüsünü almışlardır. Almanya'da Yahudiler, dinleri temelinde kendilerini diğerlerinden izole ettiklerinden, onlara düşman olduklarından ve herhangi bir entegrasyonu reddettiklerinden şüphelenilmiştir. Bu tür benzer suçlamalar günümüzde Müslüman toplumu söylemlerinde de bulunmaktadır. İslam karşıtı ve Yahudi karşıtı söylemler arasındaki yapısal benzerlikler, aynı zamanda dini kimlik temelinde yapılan tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Müslüman Karşıtı atıflar, genellikle antisemittik olan 19. yüzyılın Yahudi karşıtı argüman kalıpları içeren görüşlerle desteklenmektedir (Shooman, 2010: 100-111).

Yahudiler ve Müslümanlar toplum içinde kapalı bir toplum yapılanması kurmakla suçlanmaktadır. Antisemittik ve İslam karşıtı argümanlar da kilit noktalarında farklılık göstermektedir: Antisemitizm 19. yüzyılda bir tür antimoderniteye karşı olarak gelişirken, Yahudiler komünizmin, kapitalizm, feminizm ve liberalizmin temsilcileri olarak görülürken, günümüzde Müslümanların reddedilmesi çoğu zaman modernite savunmasıyla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu durumun bir örneği, insan haklarının, özellikle de kadın haklarının araçsallaştırılmasıdır (Shooman, 2012: 17-20). Almanya toplumunda Müslümanların ayrımcılığı, reddi ve dışlanması kültürel olarak tartışılan bir ırkçılık biçimidir. Bu duruma bağlı olarak diğer ırkçılık biçimleriyle kıyaslanamayan özel durumlar içermektedir.

Sosyal Bilimler çalışmalarında, Yahudi karşıtı eğilime sahip kişilerin de Müslüman karşıtı bir eğilime sahip olduğunu belirtmektedir. Bu duruma benzer şekilde komplo teorileri, Müslümanların Almanya toplumunda ezici olduğunu günümüz İslam/Müslüman Karşıtı söylemlerde de görülmektedir. Bu yaklaşım antisemittik yaklaşımlara benzemektedir (Shooman, 2011: 59-76). Avrupa toplumunun değişime uğraması veya Avrupa'nın yavaş İslamlaşması gibi ifadeler bunlardan bazılarıdır. Bu nedenle, Almanya Türkleri tarafından kurulmuş olan dini ve milli kimlik temelindeki dernekler ve camiiler devlet organları tarafından kontrol altına tutulmaya çalışılmaktadır.

3.3.3. Türkiye'nin Diaspora Arayışlarındaki Engellere Yönelik Çözüm Yolları

Almanya toplumunda olduğu gibi göç alan Batı ülkelerinde de son yıllarda İslam karşıtı yaklaşımlar artmıştır. Bu kapsamda Türkiye, oluşturmuş olduğu kuruluşlarla Almanya Müslüman toplumunun büyük bir kısmını oluşturan Almanya Türkleri için çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'nin Almanya toplumunda var olan İslam Karşıtı olumsuz önyargılarını ve stereotiplerini azaltmak için diğer sosyal bilimler insanlarıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede, YTB'nin Farid Hafez önderliğinde “Avrupa İslamofobi Raporunu” desteklemesi Almanya kamuoyunda büyük yer bulmaktadır (Die Presse, 2020).

Almanya'daki Türk toplumunun kurumsal olarak oluşturdukları yapıların, çeşitli etkinliklerle bu olumsuz olguya karşı yapmış oldukları çalışmalar, Almanya'daki Müslüman topluluğunun büyük bir kısmını oluşturan Türk kökenlilerin toplum içindeki kabulünü arttırmaktadır.

Türkiye hakkında olumsuz çalışmalar yapan oluşumların, Türk Sivil Toplum kuruluşları tarafından eleştirilmesi aynı zamanda da tezlerinin çürütülmesi hem Türkiye'nin hem de Almanya'daki Türk toplumunun çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda,

Türkiye’deki terör örgütleriyle bağlantılı olan yapıların meşruiyeti Almanya toplumunda eskiye göre azalmaktadır.

Almanya kamuoyunda sıkça gündeme gelen tartışmalardan bir tanesi de Almanyalı Türkler tarafından kurulmuş olan bu yapılara üye olan kişilerin Almanya’daki aktif siyasete katılımlarıdır. Bu çerçevede, Almanya toplumunda kimlik temelli nedenler sebebiyle Pantürkizm ve Panislamizm fikri temelinde kurulmuş olan bu yapılara üye olan kişiler genelde sağ partilerden aday olmaktadırlar. Almanya eyalet kurumları tarafından radikal ve tehlikeli olarak nitelenen bu kurumlar Türkiye ile olumlu bağlarından dolayı baskı altına tutulmak istenmektedir (Förster, 2018: 77-78; Arslan, 2009: 44-48). Bu bağlamda Almanya Türkleri tarafından ideolojik temelde kurulmuş olan yapılanmalar, kültürel temeldeki bağlarından dolayı kamuoyuna olumsuz haberlerle aktarılmakta bu duruma bağlı olarak ise toplumsal temelde kabulünü zorlaştırmaktadır.

Bu çerçevede, Almanya yasalarına saygı duyan ve benimseyen kurumlarla bağlantılı olan kişiler siyasi partilerden uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Almanya’da özellikle Yeşiller Partisi ve Sol partinin Türkiye’de terör faaliyetlerini meşrulaştıran açıklamalarına rağmen bu zamana kadar bir soruşturma açılmamıştır (Bayraklı, 2019: 76-79). Bu çerçevede Almanya, uluslararası kuruluşlar tarafından yasal olarak görülen kurumlara baskı uygularken, birçok uluslararası kurulusu tarafından terör örgütü listesinde olan yapılara karşı cezai işlem uygulamamaktadır.

Türkiye’nin son yıllarda, yumuşak güç çerçevesinde Almanya Türklerine destek vermesi veya yapılandırmalara teşvik etmesi Almanya ve Avrupa kamuoyuna sıkça gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, yumuşak güç aracı olarak kurmuş olduğu yapılanmalar Türkiye’nin sınırlarının ötesinde ki etki alanlarını güçlendirmektedir. Bu nedenle DİB, YTB

veya TİKA gibi kuruluşlar Türk kökenlilerin yeni anavatanlarında kurumsallaşmalarını dolayısıyla anavatanları Türkiye için yumuşak güç çerçevesinde hareket etmelerini sağlamaktadır.

Almanya Türklerinin göç sürecinde, ideolojik temelli kuruluşların ulusaşırı düzeyde Türkiye ile Almanya Türkleri arasında köprü kurmaları kurumsal çerçevede önemlidir. Bu bağlamda, Panislamizm veya Pantürkizm fikri temelinde hareket eden bu yapıların Türkiye'deki siyasi yapılarla bağlantıları olsa da Almanya'daki Türk toplumunun kültürel ve dini temelde yapılandırarak onların yararlarına çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda Almanya Türkleri açısından, işbirliğinin Türk konseyi gibi ulusaşırı kuruluşlar üzerinden toplumsal düzeyde gerçekleştirilmesi, anavatanları olan Türkiye'yi desteklemek için yumuşak güç oluşturulmasında daha etkili olabilir. Bu bağlamda gelecekte ulusüstü bir yapılanmaya dönüşebilecek olan Türk Konseyi, sadece Almanya'da etkin olan Türk toplumlarının kimlik temelinde şekillendirmekle kalmaz aynı zamanda anavatanları Türkiye olmayan ama kimlik temelinde ulusaşırı aidiyet ve bağlılık çerçevesinde yapılanmaları destekleyebilir.

Almanya'daki Türk toplumunun faaliyetlerinin diaspora niteliği taşıyacak bir olguya dönüşebilmesi ise ancak bir üst otorite olarak Türkiye'nin kendi eliyle ihdas etmiş olduğu kurumlarla bu ülkede faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının ideolojik ayrışmalardan uzaklaştırarak sadece anavatanlarını merkeze alan güçlü bir koordine ve işbirliği sağlaması ile mümkün olabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma genel olarak, Almanya'daki Türk toplumunun göçmen bir toplum olmaktan ziyade yeni vatanlarında ulusaşırı bir yapılanma çerçevesinde anavatanları Türkiye için yumuşak güç etkileri farklı boyutlarıyla analiz edilmiştir. Bu nedenle, modern ve küresel diasporalarda olduğu gibi Almanya'daki Türk toplumunun sosyal inşacılık çerçevesinde diaspora oluşumu ulusaşırı ilişkiler çerçevesinde tarihsel ve kuramsal yönleriyle incelenmiştir.

İlk olarak, tartışmalı olan diaspora kavramının farklı bakış açılarıyla kavramsal bir analizi yapılmıştır. Bu çerçevede, geleneksel diaspora toplumlarında incelenen geleneksel yaklaşımların yanı sıra güncel yaklaşımlarda çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu sebeple, diaspora toplumlarının kimlik temelinde model olarak incelenen özellikleri ortaya konulmuştur. Küreselleşmeyle beraber artan kitlesel göçler çerçevesinde, göçmen kökenli toplumların yeni anavatanlarına entegre olmalarıyla diaspora toplumlarında anavatan olarak adlandırdıkları yerlerle bağlantıları aidiyet ve bağlılık düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu nedenle ulusaşırı bir aktör olan diasporaların önemi küresel düzeyde giderek artmaktadır.

Tarihsel bağlamda, diaspora toplumlarının ortak hafıza olarak adlandırdıkları deneyimler göç sürecinde veya sonrasında kimlik oluşumunda önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, geleneksel diasporalarda bir temel oluşturan Yahudi toplumunun ulusaşırı düzeyde oluşturdıkları kimlik temelli bağlar günümüzde diaspora toplumlarını daha iyi bilmek için önemlidir. Bu bağlamda ilk bölümde diasporaların modeli olarak adlandırdığımız Yahudi diasporasının tarihsel arka planı kimlik temelli bağların ortaya çıkarılmasında önemli bir yere sahiptir.

Bu çerçevede, diaspora toplumlarının olumlu olarak ulusaşırı düzeyde anavatanları

olarak gördükleri ülke ve/veya kültür temelinde paydaş oldukları toplumlarla destek sağlamaları önemlidir. Diaspora toplumlarının günümüzde, küreselleşmeyle beraber artan kitlesel göçle çok kültürlülüğün olduğu ülkelerde yumuşak güç çerçevesinde vatandaş oldukları ülkelerin iç ve dış politikalarını etkilemektedir. Bu bağlamda, Almanya’da etnik olarak nüfusu yoğun göçmen kökenli grubunu oluşturan Türk kökenliler, aidiyet ve bağlılık çerçevesinde anavatanı olarak gördükleri Türkiye’yi ve ulusası ilişkilerinin olduğu Türkiye Türklerini yumuşak güç çerçevesinde yeni vatanlarında desteklemektedirler. Almanya Türklerinin, Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli bir rol oynaması diaspora çalışmalarının önemini de arttırmaktadır.

Almanya’ya göç yoluyla giden Türk toplumunun kimlik temelinde oluşturmuş olduğu bağlar farklı deneyimler çerçevesinde oluşmuştur. Bu bağlamda, kimlik kavramı diaspora toplumlarını ulusası düzeyde kurumsallaşmaları açısından önemli bir faktördür. Bu nedenle diaspora çalışmalarıyla gündeme gelen kimlik temelli yaklaşımlar konunun incelenmesi açısından önemlidir.

Diaspora toplumlarında önemli bir etkisi olan kültürel kimlik, kolektif kimlik çerçevesinde somut bir biçimde diaspora toplumlarında geleneksel bağlamda kökenleri ve anavatanlarıyla tarihsel deneyimlerle oluşan geleneksel anlamının yanı sıra soyut olarak adlandırdığımız göç süreciyle oluşmuş olan kimlik kavramı, ulusası oluşumlar açısından önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Almanya Türkleri göçmen geçmişlerine dayanan kimlikleri Almanya’da göçmen kimliğine sahip olan diğer topluluklarla bir bağ oluşturmaktadır.

Bu çerçevede Almanya Türklerinin, yeni vatanları olan Almanya’da kültürel kimliklerin kuruluşların oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Somut olarak

adlandırılan, anavatanlarıyla bağlantılı olarak dil, din veya anavatana bağlılık gibi kültürel bağların yanı sıra göç sonrası Almanya toplumunda “göçmen kökenlilik” ve/veya Türkiye’de “Gurbetçilik” gibi kimliklerin oluşması Almanya Türklerini benzer özellikleri taşıyan topluluklarla ulusaşırı aidiyet ve bağlılık çerçevesinde yakınlaştırmaktadır.

Küreselleşmeyle ulus devletlerin bazı konularda yetki alanlarını yitirmesi, ulusaşırı yaklaşımların diaspora çalışmalarındaki önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda, diaspora çalışmalarında temel olarak incelenen aynı zamanda ulusaşırı bir güç olan günümüzde birçoğunun anavatanlarıyla ilişkisi olmayan Yahudi diasporasını ulus devlet çerçevesinde İsrail’in bir aracı olarak görmek pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, birçoğunun Almanya vatandaşı olan Almanya’daki Türk toplumunu sadece uluslararası ilişkiler çerçevesinde incelemek yeterli olmayacaktır.

Bu nedenle ulusaşırı ilişkileri kimlik temelinde inceleyen inşacı yaklaşım, diaspora çalışmalarındaki temel paradigmayı oluşturmaktadır. Ulus devletlerin sınırlarının ötesindeki yapılanmaları veya dış politikasının oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle inşacı yaklaşım, ulusaşırı bir aktör olan diaspora toplumlarının kolektif kimlik çerçevesinde incelenmesine yardımcı olmaktadır.

Almanya’daki Türk toplumunun, birçoğunun Almanya vatandaşı olması dolayısıyla Türkiye anayasasına göre yasal düzeyde Türk olmaması bu bağlamda kimlik faktörü açısından önemlidir. Bu nedenle sosyal inşacılık Almanya Türkleri ile Türkiye Türkleri arasındaki bağı incelemek aynı zamanda da Almanya Türklerinin Almanya toplumu içinde oluşturmuş oldukları kimliğin incelenmesine yardımcı olmuştur.

Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli bir rol oynayan Almanya Türklerinin kolektif kimlik oluşumunda önemli bir yeri olan göç süreci uluslararası ilişkiler çerçevesinde

incelenmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin mevcut durumu, Türkiye'den Almanya'ya göçün oluşmasında önemli bir faktördür. Soğuk Savaş döneminin şartları, Almanya'ya oluşan işçi göçünün NATO müttefiklerinin dâhil olmasını sağlamıştır.

Bu sebeple Almanya'nın günümüzdeki mevcut durumu, İkinci Dünya Savaşı sonucunda işgal sürecinin mirasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'nın müttefik kuvvetler ve Sovyetler Birliği tarafından işgal sürecinde olması günümüzdeki halini şekillendirmiştir. Bu çerçevede Türkiye-Almanya ilişkilerinde işgücü antlaşmasına giden süreç, müttefik kuvvetlerce dolayısıyla sonraki yıllarda NATO'nun etkileri olmuştur.

Almanya'nın çok kültürlü yapısı içerisinde Türk toplumuna benzer topluluklar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Almanya toplumunda Türk toplumundan sonra en fazla nüfusa sahip topluluklar olan Leh ve/veya Polonyalılar, İtalyanlar ve Ruslar ve/veya Rusya kökenliler kimlik veya deneyimler çerçevesinde benzerlikleri bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Almanya'daki Türk toplumunun diaspora özelliklerini kısmen taşıdığı söylenebilir. Almanya Türkleri bu bağlamda, topluluklarına dâhil olduğu üyeleri aynı zamanda anavatanları olan Türkiye için çalışmalar sürdürmektedir. Almanya toplumunda, Türk kökenlilerin kimlik temelinde diğer topluluklarla farklı kimliklere sahip olmaları onların diğer topluluklara kıyasla yapılanmalarını zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda Almanya'da, topluluğun çoğunluğunu oluşturan Almanlarla tarihsel, dini ve AB çerçevesinde ortak kimliklerini paylaştıkları topluluklar, Almanya toplumunun genelinde daha fazla kabul görmektedir. Diğer yandan, Türkiye-Almanya ilişkileri çerçevesinde Almanya toplumunun veya mevcut hükümetin Türkiye ile ilişkileri çerçevesinde tarihsel ve güncel yaklaşımları yumuşak güç bağlamında Türklerin etkilerini azaltmaktadır. Bu duruma rağmen, Almanya Türklerinin son yıllarda Almanya ve Avrupa

kamuoyunda ulusaşırı bir yapı olarak Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli bir aktör olmaları gelecekte Almanya'nın iç ve dış politikasını etkileyeceği sonucunu doğrulamaktadır.

Almanya Türklerinin, anavatanları Türkiye için yumuşak güç çerçevesinde yapmış ve yapacak olacakları faaliyetleri tanımlamak açısından yumuşak güç kavramı incelenmiştir. Bu bağlamda diaspora yapılarının kamu diplomasisi aracılığıyla yapmış oldukları etki, ikamet ettikleri ülkelerin iç ve dış politikalarını etkilemektedir. Bu nedenle, kimlik temelinde Almanya Türklerinin kurmuş oldukları dini veya etnik temelli oluşumlar yumuşak güç bağlamında anavatanları olan Türkiye'ye destek vermektedir.

Almanya kamuoyunda, Türkiye'nin yumuşak güç çerçevesinde bir araç olarak görüldüğü Almanya'daki Türk toplumu, Türkiye-Almanya ilişkilerinden etkilenmektedir. Bu çerçevede, diaspora yapılanmaları ulusaşırı düzeyde desteklenmelidir. Türkiye-Almanya ilişkilerinde yaşanan olumsuz gelişmeler, Almanya Türkleri üzerindeki baskıları arttırmaktadır. Bu olumsuz gelişmelere rağmen gerek Türkiye'nin oluşturmuş olduğu resmî kurumlar gerekse Almanya'da yaşayan Türk toplumunun oluşturmuş olduğu kuruluşların yapacağı çalışmaların bir diaspora niteliği taşıyacak olguya dönüşebilmesi mümkün görülmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için özellikle Türkiye'nin anavatanlar için Almanya'da faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşların koordinesini sağlaması ve güçlü bir işbirliğine yöneltmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1976). *Turkish Workers in Europe 1960-1975*, Leiden: Ej-Prill Press.
- Adebayo, O. (2009). *Reflections: Poems of Dreams and Betrayals*, Boulder: Ideas Into Books Westview Press.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya'daki Türk Kuruluşları*, İstanbul: Şehir Yayınları
- Albert, M. (2009). *Transnational Political Spaces*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Altınok, M. (2013). "YTB Özel", *Yurtdışı Türkler Başkanlığı Artı 90 Dergisi*, 2 (1), 10-13.
- Arslan, E. (2009). *Der Mythos der Nation im Transnationalen Raum*, Wiesbaden: VS Verlag.
- Ayata, A. (2018). *Kimlik Milli Çıkar ve Dış Politika Üçleminde Güvenlik*, (Editörler: Levent Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek), *Küresel Güven(likesiz)lik: Eski Kavramların Yeni Yorumları*, İstanbul: Hiper Yayınları.
- Aydın, Y. (2014). *Die neue türkische Diasporapolitik*, *Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*, Berlin: SWP Verlag.
- Bartelheimer, P., Fromm, S., Kädtler, J. (2012). *Berichterstattung zur Ökonomischen Entwicklung in Deutschland*, Wiesbaden: VS Verlag.
- Bayraklı, E. (2019). *Avrupa'da PKK Yapılanması*, İstanbul: Seta Yayınları
- Berger, T., Luckmann T. (1966). *Die Gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit*, Wiesbaden: VS Verlag.

- Bermann, N. (1997). *Orientalismus, Kolonialismus und Moderne*, Stuttgart: M&PVerlag.
- Clifford, J. (1994). *Diasporas In Cultural Anthpyrology*, Berkeley: University of California Press.
- Cohen, B. J. (2005). *International Political Economy*, London: Routledge Press.
- Cohen, R, Fischer, C. (2019). *Routledge Handbook of Diaspora Studies*, New York: Routledge Press.
- Cohen, R. (2019). *Küresel Diasporalar*, (Çeviren: Erdoğan Boz) Ankara: Koyu Siyah Yayınları.
- Dahnen, J, Kozlowicz, W. (1963). *Ausländische Arbeitsnehmer in der Bundesrepublik*, Stuttgart: Bundesministerium für Arbeit und Forschung.
- Daştan, F. (2009). *Die Geschichte der Gastarbeiter: Migration in Deutschland am Beispiel von türkischen Arbeitsmigrantinnen und Arbeitsmigranten*, München: Grin Verlag.
- Debardaleben, J. (2011). *Transnational Europe: Promise, Paradox, Limits*, London: Palgrave Macmillan.
- Dingel, İ. (2011). *Die politische Aufgabe von Religion: Perspektiven der drei Monotheistischen Religionen*, Göttingen: Vandehoeck&Ruprecht.
- Durmaz, A. (2018). *Beşerî Sermaye Kaynağı Olarak Diaspora Almanya'daki Türkiye Kökenli Bilim İnsanlarının Türkiye ile Olan Bağlarının Tersine Beyin Göçü Üzerine Etkileri*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ehrlich, M.A. (2009). *Encyclopedia of The Jewish Diaspora*, Santa Barbara: Abc-Clio Press.

- Ember, M, Ember, C, Skoggard I. (2004). *Encyclopedia of Diasporas*, New York: Springer Science.
- Förster, A. (2018). *Zielobjekt Rechts*, Berlin: Christoph Links Verlag
- Geisen, T. (2013). *Migration, Familie und soziale Lage*, Wiesbaden: Springer Verlag.
- Glaeßner, J. (2006). *Politik in Deutschland*, Wiesbaden: Springer Verlag.
- Griese, B. (2006). *Zwei Generationen Erzählen: Narrative Identität in Autobiographischen Erzählungen Russlanddeutscher*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Gottschalk, P. (2008). *Islamophobia: Making Muslims the Enemy*, Lanham: Rowman & Littlefield.
- Gust, O. (2005). *Segregation und soziale Unterschichtung von Gastarbeitern in Deutschland: am Beispiel der Türken*, München: Grin Verlag.
- Gültekin, B, Budak L. (2007). *Lobicilik Kavramlarına Giriş/Ermeni, Rum, Yahudi Lobileri Örneğinde*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hall, S. (1990). *Cultural Identity and Diaspora: Identity: Community, Culture, Difference*, London: Sage Publications.
- Hall, S. (1992). *Formations of Modernity*, London: Sage Publications.
- Hall, S. (1996). *Questions of Cultural Identity: Community, Culture, Difference*, London: Sage Publications.
- Hall, S, Koivisto, J. (2004). *Ideologie, Identität, Repräsentation*, London: Sage Publications.
- Hartmann, J. (2009). *Internationale Beziehungen*, Wiesbaden: Springer Verlag.

- Heinemann, M, Wiggershaus, N. (2000). *Nationale Außen- und Bündnispolitik der Nato-Mitgliedstaaten*, München: Oldenbourg Verlag.
- Höfert, A. (2009). *Die Türkengefahr in der Frühen Neuzeit: Apokalyptischer Feind und Objekt des ethnographischen Blicks*, (Editör: Thorsten Gerald Schneiders), Islamfeindlichkeit: Wenn die Grenzen der Kritik verschwimmen, Wiesbaden: VS Verlag.
- Hunn, K. (2005). *"Nächstes Jahr kehren wir zurück--": die Geschichte der türkischen "Gastarbeiter" in der Bundesrepublik*, Göttingen: Wallstein Verlag.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*, London: Routledge Press.
- Karakaşoğlu, Y. (1996). *Turkish Cultural Orientation in Germany*. Oxford: Oxford Press.
- Kalelioğlu, U. B. (2020). *Almanya'da Bir Türk Derneği: Atatürkçü Düşünce Derneği*, Ankara: Net Kitaplık Yayınları.
- Kapur, D. (2010). *Diaspora, Development, and Democracy: The Domestic Impact of International Migration from India*, Princeton: Princeton University Press.
- Klusmeyer, D. (2009). *Immigration Policy in the Federal Republic of Germany: Negotiating Membership and Remaking the Nation*. New York: Berhahn Books.
- Knoblauch, H. (1999). *Religionssoziologie*, New York: Walter de Gruyter.
- Knortz, H. (2008). *Diplomatische Tauschgeschäfte" Gastarbeiter" in der westdeutschendiplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973*, Köln: Böhlau Verlag.

- Knortz, H. (2016). *Gastarbeiter für Europa: Die Wirtschaftsgeschichte der frühen Europäischen Migration und Integration*, Köln: Böhlau Verlag.
- Koslowski, R. (2005). *International Migration and Globalization of Domestic Politics*, London: Routledge Press.
- Kunze T, Vogel, T. (2015). *Das Ende des Imperiums*, Berlin: Ch.Links Verlag.
- Kühn, N. (2012). *Die Wiederentdeckung der Diaspora*, Wiesbaden: Springer Verlag.
- Ladilova, A. (2001). *Kollektive Identitätskonstruktion in der Migration*, Bern: Peter Lang Verlag.
- Leidinger, P, Hillebrand, U. (2017). *DeutschTürkische Beziehungen im Jahrhundert zwischen Erstem Weltkrieg und Gegenwart*, Berlin:Lit Verlag.
- Lehmann, A. (2000). *Der Marshall-Plan und das neue Deutschland. Die Folgen Amerikanischer Besatzungspolitik in den Westzonen*, Münster: Waxmann Verlag.
- Mammone, A. (2015). *Transnational Neo-fascism in France and Italy*, London: Cambridge University Press.
- Martin, G. (2007). *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, London: Routledge Press.
- Mearsheimer, J.J, Walt, S.M. (2017). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Memleketim Dergisi (2020). “YTB Özel”, Yurtdışı Türkler Başkanlığı Dergisi 1 (1).

- Münz, R, Ohlinger, R. (2008). *Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective*, London: Frank Case Press.
- Nägel, S. (2009). *Zwischen zwei Welten. Kulturelle Strukturen der polnischsprachigen Bevölkerung in Deutschland*, Stuttgart: Institut für Auslandsbeziehungen.
- Nye, J. (2005). *The Means of Success in World Politics*, New York: Public Affairs.
- Nye, J. (2004). *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, New York: Public Affairs.
- Nye, J. (2011). *The Future of Power*, New York: Public Affairs.
- Nye, J. (2010). *Leadership e Potere. Hard, Soft, Smart Power*, New York: Public Affairs.
- Onuf, N. (2013). *Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations*, London: Routledge Press.
- Özil, S, Hofmann, M, Dayioğlu-Yücel, Y. (2012). *51Jahre Türkische Gastarbeiter-Migration in Deutschland*, Göttingen: V&R Unipress.
- Peitzmaier, S. (2006). *Zuhause fremd Russlanddeutsche zwischen Russland und Deutschland*, Bielefeld: Transcript Verlag.
- Pentz, S. (2006). *Die Grenzen Europas*, Mörlenbach: Röhrig Universitäts Verlag
- Picker, T. (2014). *Ethnische Sportvereine in Deutschland: Ihre Geschichte und ihre Kontroverse Bedeutungs für das Thema Integration*, Hamburg: Bachelor-Master Publishing.

- Rafael-Ben, E. (2002). *Jewish Identities: Fifty Intellectuals Answer Ben Gurion*, Leiden: Brill Press.
- Rafael-Ben, E. (2009). *Transnationalism: Diasporas and the Advent of a New (Dis)order*, Leiden: Brill Press.
- Reis, M. (2004). *Theorizing Diaspora: Perspectives on 'Classical' and 'Contemporary' Diaspora. International Migration*, Wiley: Publisher Press.
- Ruf, W. (2009). *Muslime in den Internationalen Beziehungen: das neue Feindbild*, (Editör: Thorsten Gerald Schneiders), *Islamfeindlichkeit: Wenn die Grenzen der Kritik verschwimmen*, Wiesbaden: VS Verlag.
- Safran, W. (1991). *Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*, Toronto: University of Toronto Press.
- Sahay, J. (2009). *Indian Diaspora in the United States: Brain Drain or Gain?* Plymouth: Lexington Books Press.
- Saunier-Yves, P. (2013). *Transnational History*, New York: Macmillian Press.
- Schädel, T. (2002). *Fremdsein und Altsein Möglichkeiten und Grenzen der Integration Türkischer Arbeitsmigranten der 1. Generation*“, Hamburg: Dr. Kovac Verlag.
- Schieder, S, Spindler, M. (2014). *Theories of International Relations*, London: Routledge Press.
- Schlessinger, E.O. (2020). *Verzeichnis der 10.210 Szlachta-Angehörigen des Altlitauischen Adelsaufgebotes*, Norderstedt: RVS Stiftung.
- Schneider, T.G. (2009). *Islamfeindlichkeit Wenn die Grenzen der Kritik verschwimmen*, Wiesbaden: Springer Verlag.

- Schramkowski, B. (2007). *Integration unter Vorbehalt. Perspektiven junger Erwachsener mit Migrationshintergrund*, Berlin: Iko-Verlag.
- Schultes, F. (2013). Mediale Verbindungen – antimuslimische Effekte, Zu den gegenwärtigen Verschränkungen des Islamdiskurses, 21(1).
- Shooman, Y. (2010). "...weil ihre Kultur so ist", (Editör Sir Peter Ustinoc Enstitüsü), *"Rasse" eine soziale und politische Konstruktion. Strukturen und Phänomene des Vorurteils Rassismus*, Viyana: Braumüller Verlag.
- Shooman, Y. (2011). Keine Frage des Glaubens. Zur Rassifizierung von "Kultur" und "Religion" im antimuslimischen Rassismus, (Editör Sebastian Friedrich), *"Rassismus in der Leitungsgesellschaft. Analysen und kritische Perspektiven zu den rassistischen Normalisierungsprozessen der "Sarazzin debate"*, Münster: Edition Assemblage Verlag.
- Shooman, Y. (2012). *Islamfeindlichkeit und Antisemitismus, Diskursive Analogien und Unterschiede*, Berlin: JMB Verlag.
- Siebert, H. (1999). *Pädagogischer Konstruktivismus: Eine Bilanz der Konstruktivismusdiskussion für die Bildungspraxis*, München: Hermann Luchterhand Verlag.
- Sipahioğlu Ökten, B. (2019). *Avrupa'da Türk Diasporası: Hollanda Örneği*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Smolenskin, P. (2012). The Eternal People, (Editör: Simon Rabinovitch), *Jew and Diaspora Nationalism*, Lebanon, New Hampshire: Brandeis University Press.

- Spuler-Stegemann, U. (1998). *Muslime in Deutschland. Nebeneinander oder Miteinander?*, Freiburg/Breisgau: Herder Verlag.
- Strohmaier, A. (2018). *Medienraum Diaspora*, Marburg: Springer Verlag.
- Tarrow, S. (2005). *The New Transnational Activism*, Sydney: Cambridge Press.
- Tatter, N. (2008). *Verortung durch Geschmack. Aspekte ostdeutscher Identitätskonstruktion. In: Kulturwissenschaftliche Deutschlandstudien*, Bremen: Universitätsdruckerei.
- Taylor, C. (2004). *Modern Social Imaginaries*, London: Duke University Press.
- Tiesler, N.C. (2006). *Muslime in Europa: Religion und Identitätspolitik unter Veränderten Gesellschaftlichen Verhältnissen*, Berlin: Lit Verlag.
- Thorau, P. (2006). Der osmanische Angriff auf Unteritalien, (Editörler: Sabine Penth, Martina Pitz, Christine van Hoof, Ralf Krautkrämer), *Die Grenzen Europas*, Mörlenbach: Röhrig Universitätsverlag.
- Thussu, D. (2013). *Communicating India's Soft Power*, London: Palgrave Macmillan.
- Tröster, I. (2003). *Wann ist man integriert? Eine empirische Analyse zum Integrationsverständnis Rußlanddeutscher*, Bern: Peter Lang Verlag.
- Uzarewicz, C. (1998). *Kollektive Identität und Tod: Zur Bedeutung Ethnischer und Nationaler Konstruktionen*, Bern: Peter Lang Verlag.
- Voicu, C.G. (2014). *Exploring Cultural Identities*, Warsaw: DeGruyter Open.
- Warrach, N. (2019). *Hochqualifizierte Transmigrantinnen: Bildungswege und Migrationserfahrungen Zwischen Befremdung und Beheimatung*, Wiesbaden: Springer Verlag.

- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, New York: Cambridge Press.
- Wendt, A. (1992). *Anarchy Is What States Make of It*, New York: Cambridge Press.
- Wetzlmaier, M. (2019). *Die Macht des Diyanet: Das Türkische Präsidium für Religionsangelegenheiten*, Berlin: Lit Verlag
- Yaman, F. (2017). *Avrupa'da İslam ve Sivil Toplum Almanya Örneği*, İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Yemini, L.A., Berthomiere, W. (2005). *Diaspora: A look back on a Concept*, Jerusalem: Open Edition Journals.
- Yiğittepe, L. (2017). *NATO: Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Yiğittepe, L. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Zahran, G, Ramos, L. (2010). *From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change*, London: Routledge Press.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations*, New York: Cambridge Press.
- Zinn-Thomas, S. (2010). *Fremde vor Ort: Selbstbild und regionale Identität in Integrationsprozessen*, Bielefeld: Transcrip Verlag.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- BAMF (2018).
<https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsb>

erichte/migrationsbericht-2016-

2017.pdf?__blob=publicationFile#page=42, Erişim Tarihi: 15.01.2021.

Berliner-Zeitung (2020). <https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/graue-woelfe-werden-nicht-verboten-li.129217?pid=true>,
Erişim Tarihi: 10.01.2021.

BERTELSMANN-STIFTUNG (Director Programm „Integration und Bildung
Karin Hunn) “Arbeitsplatz Deutschland, Heimat
Türkei?.[www.bertelsmann-
stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_
Arbeitsplatz_Deutschland_-_Heimat_Tuerkei.pdf](http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Arbeitsplatz_Deutschland_-_Heimat_Tuerkei.pdf)), Erişim Tarihi:
22.12.2020.

Bundestag (2013).
[https://www.bundestag.de/resource/blob/478084/e1c1c844102ac6a8753
c2f1ee9f44302/WD-3-035-13-pdf-data.pdf](https://www.bundestag.de/resource/blob/478084/e1c1c844102ac6a8753c2f1ee9f44302/WD-3-035-13-pdf-data.pdf), Erişim tarihi: 22.12.2020.

BPB (2006). [https://www.bpb.de/izpb/9698/tuerkische-minderheit-in-
deutschland](https://www.bpb.de/izpb/9698/tuerkische-minderheit-in-deutschland), Erişim Tarihi: 11.09.2020).

BPB (2014). Die Anwerbung türkischer Arbeitnehmer und ihre
Folgen,[http://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/184981/gastar-
beit](http://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/184981/gastarbeit)), Erişim Tarihi: 06.01.2021.

BPB (2018).
[https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/russlanddeutsche/274597/sp-
aetaussiedler-heimkehrer-vertriebene-russlanddeutsche-im-spiegel-
bundesdeutscher-gesetze](https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/russlanddeutsche/274597/spaetaussiedler-heimkehrer-vertriebene-russlanddeutsche-im-spiegel-bundesdeutscher-gesetze), Erişim Tarihi: 14.11.2020.

Die Presse (2020). <https://www.diepresse.com/5902139/politischer-islam-und-terror-eine-replik-zu-farid-hafez>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

DEİK (2020).

https://www.deik.org.tr/uploads/info/DEIK_INFO_ALM/files/assets/common/downloads/DEIK_KURUMSAL_KIMLIK_2017.indd.pdf,
Erişim Tarihi: 30.12.2020.

Der Spiegel (2016). <https://www.spiegel.de/politik/ausland/tuerkei-fatwa-verbietet-flirten-und-haendchenhalten-a-1070458.html>, Erişim Tarihi: 18.01.2021.

Destatis (2019). Anzahl der Ausländer in Deutschland nach Herkunftsland von 2016 bis 2018, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1221/umfrage/anzahl-der-auslaender-in-deutschland-nach-herkunftsland/>, Erişim Tarihi: 01.01.2021.

Destatis (2020). https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/_inhalt.html, Erişim Tarihi: 22.10.2020.

DİTİB (2020). <https://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=de>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

Diyanet (2020).

[https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Kurumsal%20Mali%20Durum%20ve%20Beklentiler%20Raporu%20\(Tablo\).pdf](https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Kurumsal%20Mali%20Durum%20ve%20Beklentiler%20Raporu%20(Tablo).pdf), Erişim Tarihi: 15.01.2021.

Handelsblatt (2019).

<https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/einwohner-deutschland-in-deutschland-leben-so-viele-auslaender-wie-noch-nie-wo-kommen-sie-her/26290704.html#:~:text=M%C3%BCnchen%3A%2027%2C5%20Prozent,Frankfurt%3A%2030%2C5%20Prozent>, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

HDF-Online (2020). <https://hdf-online.de/de/>, Erişim Tarihi: 22.11.2020.

IM.NRW (2020). <https://www.im.nrw/milli-goerues-bewegung-mgb>, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

İnitiative-quorum (2019). <https://www.initiative-quorum.org/de/wahlen/details/wer-sind-die-russischsprachigen-waehlerinnen-in-deutschland.html>, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Kartenseite (2017). <https://kartenseite.wordpress.com/2017/03/26/italiener-in-deutschland-landkreise/>. Erişim Tarihi: 07.11.2020.

Konrad-Adenauer-Stiftung (2006). Russland und seine Diaspora Thomas Kunze, Stefan Beutel. <https://www.kas.de/de/web/ru-moskau/laenderberichte/detail/-/content/russland-und-seine-diaspora>. Erişim Tarihi: 22.07.2020.

MİGRATION İNSTİTUTE (2017). Turkey's diaspora engagement policy under the Justice and Development Party, <https://www.migrationinstitute.org/blog/turkey2019s-diaspora-engagement-policy-under-the-justice-and-development-party>. Erişim Tarihi: 23.11.2020.

Ost-Journal. (2018). Hass in der alten Heimat – Polen entfremdet sich von seiner Diaspora Martha Dudzinski. <https://www.ost-journal.de/hass-in-der-alten-heimat-polen-entfremdet-sich-von-seiner-diaspora/>, Erişim Tarihi: 22.11.2020.

Saarbrücker Zeitung (2012). https://www.saarbruecker-zeitung.de/saarland/italiener-bleiben-groesste-auslaender-gruppe-im-saarland_aid-1455741. Erişim Tarihi: 25.12.2020.

STATISTA (2019a). Anzahl der Ausländer aus der Türkei in Deutschland von 2001 bis 2018, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/152911/umfrage/tuerken-in-deutschland-seit-2001/>. Erişim tarihi: 10.12.2020.

Tagesspiegel (2015). <https://www.tagesspiegel.de/politik/verfassungsschutz-milli-goerues-koennte-aus-der-beobachtung-herausfallen/11990882.html>. Erişim Tarihi: 22.09.2020.

Tagesspiegel (2018). <https://www.tagesspiegel.de/politik/tuerkischer-islamverband-bund-kuerzt-foerdermittel-fuer-ditib-um-80-prozent/20415818.html>. Erişim Tarihi: 25.11.2020.

TAZ (2005). <https://taz.de/!500212/>. Flirten verboten, Hasnain Kazim, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

Tichyseinblick (2020). <https://www.tichyseinblick.de/meinungen/fernsehbericht-armin-laschet-schuetzt-rechtsextremen-grauen-wolf-in-cdu/>, Erişim Tarihi: 26.12.2020.

TİKA (2020). https://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

TİKA (2013). <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

TDK (2020 a). <https://sozluk.gov.tr/diaspora/>. Erişim Tarihi: 22.12.2020.

TDK (2020 b). <https://sozluk.gov.tr/kimlik/>. Erişim Tarihi: 22.12.2020.

Unzensuriert (2010). Türkische Gastarbeiter kamen auf Druck der USA. www.unzensuriert.at/002551-t-rkische-gastarbeiter-kamen-auf-druck-der-usa, Erişim Tarihi: 06.01.2021.

Verfassungsschutbericht-BW (2019). https://www.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/m-im/intern/dateien/publikationen/20200615_Verfassungsschutzbericht_2019.pdf, Erişim Tarihi: 11.11.2020.

WA (2014). <https://www.wa.de/hamm/diskussion-grauen-wolf-hamm-verfassungsschutz-keine-akte-ueber-cdu-mitglied-zafer-tobak-4390386.html>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Welt (2014). <https://www.welt.de/politik/deutschland/article134977264/CDU-will-tuerkische-Rechtsextremisten-ausschliessen.html>, Erişim Tarihi: 23.11.2020.

Welt (2018). <https://www.zeit.de/politik/ausland/2018-07/extremismus-graue-woelfe-angela-merkel-tuerkei-treffen>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

YTB (2020). <https://www.ytb.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

Welt (2021).

<https://www.welt.de/regionales/hamburg/article224068238/Uelkuecue-Bewegung-CDU-Innenpolitiker-will-keine-Grauen-Woelfe-in-der-eigenen-Partei.html>,. Erişim Tarihi: 22.12.2020.

Youtube(2014).

https://www.youtube.com/watch?v=lZvwseOVjVk&ab_channel=MustafaB%C4%B0L%C4%B0M, Erişim Tarihi: 28.10.2020.

Zeit (2018). https://www.zeit.de/arbeit/2018-09/erdogan-ditib-islam-koeln-moschee-staatsbesuch?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, Erişim Tarihi: 22.10.2020.